

Bojtor István  
*Korszakváltás*

*„Emlékezzél reám Uram, népedhez való jószágodért. Jöjj el hozzám szabadításodda!. Hogy láthassam választottaidhoz való jóvoltodat és örvendezhessek néped örömében, hogy dicsekedjem a Te örökségeddel.”*

Zsoltárok 106, 4.

Bojtor István

*Korszakváltás*

1944 – 2021

Hajdúszoboszló  
2021

Lektorok  
*Dr. dr. Csohány János*  
*Kiss Endre József*

Technikai szerkesztő  
*Dr. Kovács Dániel*



Kiadta a  
*Kazinczy Ferenc Társaság*

Felelős kiadó  
*Nyiri Péter*  
elnök

ISBN 978-615-5784-21-7

Nyomdai munkák:  
*Sárospataki Nyomda Kft.*  
Felelős vezető  
*Derda László*

# Előszó

Az 1956-os forradalom legnagyobb verse Márai Sándoré:  
*Mennyből az angyal...* – Idézek belőle:

*Nem érti ezt az a sok ember,  
Mi áradt itt meg, mint a tenger.  
Miért remegtek világrendek?  
Egy nép kiáltott. – Aztán csend lett.  
De most sokan kérdik: mi történt?  
Ki tett itt a csontból, húsból törvényt?  
És kérdik, egyre többen kérdik.  
Hebegve, mert végképp nem értik –  
Ők, akik örökségbe kapták:  
Ilyen nagy dolog a Szabadság?*

Érdekes könyvet tart most kezében az olvasó. Első lapjától az utolsóig az a kérdés rejtőzik a sorok között, hogy miért a forradalom? Miért élünk? A szövegben rejtve vagy nyíltan előjön ez a kérdés.

Ezekre a gondolatokra szeretne választ adni az író.

Bojtor István ebben a könyvében a szabadság és az értelmes küzdelem titkát keresi és megfejteni kívánja, ami legnagyobb a világ. Miért élünk?

Szerző a könyvében a magyar szabadságharcról ír. Egyházi szempontból négy fejezetben gondolja végig az 1956-os forradalomhoz vezető utat. Első pontjában szélesebb kontextusban foglalja össze a témát. Egyetemes történelmet ír, ebbe helyezi bele hazánk 1944 és 2021 közötti sorsát, útkeresését, történéseit.

Már az első mondatában kijelenti, hogy: „A forradalom nem 1956 októberében kezdődött Budapesten, hanem Debrecenben 1944 decemberében.” Később hozzáteszi, hogy „amikor elvetették a félelem csiráját.” Hamar kiderült, hogy a felszabadulás inkább megszállás volt. Jött a koalíciós időszak, majd a fordulat éve 1948-ban. Teljhatalmat kapott Rákosi Mátyás személyi kultusza. Jött az AVO, következtek a deportálások és a padlásseprések, a sztálini diktatúra, az egyházak ellehetetlenítése. Összeütközésbe került a Rákosi- és a Nagy Imre-féle elgondolás. A „vas és acél országának építése”. Mindezekből következett a „népfelkelés”, mely hősiessé forradalommá és szabadságharcná fejlődött.

Hogyan élte meg ezt az időszakot az egyház, jelesül itt a református egyház, amelynek a szerző igehirdetője volt. A 77 év teológiai vonalát öt részre bontja.

1. Evangéliumi tradíció és útkeresés 1944 és 1948 között. Magyarországon ez időben lelki ébredés volt a Bethánia Szövetség és a Magyarországi Református Evangélisták Munkaközössége révén.

2. A keskeny út teológiája 1949 és 1950 között. A Magyar Dolgozók Pártja és az uralkodó kormány ekkor fogalmazta meg a tételt, hogy 25 év múlva az egyház megszűnik. Az egyházi épületek, földek, iskolák az állam kezére jutottak.

3. Az engedelmisség teológiájának nyomait 1950 és 1955 között találjuk. Az Egyházügyi Hivatal 1951-ben megalakult, ezért *„Isten fogja a kezünket, az állam pedig a nyakunkat”*. Megszűnt a Teológia Pápán és Sárospatakon, csak Budapesten és Debrecenben maradt meg a gimnáziummal. Az új vallási vezetők a szocializmust építették az egyházban, holott az egyházat kellett volna építeni a szocializmusban.

4. A szolgálat teológiája 1955 és 1989 között tulajdonképpen kiszolgálta az államot. Szolgáló egyházból kiszolgáló egyház lett, Bojtor István név szerint említi őket azokkal együtt, akik megpróbáltak ellenállni más utakat keresve. A forradalom hangulata betöltötte az országot, a békepapok elnémultak, a teológiai tanárok elhallgattak. Sokan beismerték, hogy a *„népünk iránti szolgálatról beszéltünk olyan korszakban, ami népellenes volt”*. Az óriási szovjethaderő szétverte a forradalmat. Visszatértek a kiszolgálók. Péter János külügyminiszter lett, amiről lecsúszott és az országgyűlés elnökségét vállalta. A vallás „belenőtt” a szocializmusba.

5. Az egyházépítés 1989 és 2021 között folyik. „Magyarország Köztársaság!” – kiáltotta ki Szűrös Mátyás 1989. október 23-án. Megnyílt a pápai és sárospataki Teológia gimnáziumokkal. Az Orbán-kormány egyházi és iskolapolitikája bőkezű, de csak az Úr tudja, hogy meddig tart a szabadságunk és hogyan élünk vele

Szívesen ajánlom, az olvasók figyelmébe Bojtor István nagytiszteletű úr szubjektív, általa is megélt történelmi áttekintését.

*Fehér József,*

a Kazinczy Ferenc Társaság tb. elnöke



Az Ideiglenes Nemzetgyűlés  
(Debrecen, 1944. december 21.)



# I.

## *Viharfelhő közeleg*

## ÚJ KORMÁNY ALAKUL

*Debrecen, 1944*

A forradalom nem 1956 októberében kezdődött.

Magyarországon még nem hallgattak el a fegyverek. A magyar – német haderő Budapestet védte az oroszok ellen, de hiába, mert 1945. január 18-án bevették Pestet, és Buda is elesett 1945. február 13-án. Az ostrom előtt a németek felrobbantották az összes dunai hidat Pest és Buda között. Műszaki hiba miatt a Margit-híd járókelőkkel, forgalommal együtt a Dunába zuhant. Budapesten az ostrom alatt a polgári áldozatok száma 38.000 fő, valamint 92.000 német és magyar katona sebesülése vagy halála. Kevesen jutottak ki rejtett utakon a városból. Megsemmisült 1500 épület, megrongálódott 27.700 lakóhely.

Magyarország területét április 4-én foglalták el a szovjet csapatok. Ez a nap lett hazánk „főlszabadulásának” ünnepe. Németországban május 8-án ért véget a második világháború.

Debrecenben 1944. december 21-én a Református Kollégium oratóriumában gyűltek össze azok, akik talpra akarták állítani az országot. Elnöke dr. Zsedényi Béla miskolci jogakadémiai tanár lett. Másnap az ideiglenes kormány megalkotása céljából az Ideiglenes Nemzetgyűlés 23 tagú Politikai Bizottságot választott. Benne 5 kisgazdapárti, 4-4 kommunista és szociáldemokrata, 3 parasztpárti, 2 polgári demokrata párti és 5 pártunkívüli képviselő volt. Még aznap megalakult a Dálnoki Miklós Béla vezette Ideiglenes Nemzeti Kormány. A Nemzetgyűlés legfontosabb alkotása az új választójogi törvény (1945. VIII. törvény). A testület az 1945-ben megtartott nemzetgyűlési választások után feloszlott.

Megválasztották az ideiglenes kormány minisztereit. A belügyminiszter Erdei Ferenc, a földművelésügyi miniszter Nagy Imre, a külügyminiszter Gyöngyösi János lett. Joszif Sztálin kérésére az országgyűlésbe választották Rákosi (Rosenfeld) Mátyást, aki nem volt magyar állampolgár, és akkor még nem is tartózkodott Magyarországon. Az 1848-as zászlókért cserében 1940-ben börtönéből adta ki a Szovjetuniónak a magyar kormány. Később fényképével tele volt ragasztva az ország és taposni kellett neki, ha a nevét említették.

Érdekes volt Veres Péter (1893–1970) népi író, a „Gyepsor” híres szerzője, parasztpárti politikus, 1947/48-ban honvédelmi miniszter esete. Ha baráti látogatók érkeztek hozzá a minisztériumba, kihúzta asztalának fiókját, és kenyérrel, – szalonnával kínálta meg vendégeit. Örült neki, hogy később a Magyar Írók Szövetségének elnökévé választották. „Nem csináltak többé majmot belőlem”, – mondogatta.

Miklós Bélának első dolga volt az utcai rend helyreállítása. Bőven volt mit eltakarítani, mert Debrecen határában történt a második világháború legnagyobb harckocsi csatája. Az utcákon kilőtt harckocsik, eldobott gépfegyverek, halott emberek és állatok feküdtek. A volt szép csendőrlaktanyát kórháznak rendezték be az oroszok, és a levágott emberi testrészeket az utcára dobálták ki. Kezdődött a tisztogatás.

Külpolitikailag sem volt könnyű a helyzet. Nyilvánvaló lett, hogy 1943-ban Teheránban, 1945-ben Jaltában és Potsdamban Rooseveltt, illetve Truman amerikai, Churchill, illetve Attlee angol és Sztálin orosz vezető felosztotta Európát. A három nagy ügy határozott, hogy Magyarország határai a második világháború előttiéi szerint húzódnak. Hiába javították magyar vasutasok Biharkeresztes és Nagyvárad között a vasúti síneket, a trianoni döntést (1920) tekintették érvényesnek. Moszkvában

1945 januárjában aláírták a fegyverszüneti egyezményt, a párizsi békeszerződés pedig 1947 február 10-től lett érvényes.

Nehéz volt a Kárpát-medence utódállamaival való kapcsolat is. Mindegyik a saját érdekeit védte. Csehszlovákiában a magyarokat megfosztották állampolgárságuktól; a határon 50 kg-os csomaggal 74.000 embert küldtek át Magyarországra. A „reszlovakizáció” vagyis a szlovákosítás kényszerében 400.000 lakos írta alá, hogy szlovák nemzetiségűnek vallja magát. Sok gazdát eladtak rabszolgaként a cseheknek. Az ottmaradtakat egyszerűen megfosztották állampolgárságuktól, ha nem vállalták magukat szlováknak. Délvidéken 56.000 magyart kínoztak meg. Az „erdélyi tisztogatás” eredményét pontosan nem tudjuk, csak azt, hogy a románok, oroszok elleni szervezkedéssel vádolták a magyarokat. Az oroszok sorra kivégezték a „lázadókat”, mielőtt rájöttek a hamisságra. Kárpátalján iskolákba „hajtották” a lakosságot, és addig nem engedték ki őket, míg alá nem írták, hogy a Szovjetunióhoz kívánnak tartozni. A férfi lakosság 90 %-át elhurcolták a Szovjetunióba. Szolyván 20.000-nél több áldozat neve olvasható az emlékművön.

Sztálin elhatározta, hogy foglyokkal dolgoztat az országban. A magyar férfiakat és nőket úgy szedték össze, hogy egy kis munkára, *malenkij robotra* visznek lakosokat, amiből hosszú kényszermunka lett, s a család nem tudott róla, hová lett a családtag. Egy presbiter az ünnepi legátust, igehirdető diákot várta szekéren az állomásnál. Hirtelen orosz katonák jöttek és a presbiter kocsiszt lerángatták szekeréről, és a vonaton lévő rabokhoz toloncolták. Egy forgalmista indította volna a vonatot, amikor a foglyok közé löktek be. Egy szerelő a vízaknából mászott ki, onnan vitték el, hogy kiegészítsék a létszámot. A lakóhelyen úgy hirdették „kis munkára” az iskolában kell jelentkezni egy napi élelemmel. Körülbelül 300.000 foglyot hurcoltak el dolgozni a dermesztő hidegben, éhe-



Tildy Zoltán

sen. A foglyoknak fele tért haza, megmondták nekik, hogy egy szót sem mondhatnak arról, ami történt.

A pengő leromlása miatt 1946-ban bevezették a *forintot*. A 20 forintos pénzen demokratikus jelkép látható, egy kalapácsot és sarlót tartó meztelen férfit ábrázol.

A rossz nyelvek így magyarázták: „hiába kalapálsz, hiába aratsz, mégis pucéron maradsz”.

A lakosság hallatlan lelkesedéssel fogott az újjáépítéshez. A romokat elszállították, a házak betört ablakait javították, a hivatalkákat, a boltokat megnyitották és az egyesületek működtek a gyárakkal együtt. Az egyház szabadon végezhetette munkáját.

1945 novemberében tartottak nemzetgyűlési választást, melyet a Független Kisgazdapárt nyert meg fölényesen (57%) a három baloldali párt előtt (17% szociáldemokraták, 17% kommunisták, 7% parasztpárt), ennek ellenére a szovjetek kikényszerítették, hogy koalíciós kormány alakuljon. Ezt a kommunisták arra használták fel, hogy alacsony választási eredményük ellenére megszerezzék többek között a belügyi tárcát, melyet a további hatalomszerzés szempontjából kiemelt fontosságúnak ítélték. A 409 választott képviselő mellé maga a nemzetgyűlés 10 tekintélyes közéleti személyiséget is behívott tagjai sorába. A Független Kisgazdapártnak Tildy Zoltán református lelkész, a Szociáldemokrata Pártnak Szakasits Árpád volt a vezetője. November 15-én megalakult a Tildy-kormány, 1946. február 1-jén kikiáltották a Magyar Köztársaságot. Ekkor Tildy Zoltán köztársasági elnök lett, kormányfővé Nagy Ferencet választották, őt azonban szovjet nyomásra lemondásra kényszerítették.



Lenin, Rákosi és Sztálin arcképe egy felvonuláson

Rákosi Mátyás kommunista pártvezér 1947-ben kimondta, hogy a fordulat éve következik. Mit jelent ez a rövid mondat, hogy „fordulat éve?” Eddig nem ment jól a dolog, és mostantól történelmi változás lesz, aminek a vége még nem látható. A kommunisták nem is leplezték, hogy teljhatalomra törnek, polgári pártokat különböző módon szétfűzták, Kovács Béla Kisgazda-párti vezetőt a Szovjetunióba hurcolták, többet nem tudunk róla. Az ugyancsak Kisgazda-párti Varga Béla külföldre menekült, csak 1991-ben jött haza. Nagy Ferenc Svájcban keresett otthont.

Rákosi Mátyás a „fordulat éve” jegyében a szovjet hatalmi érdekeket és a harmadik világháborúra való fölkészülést szorgalmazta. Moszkva döntése folytán Csehszlovákiában és Romániában is elkezdődött a fordulat. Nálunk a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesült 1948. május 12-én, lett belőle Magyar Dolgozók Pártja. Elnöke Szakasits Árpád építésügyi miniszter, főtitkára Rákosi Mátyás, helyettese Farkas (Wolf) Mihály, Kádár János és Marosán György. Rajk László leírta, hogy a Magyar Dolgozók Pártja programján kívül nincs alapja más programnak. A történelmi, nemzeti hagyományokat föl kel számolni, akár van politikai jellege, akár nincs. Szavazáskor egységet szükséges teremteni az országban, és ez a program is sikerült. Szavazáskor 1945 és 1990 között mindig 98 százalék körül jött ki az eredmény.

A vallás és közoktatásügyi minisztériumot megszüntették, 1951 májusában fölállították az Állami Egyházügyi Hivatalt. Az egyházi gyülekezetek lebontását azzal kezdték, hogy a tekintélyes egyházi vezetőket, lelkipásztorokat, gyülekezeti tagokat megfélemlítették, leváltották, mert azt hirdették, „25 év múlva úgyis megszűnik az egyház, addig pedig beszorítjuk a templom négy fala közé”. Mikor az idealista egyház materialista ideológiát támogat, önmagát gyengíti és az állam erejét is megkérdőjelezi.

Könnyebben megérthetjük a helyzetet, ha a „szalámi politika” titkát ismerjük. Tulajdonképpen 1946-ban lassan elkezdődött ez a politika, amely a különféle pártokat, egyesületeket, egyházakat szaláminak tekintette. Ezeket fel kell szeletelni, így épül meg az új társadalom. A Pártfőiskolán Rákosi Mátyás brutális őszinteséggel ismertette a főszeletelés módszerét. „Amikor követeléseket állítottunk fel, óvatosan tettük, hogy kérésünkkel megnehezítsük az ellenség védekezését. Nem hagytuk, hogy ellenünk álljon, és minden erőt összefoghasson... Ezután fokoztuk a követeléseinket... Szóval az elvtársaknak látni kell, hogy a mi stratégiánk komplikált. Szövetségben vagyunk valakikkel, ugyanakkor a szövetségnek likvidálására irányt kell venni.” Úgy is fogalmazhatjuk, hogy két lépést megyünk előre, azután egyet teszünk hátra, mintha meggondoltuk volna a főszeletelést. „Ha ezekkel nem tudunk végezni, akkor letartóztatásokkal és egyéb nyomással ezeket rákényszerítsük az önkéntes megszűnésre.” „Stratégiánk a Szovjetunióval való szövetségben rejlik.” Rajk László kifejtette, hogy a „Magyar Dolgozók Pártja programján kívül nincs más alapja programunknak. Így épül fel a kommunista egyeduralom”, ismertette a megszerzését célzó módszereket. Szakasits Árpád, Marosán György, Kádár János és Rajk László börtönbe kerültek.

A fordulat évébe a szovjet vezetés „láthatatlanul” helyet kért és kapott Magyarország vezetésében. A szovjethatalom munká-

jáért sok pénzt vitt el. Igyekeztek az ország területét katonai bázisokkal betelepíteni, a Dunántúlon, a Duna-melléken, Tiszán innen és Tiszántúlon. Debrecenben katonai központ működött. A Mikepércsi út mellett repülőteret, valamint a Kassai úton lakó házakat telepítettek a katonák családjának. Természetesen költségeiket a Magyar Államkincstár fizette. A szovjethatalom rendelkezett a magyar katonasággal és rendőrséggel.

A népbíróságok 477 halálos ítéletet hoztak. A nagybirtokokat felosztották, a kulákokat kifosztották; a cselédek örültek, hogy földet kaptak. Nem gondoltak arra, hogy termelőszövetkezeteké lesz a jövő, amelybe „önként”, de kötelezően kellett belépni. A párt és szakszervezet beleszólhatott az ügyintézésbe. Aki nem volt kommunista, azt könnyen reakciónak bélyegezték. Többen kaptak hivatalos értesítést arról, hogy *„tekintse magát megholt-nak.”* Ne számítson segélyre, élelmiszerjegyre, semmire...

## RÁKOSI MÁTYÁS ÉS A DIKTATÚRA

Rákosi Mátyás dél-magyarországi falucskában, Ada községben született 1892-ben. Meghalt 1971-ben. Édesapja boltos, szorgalmas ember, mert tizenegy gyermekének ellátása sokba került. Szegeden tanult, és az első világháború idején, 1915-ben orosz hadifogoly lett. A Szovjetben átnevelték. A Tanácsköztársaság idején itthon Istennel, vallással, egyházzal szemben állva megalapítja a Vallásügyi Likvidáló Bizottsági Hivatalt. Az egyházi vagyont igyekszik megszerezni. Népbiztos volt, egy katonai egység parancsnoka lett. Horthy Miklós kormányzósága idején letartóztatásakor a bíróságon hosszan ismertette a kommunizmust.

1945-ben Rákosi visszajött, egyre nagyobb szerepet kapott, és egyre több feladatot vállalt. Előadásainak mottója, hogy *„Magyarország nem rés, hanem erős bástya a béke frontján.”* Óvatosan kezdjük a Párt építését, mondta, azután teljes erővel folytatjuk. Eközben





Rákosi Mátyás szónokol (1956. V. 18.)

Magyarország népe sokat szenvedett. Sztálin a Szovjetunióba szállíttatott 300.000 embert. Halálos ítéletet hoztak 477 esetben. „*Drága Édesapánk*” hatvanadik születésnapjára boldogan készül az ország

népe. Azt mondják egy alkalommal személyesen kívánt meggyőződni népszerűségéről. Abban az időben sűrűn rendeztek népgyűléseket. Elhatározta, hogy egy ilyen gyűlésre inkognitóban elmegy és megnézi, hogy valóban tapsolnak-e a neve hallatán. Munkásruhába öltözve, részt vett azon a gyűlésen, amelyen az egész gyár munkásai felvonultak. Az előadó így kezdte beszédét: „Kedves Elvtársak! Amint drága Vezérünk, Rákosi Mátyás megmondotta...” Itt megállott, mert tapsorkán következett. „*Rákosi! Rákosi! Rákosi!*” Az előadó folytatta: „Ha a Rákosi Mátyás útmutatása szerint dolgozunk...” Megint taps következett. Boldogan körül tekintett, hogy mindenki őt dicséri. Akkor egy tenyeres – talpas munkás hátulról nagyot ütött kopasz fejére és rákiáltott: „Tapsolj kopasz, mert különben elvisz az ÁVO.” (Vagyis a politikai rendőrség.) Nevesebb ideológusok, akiket Rákosi választott: Gerő (Svinger) Ernő, Farkas (Wolf) Mihály, aki cipésmesterként küzdött fel magát Abaújszántóról a minisztériumig, Marosán György, Kádár (Csermanek) János, Révai József, Münnich Ferenc és a többiek.

Az ország lakossága nehezen hordozta el a „harmadik világháborúra” való felkészülést. A Csepel Művekbe külföldről hozták be a nyersvasat és a szenet. Tekintélyes járulékkal fizették a szovjet tanácsadókat. A gazdák padlását leseperték. A falusiak gyárakban igyekeztek elhelyezkedni. Vasárnap este indultak Budapestre, Miskolcra, Tatára vagy más helyekre.

Szombatra tértek vissza otthonukba. A gazdálkodást feleségük végezte. A gazdák földjüket felajánlották az államnak.

Haynau csak 40 magyart küldött a halálba, Rákosi többet, és ezreket kényszerített munkatáborokba. De miért vitték el a Hortobágyra a „telepeseket”, akik között 94 éves volt a legidősebb, és embertelen körülmények között szállásolták el őket. A Rendőrkapitányság így válaszolt: „Nevezetnek a városban való tartózkodása a közrend szempontjából káros... A lakóhelyének elfoglalása közérdekből szükséges.” Az elhagyott lakásokat megbízható pártmunkásoknak foglalták le. Sajószentpéteren rakták a miskolciakat vonatra, köztük barátomat, Kováts Dánielt édesanyjával együtt. Dolgozniuk kellett a Hortobágyi Állami Gazdaságban, és azt mondták, a területük határát elhagyni tilos. Dekádra, tíz napra osztották fel a hónapokat, mint a Szovjetunióban. Rendőrök őrizték őket. Kutasi Béla titokban istentisztelet tartott, temette a megholtakat. Rákosi szándéka volt az elhurcoltak megsemmisítése. A nemzetközi helyzetre tekintettel Moszkva leállította ezt a tervet.

Varsóban megalakult a Kommunista Pártok Tájékoztató Irodája (KOMINFORM). Joga volt beleszólni egy ország törvényalkotásába, amit nem fogadtak szívesen az ügyintézők. A közintézmények alapeleme a helyi tanács, elnökkel, titkárral és tanácstagokkal. A járási, majd megyei hivatalok elnökei és titkárai a tagokkal együtt működtek. Az Országgyűlés volt a legnagyobb testület, elnökkel, tagokkal és hivatalokkal. Négy évenként tartottak országos szavazásokat, amit mindig az egyetlen Párt 98 százalékkal nyert meg. Kádár János megmagyarázta, hogy Magyarországon miért csak egy párt működik 1946-tól 1989-ig. A hadikiadások növekedtek, az élelem fogyott, 1951-ben bevezették a jegyrendszert.

Mit szóltak ehhez az egyházak? A megnyirbálást örömmel fogadták, hogy például a matematikával nem kell többé az egyháznak foglalkozni. Kétszer kettő az négy az állami és egyházi mate-

matika szerint, ami bizonyítja, hogy nincs az egyháznak szüksége reá. Nincs egyházi földrajz sem. Ugyanis az egyházi földrajz olyan, mint a világi. Az egyház püspökei intézkedtek, hogy a maradi püspökök, lelkészek, gyülekezeti tagok távozzanak, mint például Ravasz László. Ordass Lajos és Túróczy Zoltán püspököket nyugdíjazták. Helyettük „*haladó szelleműeket*” állítottak be. Grósz József római katolikus főpap „bevallotta”, hogy a szocializmus ellen dolgozott. Bebörtönözték. Mindszenty József hercegprímás életfogytiglani börtönt kapott. „Az egyházakat megfélemlíteni kell!”, mondogatták. Az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) 1951-ben alakult, hogy rendben tartsák az egyházi ügyeket, mint például templomjavítás vagy püspökválasztás. A városligeti római katolikus templomot lebontották, hogy állami ünnepeken „*ne zaklassák*” a felvonulók lelkivilágát. Ez volt a „*Regnum Marianum*”.

A világtörténelem nem írható le egyháztörténet nélkül, sem az egyháztörténet világtörténelem nélkül. A világtörténet csak földi dolgokkal foglalkozik, azzal, amit lát és megtapinthat, az egyháztörténet földiekről és mennyieikről ír. Az államtörténet lényegét próféták, tüntetések, fegyverek határozzák meg, az egyháztörténetet Isten kezéből fogadjuk el.

A Kommunista Párt megkezdte és véghez vitte a polgári erők visszaszorítását. A Szovjetunió és a szocialista államok a harmadik világháborúra készültek. A fegyverek gyártása sokba került, a gazdaság hanyatlani kezdett, amelyek a forradalom felé sodorták az országot. Jegyrendszer békeidőben? A kormány abban reménykedett, hogy a háborút megnyerjük, és azután jobb lesz. Sztálin meghalt, és Moszkvában többen a főtitkárságért harcoltak. Nagy Imrét visszahívták a pártba és kormányba, a gondokról nyíltan beszélt. Bírálni merte Rákosi kegyetlenségeit, Rajk László halálát és más törvénytelen eseményeket. Rákosi azzal védekezett, hogy rosszul tájékoztatták az eseményekről.

Ő a Lenin-doktrínák alapján cselekedett.

Nagy Imrét tehát visszahívták a pártvezetésbe, ha továbbra is miniszterelnök marad, akkor eltörli a jegyrendszert, felülvizsgálja a Kisgazda Párt ügyét, számonkéri a kivégzettek adatait, a deportálás szükségét és az egyházakkal való bánásmódot. Rákosi félt, hogy Nagy Imre mindezeket megteszi, tovább piszkálja Rajk kivégzését. Nagy Imre és Rajk László ugyanis képzettségükkel, tevékenységükkel, szervező képességükkel elhomályosítják Rákosi fényét. Engedélyt kapott arra, hogy egyiküket kivégezze.

A nemzet örült a jó híreknek, amit Nagy Imre a rádióban mondott. Moszkvában tovább folyt a küzdelem a főtitkárságért. Hruscsov igyekezett minden nemzettel egyetérteni. Ugyanis Jugoszláviával baj történt. Vele Magyarország 20 éves meg nem támadási szerződést kötött. Tito államelnök pedig nem írta alá a Varsói KOMINFORM nyilatkozatát, amire nagy szükség lett volna. Tito nem akarta megbocsátani az ellene hozott vélelmenyt. Rákosi Rajkot választotta, hogy eltegye az útból.

### *Joszif Visszarionovics Sztálin*

Oroszországban Sztálinról neveztek el minden jelentős intézményt, iskolát, gyárat, hivatalt és szövetkezetet. Született 1878. szeptember 18-án, meghalt 1953. március 5-én. A zsidó származású gyermeket 17 éves korában kitették az Ortodox Teológiáról. Megbarátkozott Uljanovval, aki Lenin néven volt közismert és aki halála előtt 1905-ben átadta hatalmát Sztálinnak azzal a feltétellel, hogy számoljon le Trockijjal. Miután teljesítette Lenin kérését, a „kisebbségekkel” is végzett. A nyugati államok sokra becsülték és kéréseit teljesítették. Mintegy ötmillió embert ölt meg. Betegségének fordulatairól, halála időpontjáról a Szabad Európa Rádió egy-két nappal mindig hamarabb tudott, mint az orosz vagy magyar adás. A politikusok és lakosok egy része örült

uralmának, keservesen megsiratták a világ „lángelméjű bölcs” tanítóját, mások hálát adtak Istennek Sztálin haláláért.

Akkoriban úgy történt, hogy aki útban állott, azt hivatalos tárgyaláson beismertette bűneiket, halálra ítélték és kivégezték. Nagy Imre 1954 májusában alapítja meg a Hazafias Népfrontot. Kizárják a pártból majd Moszkva kérésére visszaveszik.

### *Rajk (Reich) László*

Született Székelyudvarhelyen erdélyi szász családból 1909. március 8-án, felakasztották Budapesten 1949. október 15-én. Vele együtt kivégeztek két személyt, börtönbe zártak több embert, többek között feleségét is. Kalandos ifjúsága volt, Budapestre került, az állampártban és az államszervezetben vezető tisztségeket töltött be. Belügyminiszterként maga is a Rákosi-diktatúra és terror kiépítésének fontos szereplője. Péter Gábor (szabó mesterből lett) nagy tekintélyű pártember és Farkas (Wolf) Mihály lettek az kihallgatói, kínzói, kivégzői. Sztálin viszonya Titoval rossz, ebbe a vitába keverik Rajk Lászlót. A magyarok és az oroszok is kidolgozzák elítélésének módját. Sztálin gyakran érdeklődött a tárgyalás kimeneteléről.

Rajk László belügyminiszterről „kiderült”, hogy „átállt az ellenséghez” a Népköztársaság kifosztására. „A kémek itt vannak közöttünk és nem Amerikában keressük”, mondta Rákosi. Miután Jugoszláviával, a gyűjtogatók, rablók hazájával áll kapcsolatban, ezért azonnal letartóztatják. Kádár János és Farkas Mihály papírlapot tesz elébe, hogy írja alá, hogy tévedett. Azt ígérték, ennek jelentősége nincs és megszabadul. Az ország népét az aláírással akarják megnyugtatni. Rajk tiltakozik és Rákosi-val akar találkozni, aki kerülte az alkalmat. A kínzásokat fokozták, az aláírást sürgették. A szovjetek tanácsokat adtak a kivégzésre. Rákosi azt hajtogatta, hogy Rajk a szocializmus ellen

dolgozott az ország megdöntésére. Ez koholt vád volt. Rajk László utolsó tárgyalását és kivégzését Rákosi Mátyás filmen végignézte. Kádár János is, aki rosszul lett társa megölését látva. „Ilyen gyenge vagy?“, kérdezte tőle Rákosi. Rajkot 1956. október 6-án rehabilitálták, tisztességesen eltemették.

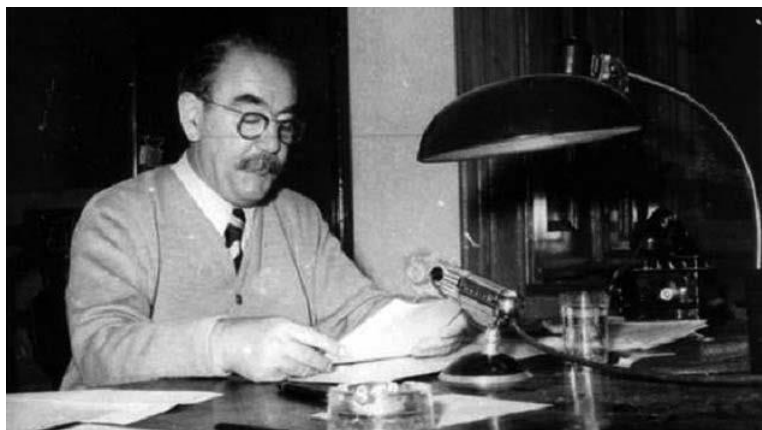
### *Nagy Imre*

Kaposváron született 1896. június 7-én, sok gondot okozott Rákosinak. 1956-os szerepvállalása miatt kivégezték Budapesten 1958. június 16-án. Összedrótózva a temető árkában hantolták el, ahonnan 1989. július 16-án óriási tömeg jelenlétében tisztességgel újra temették. Felesége Égető Mária, akivel 1925-ben kötött házasságot. „Maca néni” nem tört meg férje kivégzése után. Erzsébet leányával Budapesten húzta meg magát.

(Kádár János a temetés előtti napon halt meg.)

Nagy Imre szegény családból származott. Édesapja tisztiszolga volt, felesége pedig családanya, egy okos, szorgalmas asszony. Imrét gimnáziumba és kereskedelmi iskolába íratják. Oroszországba került, Irkutszkban belépett 1920-ban a kommunista pártba. Hazatért 1927-ben, tisztviselő munkát vállalt. A Szociáldemokrata Pártból 1927-ben kizárták, és államellenes tevékenysége miatt letartóztatják. Szabadulása után Bécsbe megy, azután Moszkvába, ahol állampolgárságot kap. A Kossuth Rádió magyar adását vezeti 1940 és 1944 között, és az orosz titkosszolgálat tagja lett.

Visszatérve Magyarországra, 1944-ben az ideiglenes kormány tagja lesz, 1946-ig, földművelésügyi és belügyminiszter aztán az országgyűlés elnöke. Feszegette Rajk László kivégzését, hogy amerikai kém lett volna. Rákosi azt válaszolta, hogy nem ismeri az ügyet. A Tudományos Akadémia tagja. Sztálin halála után 1953. július 4-én a miniszterelnökké választják.



Nagy Imre a Rádió mikrofonja előtt

Az ország örömmel hallgatta rádióbeszédét, amelyben a jegyrendszer eltörlését, a gazdák megbecsülését, az internálások és kitelepítések megszüntetését, az egyház és más szervezetek működését engedélyezte. Ígérte, hogy a politikai hibákat kijavítja.

Moszkvában a szigorú kommunisták kerültek felül, ezért 1954-ben Nagy Imrét újra kiteszik a pártból, tudomásul vették, hogy menesztették a közgazdasági író és egyetemi tanárt. A párt egységére való hivatkozással fölmentették a miniszterelnökségből. Rákosi Mátyás nagy ellenfelet látott benne. Nagy Imre szocialista Magyarországot akart, de személyi kultusz nélkül, kevesebb függőséggel.

## ELLENTMONDÁSOK

Rákosi Mátyás megfelelő ideológusokat választott magának, ő pedig ügyesen kapaszkodott föl a ranglétrán. Nem győzte mondogatni: „*Termelj ma többet, mint tegnap*”. Révai József, Gerő Ernő, Kádár János és Farkas Mihály álltak rendelkezésére. Farkas Mihály honvédelmi miniszter volt, fia, az államvédelem egyik

vezetője meghasonlott önmagával a törvénytelen és kíméletlen eljárások miatt, és a vallató tiszt öngyilkos lett.

Amikor a Moszkvában folyó harc kicsit jobbra vette az irányt, annak hatása Magyarországra is megérkezett. Rákosi diktatúrája enyhült egy kicsit. Megengedték Nagy Imrének, hogy 1953 júliusában rádiónyilatkozatot tegyen. *„Nagyobb türelmességet kell tanúsítani vallási kérdésekben is. Az adminisztratív eszközök alkalmazását, ami eddig bizony előfordult, más kényszerítő eszközöket, a Kormány elítéli, és nem fogja tűrni”*.

Rákosi Mátyás és Nagy Imre között ellentét volt az érték megítélésben is. De mi az érték? Az, ami maradandó. A közvélemény szerint pedig érték a munka. De melyik munka? A franciák által épített és németek ellen megvédő Maginot-vonal, ami elől a német hadsereg egyszerűen kitért és tovább vonult? A Doberdón készített földalatti barlangok, amelyek lassan elpusztulnak? A Sztálin által munkára gyűjtött foglyok ezrei, akik a Szovjetunióban haltak el? Az Erzsébet-híd vagy az Országház megalkotása? Mi a maradandó érték? Maga az élet? Igen, ezért szeretnénk sokáig élni. A pihenés is csak időleges. Beleununk. De a szerelem, a házasság ez minden? Nem; ezt a válaszok bizonyítják.

Ilyen szituációban érkezik hozzánk Marx, Engels és Lenin, mint akik feltalálták a boldogságot. Ha egyenlőség lesz a földön, akkor boldogok leszünk. Egyenlőség volt, illetve megvalósítására igyekeztünk, és háború lett belőle. Nem baj, újra próbálkozunk. Csak betegség és halál ne volna!

Az egyház- és világtörténet összefonódik. Nincs egyháztörténet világi események nélkül, és nincs világtörténet egyházi döntések nélkül. A világi ember a maga útján kíván járni és azt teszi, amit jónak lát. A keresztyén Krisztusban van, Krisztus cselekszik benne, azt igyekszik tenni, amit Isten akar. A világi ember elfogadja vagy elutasítja a keresztyén magatartást.



A keresztyén azt teszi fiatalon vagy idős korban, amit Isten parancsolt neki. Jézus azt tanítja, hogy „Az én országom nem e világból való.” (János 18, 38.) A világ bölcsességét Isten bolondsággá tette. (I. Korintus 1, 30.) A világ elmúlik, és Krisztus eljövetelekor elválasztja a juhokat a farkasoktól. Magához ragadja azokat, akik nevében hittek és vele együtt is élnek. „Tudom az én Megváltóm él.” (Jób 19, 25.)

### *Miért élünk?*

Földi életünk gondjait Isten oldja meg. Amit az ember elrontott, azt Isten újra építi. Hogyan? Úgy, hogy Krisztust adta értünk, Aki feláldozta magát a világért. Azért nem megoldás a munka, az építés, a család és minden, mert a gonosz, a Sátán sötét alakja uralkodik a földön és az emberben. Mindent igyekszik elrontani. Ha Krisztus uralkodik és cselekszik bennünk, akkor megoldódnak a kérdéseink. Az Úrral győzedelmet nyerünk, Ő tapossa meg ellenségeinket. Ha Krisztust hittel elfogadjuk, akkor az egyetlen értéket fogadtuk el. Nem az a kérdés, hogy ki a nagyobb, hanem az, hogy a Krisztus nevében cselekszik-e? A keresztyén ember életét és munkáját a Krisztus iránti szerelem tölti be.

Mi volt azonos és mi volt a különbség Rákosi Mátyás és Nagy Imre között? Mind a kettő a szocialista eszméket vallotta Sztálin tanítása szerint. Rákosi azzal dicsekedett, hogy Moszkvában csak jót mondanak róla, és igen elégedettek a munkájával. Ez azonban nem sokat jelentett.

Nagy Imre jóra törekedett ugyan, de a helyzethez kellett igazodnia. Mi volt a különbség az ország kormányzásában? Rákosi azt állította, hogy a párt több és nagyobb, mint az ország kormánya. Beleszólhat az ország hivatalos vezetésébe. Nagy Imre vallotta, hogy a párt nem áll felette a kormánynak, hanem éppen fordítva, a kormány dönt a párt dolgairól. A párt több és

nagyobb, mint az állam, mondta Rákosi Mátyás, aki összekeverte a kettőt és a Központi Bizottság nevében beszélt. Nagy Imre a nemzetben gondolkozott, a nemzet érdekeit nézte. És mit jelent a szocializmus alapjainak lerakása, ha még bírálni sem lehet semmit? Rákosiék a szocializmust tönkretették a szocializmus által. Rosszmájúak kérdezték, hogy a kapitalizmus miért áll a sír szélén? Válasz: azért, mert a kapitalizmus azt figyeli, hogy a gödörből hogyan próbál a szocializmus kikapaszkodni.

Nemcsak kormány és párt kérdésében nem egyeztek, hanem abban sem, hogy ki a nagyobb, ki az ügyesebb. Rákosi a sztálinizmusba kapaszkodott, a saját személyét állította elsőnek. Nagy Imre nem önmagát, hanem a szocializmust próbálta megújítani. Melyik jár a helyes úton? A vita arról szólt, hogy ki az alkalmasabb vezető? Rákosi Mátyás vagy Nagy Imre? Kinek a munkáját ismeri és fogadja el a lakosság?

Rákosi Mátyás Magyarországról való távozását Gulyás Mihály, az Eötvös Kollégium volt diákja, lapszerkesztő, Abaúj szerelmese a következőképpen mondta el, mert részt vett, mint újságíró a Rákosi elvitelén.

*„Hajnalodott, amikor szovjet katonák berontottak Rákosi Mátyás budapesti lakásába.*

*– Azonnal öltözködjön, szedje össze magát, mert feleségével együtt visszük a Szovjetunióba.*

*Beültették a kocsiba és irány a Ferihegy. Hamar megtalálták a repülőgépet és kérték, hogy szálljon be.*

*– Nem, – válaszolta.*

*– Nem érti, hogy szálljon be!*

*– Budapesten akarok maradni!*

*A két markos legény megfogta és bedobta a repülőbe.*

*– De miért félt Moszkvába menni? – Kérdeztem.*

*– Mert sok embert elintézett és azt gondolta, hogy most rá került a sor.*

*Moszkvában, ahogy csak tudta, úgy mocskolta be Nagy Imrét. Mindent ígért, hogy jóvá teszi, amit elrontott, ha visszaengedik Magyarországra. Kádár János azt mondta, hogy ha Rákosi visszajön, akkor ő nem vállalja a miniszterelnökséget.*

*A kínai határ mellé szállították, ahol a közkútról hordta a vizet feleségének, Fenyának. Irkutszkba vitték, és ott halt meg. Nagyméretű hamvvedrét alakítani kellett. Hazahozták Magyarországra a Farkasréti temetőbe. Titokban helyezték el a nyilvánosság kizárásával. Mégis éveken át, rendszeresen meggyalázzák sírját.*

*Itt várja az ítélet napját.”*

## KITÖRT A FORRADALOM

### *Szabadságharc*

Biztonság okáért Moszkva 1956-ban néhány harckocsit vezényelt Budapestre. A Duna partján álldogáltak. A magyar ifjúk nem ijedtek meg tőlük, hanem fölmásztak rájuk, magyar zászlókkal borították el a tankokat. Barátságosan beszélgettek az orosz katonákkal, akik azt kérdezték, hogy ez-e a Nílus folyó. Gyorsan megválaszolták, hogy nem, mert ez a Duna.

A politikai helyzet nem kedvezett Magyarországnak a forradalom idején, mert Jaltán és Potsdamban 1945-ben ketté osztották Európát. A határ Németországban kelet és nyugat között húzódott, a megosztott Berlin a szovjet területre esett. Egyharmada az oroszoké volt, amit hatalmas kerítéssel választottak el, a többi része a nyugati hatalmaké lett.

Nyikita Szergejevics Hruscsov kijelentette, hogy nagyon szereti Magyarországot. Közben bejárta Kínát, elutazott Bukarestbe a román kormányhoz, Bulgáriában a párt vezetőivel tárgyalt. Elment Brioni szigetére is Tito elnökhöz, akinek súlya volt a nemzetközi politikában és utálta Rákosit. Legnehezebb volt Titot meggyőzni, aki nem felejtkezett el arról, hogy „láncos kutyának” nevezték, aki nem harapott, csak ugatott, aki Tito

volt, s aki 1949-ben húsz évre szóló meg nem támadási szerződést kötött Magyarországgal.

És Amerika? A magyarok mellett állt, de mégis fontosabb volt az új elnök személye. Ezekben az időkben hozták létre a nyugati államok az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetet, 1949 áprilisában alakult, székhelye Brüsszel. (North Atlantic Treaty Organization, NATO.) Közben Rákosi Mátyás, ahol csak lehetett, Budapesten, Moszkvában támadta Nagy Imrét.

Hruscsov nagy kérdése volt 1956-ban, hogy mit tegyen. Biztos lépésnek látszott a szovjet hadsereg bevetése, ami viszont nyugtalanságot válthatott volna ki más államokban, mégis a hadsereg mellett döntött. Közben megígérte Magyarországnak, hogy területéről kivonja a szovjet haderőt. Az oroszok nem vették komolyan a nemzetközi szerződéseket. A Nyugattal azonban képtelen volt felvenni a gazdasági versenyt, tudomásul vette a szocializmus világra szóló győzelmének kérdéses voltát.

A forradalmi gondolatok átjárták Budapestet, az egész országot és megmozdult a nép. Debrecenben október 14-én Kosuth Kör alakult. A diákok október 23-án, három órával a budapesti felvonulás előtt tüntettek, sortűzzel fogadták őket. A pártbizottság úgy képzelte, hogy fegyverrel szétszórja azokat, akik szabadabb életet követeltek. Miskolcon vasgyári munkások vonultak fel, csatlakoztak a diáksághoz és az értelmiségiekhez. Szegeden az egyetemi diákság megmozdult és felvonulást szervezett. Drámai helyzet történt Mosonmagyaróváron, ahol október 26-án a tüntetőkre ÁVO-sok lőttek és meghalt 107 személy. Az a katona, aki nem lőtt a tömegre, a százados áldozata lett, mert nyakon lőtték. A felvonulást sírás, jajgatás és nemzetközi felháborodás követte.

Budapesten a helyzet pattanásig feszült volt. A rendőrség ugyanis megengedte Déry Tibornak, hogy 1956. július 27-én

konferenciát rendezzen a Petőfi Kör működéséről. Amikor a második összejövetelre kértek engedélyt, nem kapták meg, mert júliusban „átlépték a határt”. Ezután október 22-én engedély nélküli tüntetést szerveztek a fiatalok, amit megengedett a városi rendőrpáncsnokság. Az egyetemisták sorra kiléptek a Diákszövetségből és a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségébe kérték felvételüket. Rajk Lászlót október 6-án ünnepélyesen újra temették. A levegőben a forradalom fojtogatott, hogy most valami nagynak kell történni Magyarországon.

A rendőrség tétlenül nézte, amint a fiatalok házak falára és különféle helyekre kiáltványokat helyeztek. Ebben azt kérték, hogy állítsák vissza a szabad véleményt, a sajtószabadságot és új kormányt alakítsanak. A bizonytalanság fokozódott, a pártbizottságban meghasonlás támadt a konzervatívok és a haladók között. Fele a kemény vonalat képviselte, az értelmiségiek pedig tanácskozást ajánlottak.

A forradalom olyan, mint az élő vulkán, amiből füst, gőz, láva, korom és tűz ered, amelyek mindent elsöpörnek. Az összegyűlt fájdalom és remény robbant föl. Ez történt 1956 október 23-án. Vulkán tört ki, mert elvették a sugárzó nap fényét és csak tapogatódzva járhattunk. Elvették a déli harangszót, ami Nándorfehérvár ostroma emlékére történt, ahol Dugovics Titusz magával rántotta a mélybe a törököt. Hunyadinak mégis sikerült a győzelem, aminek hírére Kallixtusz pápa elrendelte a déli harangszót.

Elvették az egyház szabadságát, mert a komoly vezetőséget félreállították és helyettük könnyelmű papok jöttek. Elvették a polgárok szabadságát és nyugalalmát. Tömegesen deportáltak családokat és a lakóhelyükről valahová. A Népbíróság százával végzett ki ártatlanokat. Figyeltették a templomba járó embereket, közülük a hivatalnokokat, pedagógusokat, dolgozókat elbocsátották vagy büntették. Még a pártemberekkel is az történt,

amikor templomba mentek és elkapták őket. Elvették a véleménynyilvánítás szabadságát, az újságokat és könyvkiadás jogát is. Elvették az előadók, a tanárok és tudósok szabadságát, csak tapsolni lehetett a vezetőknek.

Elvették az ország kétharmadát, a Tanácsköztársaság miatt, mert Európa félt a kommunizmustól. Ezekről hallgatni kellett. Elvették az ország mezőgazdaságát, a vas és acél országa lettünk úgy, hogy a vasércet és szenet külföldről szállítjuk az országba. Elvették a szabadság levegőjét és helyébe az elnyomás bűzös szaga áradt. Nem lehetett beszélni a családban, az iskolában, a munkahelyen és sehol, mert figyelnek, féltünk. Megmaradt a Szovjetunió, mint egyetlen szövetségünk, aki ellent mondott az európai tőkéseknek. Igenis fegyverkezünk.

A forradalom olyan, mint a vulkán, ami pusztít és reménységet is ad a jövőre. A forradalom nem Budapesten 1956. október 23-án kezdődött, hanem Debrecenben 1944 decemberében, amikor elvetették a félelem csiráját.

Hatalmas tömeg gyűlt össze Budapesten október 23-án, és elindultak a Petőfi-szobortól. Budán a Bem-élműnél sokan csatlakoztak hozzájuk, ahol Sinkovits Imre elszavalta Petőfi Sándor „Nemzeti dal” című költeményét. Ezután az Országház felé haladt a sokaság. Közben Sztálin hatalmas szobrát ledöntötték, darabokra vágták. Azután tovább vonultak az Országház elé, ahol Nagy Imre beszédet mondott.

„Kedves Elvtársak! Drága Barátaim!” – kezdte nyugodt hangon. A tömeg felzúgott, hogy „nem vagyunk elvtársak”. Kedves Honfitársak”, folytatta kiigazítva magát. Beszámolt arról, hogy a párttal egyetértésben sorsdöntő elhatározásra jutottak. Megszületett a döntés arról, hogy hazánk a Varsói Szerződésből kilép, a börtönökből megszabadulnak az ártatlanul elítélt politikai foglyok.

Független állam leszünk többpárt rendszerrel, de szocialista munkáshatalmat szeretnénk.

A sokaság éljenezve hallgatta a politikust, bíztak benne. A Kossuth térről a Bródy Sándor utcába indultak a Rádió épületéhez. Közben Gerő Ernő arról szónokolt a Rádióban, hogy most a csőcselék, az ország mocska gyűlt össze, szidalmazta őket. Megérkeztek a Rádióhoz, hogy beolvassák az elkészült nyilatkozatot. Az ÁVO-sok fegyverrel válaszoltak. Gerő pedig segítséget kért az oroszoktól, hogy verjék széjjel a tömeget, mert ami Budapesten történik, az már forradalom. Kegyetlen küzdelem folyt a Rádiónál. Az ÁVO-soknak elfogyott a lőszerük, ezért a tüntetők betörhettek az épületbe, és felolvasták a kiáltványt, ami így kezdődött: „Kedves Hallgatóink! Itt a Szabad Magyar Kossuth Rádiót hallják.” Az utcáról összeszedték a sok sebesültet és halottat.

Ezután a budapesti pártbizottság elé vonultak, ahol hangos bemondón felszólították őket, hogy távozzanak. Engedély nélkül nem lehet összegyűlni. A tömeg a bezárt rabok szabadságát követelte. Lövések hangzottak el, kialakult a harc. A töltény fogyott, a támadók maradtak, sőt új erőt kaptak, mert látták, hogy a fegyveresek menekülnek. Végül bevették a pártházat. Aztán összeszedték az utcán fekvő sebesülteket, halottakat. Magyar lőtte a magyart az oroszokért!

A lakosság a fővárosban és vidéken jelszavakat kiabált. Legmarandóbb volt az, hogy „Nagy Imrét a Kormányba, Gerőt meg a Dunába. Ruszki, mars, ki!” A legfontosabb követelés a szovjet csapatok kivonulása volt. Az orosz politikusok is tisztában voltak ezzel. A fővárosból való kivonulásról tanácskoztak, de az országhatáron gyülekeztek a szovjet alakulatok. A Szovjetunióban is nagy kérdés volt, hogy mit tegyenek? Nehezen csitult a vita erről a kérdésről.

Magyarországon október 24-én Nagy Imre alakított koalíciós kormányt a Magyar Dolgozók Pártja és a Független Kisgazdapárt bevonásával. Benne államminiszterként kapott helyet Kádár János és Tildy Zoltán. November 3-án Nagy Imre kibővítette a koalíciót, államminiszter lett – többek között – Kéthly Anna a Szociáldemokrata Párt képviselőjeként és Bibó István a Petőfi Párt részéről, Kádár János pedig pártja új nevén, a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetőjeként.

Andropov szovjet nagykövetet gyakran keresték a magyar kormány megbízásából, mindig mosolyogva fogadta őket. A kérdésekre kitérő válaszokat adott, mellébeszél. Látszólag azt is elfogadta, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből. Az oroszok nem távoztak, sőt az országba özönlöttek. Az ország keleti részéből csapatok érkeztek; Lökösháza és Battonya között a vasutasok felszedték a síneket, hogy akadályozzák a katonaság beözönlését. A beavatkozással sietni kellett, mert attól féltek a szovjetek, hogy Lengyelországba is áttérjedhet a forradalom eszméje. A kínai nyomás miatt Európában egy kicsit engedni kellett. Az orosz katonai vezetők azt javasolták, hogy Tökölnön folytassák a tárgyalásokat, és adják át a hivatalos névsort a kiküldött bizottságról. Kádár János és Münnich Ferenc eltűntek a tárgyalásról, amelyek forró légkörben folytak Tökölnön. A magyarok ígéretet kaptak arra, hogy az oroszok kimennek az országból, de hirtelen orosz katonák léptek elő, a magyar küldöttség tagjait letartóztatták. Az ország több pontján elindult a szovjet haderő, mert nem kivonulni jöttek az országból, hanem bevonulni a harcra.

November 3-án, vasárnap délután Mindszenty József római katolikus prímás, esztergomi érsek így nyilatkozott: „... 1945-től egy vesztett, számunkra céltalan háború után, erőszakkal épült ki az itteni rendszer, amelynek örökösei most a tagadás, megvetés, undor és elítélés izzó bélyegét ütik annak minden porcikájára. A rendszert az



*egész magyar nép söpörte el. Az örökösök ne kívánjanak erről még egy bizonyosságot. A világon páratlan szabadságharc volt ez, a fiatal nemzedékkel népünk élén.”*

Ravasz László református püspök rádióbeszéde november 1-jén hangzott el; virágokat kért a sírokra és csókot a sebekre: *„A magyar református egyház csodálattal és hódolattal adózik a nemzeti felkelés hőseinek: diákoknak, munkásoknak, katonáknak, férfiaknak, nőknek, akik erkölcsi felszabadulásunk győzelmét vérük hullásával kivívták. Anyai fájdalomában siratja el a hősi halottainkat: minden magyart, aki életét adta ebben a küzdelemben s vére árán még drágábbá tette mindnyájunk számára a magyar szabadságot. Csókot a sebekre, virágot a sírra! ... közöttük különösen ... két fiatal hittanhallgatónak, két református teológusnak sírjára, akik az Alma Mater kapujától párszáz méternyire hősi halált haltak... Bűnbánattal valljuk meg, hogy az egyház földi intézmény, kényszerűsége felül is engedte magát megkötöztetni a vele halálos ellentétben álló politikai hatalom erőszakától és cselvetéseitől, s emiatt örökkévaló lelki céljainak szolgálatában is kárt vallott.”*

Ordass Lajos börtönt viselt evangélikus püspök november 2-án, a Magyar Rádió kérésére rádiószózatban méltatta a magyar ifjúság érdemeit, valamint a megbékélés érdekében az újjáépítés fontosságára hívta föl a figyelmet. A külföldi testvéreket pedig arra kérte, segítsenek egyrészt Magyarország kinyilatkoztatott függetlensége elismerésében, másrészt járuljanak hozzá ők is az újjáépítéshez.

Prágában a lakosság kitörő örömmel fogadta a magyar forradalom hírért. Szívvel lélekkel mellette álltak, amíg be nem dobták, hogy a magyarok az egész Felvidéket vissza akarják szerezni. Ettől kezdve hátat fordítottak a Budapesten megújulást keresőknek. – Erdélyben a forradalom mellett állt a lakosság addig, amíg ismeretlenek terjeszteni nem kezdték, hogy Magyarország vissza kívánja Erdélyt.



### *Ostromállapot*

November 4-én 5 óra 5 perckor ágyúdörgésre ébredt Budapest és az ország népe, a vezetékes rádión hallgathatták széles körben az egész országban az eseményeket. Örültünk és sírtunk a változatos híreken.

Az ellenség három helyről támadt egyszerre. A „forgósél” hadművelet elindult, de semmi sem úgy történt, ahogy megtervezték. Az orosz haderő megszokott katonai rendben vonult fel.

Lőtték a várost, nem kímélték se a hivatalokat, se az üzlet-helyiségeket, se a templomokat. Lőtték, azt, amit találtak. Az óriási nyomás ellen nem volt segítség. A lakosság – főleg fiatalok védekeztek amint lehetett. A halálos harcban puskával, kézigránáttal, benzines palackokkal védekeztek, lángolva dobtak ezeket a szovjet tankokra. A szűk utcákon nehezen mozogtak a harckocsik, ott sokat lehetett megsemmisíteni. A fiatalok kapualjakban arról beszéltek, „ha téged kilőnek, akkor én következek utána harcolni”.

A szovjet haderő, amelynek létszámát, tűzerejét ma sem ismerjük pontosan, teljes erővel támadott. A harcokban hősi halált halt, áldozatul esett Budapesten 2500, vidéken 600 ember és megsebesült 20 000. A magyarországi hadműveletek alatt a szovjet oldalon összesen 669 haláleset történt. Zsukov marsall szerint 58 821 szovjet katona volt Magyarországon. Ezek közül 7349 tiszt, melyből 85 meghalt, 138 megsebesült és kettő eltűnt. Az 51 472 altiszt és katona közül 584 meghalt, 1402 megsebesült és 49 eltűnt. A kádári megtorlás során a következő három évben mintegy 400 embert végeztek ki a forradalomban való részvételért, több mint 21.668 személyt börtönöztek be, 16-18 ezer főt internáltak. Mindezt az amnesztia ígérete után, és úgy, hogy a résztvevők jelentős része elmenekült az országból. A börtönökben sokakat brutálisan vallattak, megkínoztak, köztük számos nőt és kiskorút is. Az 1957. évi 4. törvénnyel lehetővé tették a 16 év feletti fiatalok esetében is a halálbüntetés kiszabását. A szovjet hadsereg által elfogottak közül további több száz főt szovjet hadbírószági eljárás során végeztek ki, mintegy 860 embert a Szovjetunió kényszermunkatáborába deportáltak. Elhagyta az országot 200.000 lakos.

A Corvin köznek 504 védője november 12-éig ellenállt az orosz támadásoknak. Tamás Lajos (1923–1992) „Piros vér a pesti utcán” című versében írja:

... *Piros a vér a pesti utcán.*  
*Eső esik és elveri,*  
*mossa a vért, de megmaradnak*  
*a pesti utca kövein.*  
*Piros a vér a pesti utcán,*  
*munkások – ifjak vére folyt –,*  
*a háromszín-lobogók mellé*  
*tegyetek ki gyászlobogót.*

*A háromszín-lobogó mellé  
tegyetek három esküvést:  
sírásból egynek tiszta könnyet,  
s a zsarnokság gyűlöletét,*

*s fogadalmat: te kicsi ország,  
el ne felejtse, aki él,  
hogy úgy született a szabadság,  
hogy pesti utcán hullt a vér.*

Vidéken itt-ott folyt a harc a szabadságért, mert a forradalmi gondolatok az egész országot hatalmukba kerítették. Eredménytelenül. Az ország lakosságának szíve megindult és nagy mennyiségű élelmet vittek Budapestre. Amerikából is sok élelem és ruhanemű segítséget küldtek a magyar családoknak. A gyermekek énekelték: „Hazudnak rendületlenül, ne hidd el ó magyar!”

Mi maradt meg a forradalom után?

A letépett csillagok helye, a Sztálin-képek emléke, az összetört szobrok maradványa és a szocialista címer. Újat készítettek helyette. Sírtak Budapesten a romos házak. Megfogyott a lakosság. A déli harangszó megmaradt, ami Hunyadi János nándorfehérvári győzelmére emlékeztet. A forradalom bebizonyította, hogy a kommunista államszervezet a szovjet fegyverek hatalmán nyugszik. Bebizonyosodott, hogy a magyar nép kész áldozatot hozni a hazáért. Nem a rendszer ellen, hanem a népuralomért emelte föl hangját.

A szovjet megszállás után félelemből vagy dicsvágyból magyarok tettek feljelentést a szovjeteknél a magyarok ellen. Ki hogyan tudott, úgy védekezett.

Például Abaújszántón történt, hogy a járásbíró berendelték kihallgatásra. A vallató kicsit határozottabb hangon rászólt:

– Bíró elvtárs emlékszik még arra, hogy maga is felvonult a forradalomban?

Dr. Kormány Károly elnök így védekezett:

– Hogy ne emlékeznek, kihallgató elvtárs, mikor éppen maga ment előttem, én önt követtem.

Erre elhallgatott.

A forradalom azonban nem 1956. november 4-én ért véget, hanem 1989-ben, amikor a „népköztársaság” helyett kiáltották a független Magyar Köztársaságot. Egyedül maradtunk. A nemzet azonban összefogott, mert kiszabadultunk a német és orosz rabságból.

*Kádár János*



Fiúméban született 1912. május 26-án, elhunyt Budapesten 1989. július 26-án. Halála egy nappal Nagy Imre miniszterelnök dísztemetése előtt történt, amelyen 240.000 résztvevő volt. Apja, Krezinger bajor gazdálkodó, nem fogadta el fiának, ezért ifjú korában anyja nevét vette fel, Csermaneknek hívták. A Wesselényi utcai népiskolába járt, majd a polgári elvégzése után írógépszerelőnek tanult. Ifjúko-

rában részt vett a munkásmozgalomban, nevét 1945-ben Kádárrá változtatta. Két nő szerelme után Máriát vette feleségül, aki azelőtt Róna Ottó szókimondó felesége volt. Szenvedélyei a cigaretta és a sakkjáték.

A párt funkcionáriusai között hamar lehetőséget kapott vezető tevékenységre. A szocialisták vezetője lett. Saját pártja fordult el-lene, 1951-ben letartóztatták „államellenes” tevékenység vádja miatt. Három évig ül Szegeden a Csillag-börtönben. Miután Sztálin 1953-ban nagy kínok között meghalt, Moszkvában küzdelem folyik a hatalomért. Nyikita Hruscsov lett a párt első titkára. Kádár kiszabadult a börtönből azután orosz és magyar állampolgár lett.

Nagy Imre kormányában belügyminiszterséget vállalt. Amikor Moszkvában járt, ezt a tényt nem tagadta, a kormányból való kilépést határozta el. A félelem kényszerítette erre a lépésre és eltűnt.

– Hol van János – kérdezte Nagy Imre Mocár „Csibu” sofőr-jétől, aki elmondta, hogy főnöke kérte azt, hogy kocsival jöjjön ki az Országház bejáratához.

– Tavaszi kabátja sem volt rajta, hogy elterelje a gyanút. Kérte, hogy vigyem el az Andrássy út sarkáig. Mikor eljutot-tunk oda, rám szólt, hogy oltsam el a lámpákat. Megtettem. Kö-szönés nélkül kiszállt, és átment az utca túloldalára, ahol egy kivilágítatlan autó várta. Beszállt és elment. Egy darabig vár-tam, aztán visszajöttem és itt vagyok.

Kádár János 1956. november elején eltűnt a magyar parla-mentből. Találgatták, hol lehet, mi történt vele. Törbe csalták, elfogták, megölték vagy más szerepet vállalt? A felesége sem tudta megmagyarázni az esetet.

Miután Csibu otthagya az Andrássy út sarkát és visszajött, Kádár szovjet kocsival az orosz nagykövetségre sietett. Andro-pov nagykövet barátságosan fogadta, kellemes modorban be-szélt, és azt ajánlotta, hogy látogasson Moszkvába. A repülőtérre vitték, Munkácsig hideg szovjet gépen repült, majd megfagyott, de ott meleg nagy gépre szállt és kellemes volt az utazása.

Moszkvában három kis csoportot választottak egymástól függetlenül arra, hogy valamelyiket visszaküldjék Magyaror-szágra. Az elsőben Rákosi Mátyás és Gerő Ernő várakozott. A másodikban Piros László és Hegedűs András ült. Harmadikban Kádár János és Münnich Ferenc várta, hogy sorsukról döntsenek. A Szovjetunió vendégei lesznek-e vagy pedig vádlottak? Kádár János rövid belső lelki tiltakozás ellenére belement abba, hogy Magyarországon 1956-ban a kormány élére álljon. November 1-jén így beszélt: *„Népünk dicsőséges felkelése lerázta a nép és az ország*

*nyakáról a Rákosi-uralmat, kivívta a nép szabadságát és az ország függetlenségét, amely nélkül nincs, nem lehet szocializmus.”* Most valami mást várnak tőle. Valószínűleg tudta, hogy képtelen megbirkózni a feladattal, mégis vállalta, mert ha nemet mond, akkor a másik csapatban keresnek megoldást. Vele akkor mi történik? Igent mondott. Az elvtársak megköszönték, jó tanáccsal ellátták és hazaengedték Münnich Ferencsel Magyarországra.

November 4-én két rádió híradást hallottunk. Az egyikből Budapesten Nagy Imre beszélt, a másikban Kádár János a Szolnoki rádióstúdióban nyilatkozott. Nagy Imre ezeket mondta: *„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”* Ezt reggel 5 óra 20 perctől sugározta a Parlamentben berendezett stúdióból a Szabad Kossuth Rádió.)

Kádár Jánosék aznapi felhívásában ezt hallhattuk: *„Megalakult a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. A hazánkban október 23-án megindult tömegmozgalom, amelynek nemes célja a Rákosi és társai által elkövetett párt- és népellenes bűnök kijavítása, a nemzeti függetlenség és szuverenitás védelme volt, a Nagy Imre-kormány gyöngesége és a mozgalomba befurakodott ellenforradalmi elemek növekvő befolyása révén veszélybe hozta szocialista vívmányainkat, népi államunkat, munkás-paraszt hatalmunkat, hazánk létét.”* És felsorolták az új kormány minisztereinek nevét, akiknek fogalmuk sem volt Kádár Jánosék döntéséről.

Kádár János konvoja csak november 7-én érkezett a fővárosba. Amikor nehézkesen kibújtak a harckocsiból, Kádár megigazította nyakkendőjét és ezt mondta: *„Újra kezdjük.”* Münnich Ferenc rábólintott. *„Igen, újra kezdjük.”*



A Parlamentben néhányan fogadták az érkezőket. Mária asszony, Kádár János felesége is ott volt, és hangosan, felindultan szidalmazta férjét, hogy „a szar eltakarítását másra kellett volna hárítani”. Férje igyekezett elhallgattatni feleségét, hogy mások ne hallják a beszédét. Félték hazamenni a Cserje utcai lakásukba, ezért az országházi dolgozószoa mellett rendezték be otthonukat. Személyi titkárnak Erdélyi Károly és Rivánszky Péter jelentkezett; Erdélyi olyan hűséges volt, hogy utódjának is jelölték. Rivánszky a hálószoa előtt fegyverrel virrasztott, és őrizte a házaspárt éjszakánként.

Mikor Kádár János hozzáfogott a kormányzáshoz, nagyon sok nehézséggel nézett szembe. Miniszterei voltak: Münnich Ferenc, Kossa István, Apró Antal, Rónai Sándor, Dögei Imre, Horváth Sándor. A rossz nyelvek összehasonlítást tettek és megállapították, hogy az amerikai elnök Ford-kocsin utazik, míg Kádárnak pedig csak *Apró Dögei* vannak.

Magyarország Malenkov, Szuszlov, Arisztov, Zsukov és Konyev marsall kezeiben volt. Andropov nagykövet is bekemé-



nyíttat, statáriumot rendelt el, az üzleteket és a hivatalokat be kellett zárni, csak a templomba lehetett menni. A harcok után bosszúhadjárat kezdődött, ami szégyenfolt rajtunk, mert magyar üldözte a magyart. Csehszlovákiában és Romániában volt a legsúlyosabb helyzet, ahol 1958-ban is halálra ítélték magyarokat az 1956-os forradalom miatt.

A köznyugalom lassan állt helyre. Mansfeld Péter és Tóth Ilona orvostanhallgató kivégzése feltépte az alig gyógyult sebeket. Szerette őket az ország, mert Tóth Ilona segített a forradalmárokon, ellátta sebeiket. Bán István lelkész mérnök, elmondta Tóth Ilona orvostanhallgató történetét. Tájékozottak szerint megölése kifejezetten Kádár János döntése volt. Valószínűleg házkutatás alkalmával találták meg egyik még 1946-ban, 14 éves korában írt versét, melyből idézünk:

### **Ébresztő**

*Mivé lettél Árpád büszke népe?  
Mivé lettél nemzetem, oh, magyar?  
Kardodat kezedből miért tevéd le?  
Háborút már többé nem akarsz?*

*Meghátráltál a gyáva csőcseléktől,  
Örök szégyen, gyalázat ez reád,  
Ki eddig védted viharban, vészben,  
Most már veszni hagyod hazád?*

*Szemed lehunyva, kezed megláncolva,  
Idegen kéz szántja földedet.  
Furfang, cselszövény uralkodik rajtad,  
Meddig tűröd ezt a helyzetet?*

Nyári hajnalban, 1957. június 28-án Karácsony főtörzsőrmester az egyik oldalon, a másik oldalon hóhérlegények fogták karon a vékony, sovány, magas termetű szigorló orvost, aki a Hitvallást ismételte, mikor a börtönből a bitófa alá vitték. „Hiszek

*egy Istenben, mindenható Atyában... és Jézus Krisztusban... Aki Poncius Pilátus alatt szenvedett”, de harmadnapon feltámadott.*

November 12 és 13 között sztrájk volt a fővárosban, sem autóbushoz, sem villamoson nem lehetett közlekedni. December 4-én a nők fekete gyászruhában vonultak fel tiltakozásul Kádár János ellen. Nehéz volt a kormányzás, mert Rácz Sándor november 4-én megalapította a Nagy-Budapesti Központi Munkás Tanácsot, amit decemberben a kormány betiltott, egyes tagjai külföldre menekültek. Nem volt könnyű Ravasz László püspök helyzete. A Kálvin téri gyülekezetben prédikálhatott, kezdeményezte a Megújulási Mozgalom elindítását. A reformátusok többsége presbiteri határozattal mellette állott. Ezután Ravasz Lászlót Leányfaluba száműzték, tilos volt neki Budapestre utazni.

Nehéz volt a nemzetközi helyzet is, mert a világ kommunistáinak többsége Nagy Imre „emberarcú” szocializmusa mellett állott, amit a Szovjetunió megakadályozott. A „magyar ügyet” az Egyesült Nemzetek Szervezete tárgyalni kezdte, a Szovjetuniót megbírált. Hruscsov a lehúzott cipőjével verte az asztalt az ENSZ közgyűlésén.

Nagy Imre és barátai a jugoszláv követségre menekültek, onnan igyekeztek Belgrádba jutni. Átmenetileg azonban Erdélybe száműzték társaival, nehogy megmeneküljenek, pedig Kádár János békét ígért nekik. Magyarországon a bíróság elé álltak és ügyüket „törvényesen letárgyalták”. Nagy Imre nem kért kegyelmet. Kádár János ígérete ellenére Nagy Imrét 1958. június 15-én szervezkedés kezdeményezése, vezetése és hazaárulás vádjával, a fellebbezés lehetősége nélkül halálra ítélték. Másnap kivégezték Maléter Pállal és Gimes Miklóssal együtt. A holttesteket összedrótózva a Rákoskeresztúri temető árkába ásták. Vásárhelyi Miklós, Kopácsy Sándor, Donát Ferenc, Tildy Zoltán, Jánosi Ferenc öt évtől életfogytig terjedő büntetést kapott.

## A KÁDÁRI KORSZAK

Olajválság volt 1971 és 1974, valamint 1981 és 1982 között. A gazdaság 1980-as évek vége felé szinte összeomlott Magyarországon. Küldöttség utazott Moszkvába megkérdezni, hogy vehetünk-e fel kölcsönt nyugatról. Mikor sikerült üzletet kötni nyugati bankkal, utána számonkérték a magyarokat Moszkvában, hogyan mertek pénzt kérni.

Kádár János népszerű kívánt lenni, ezért ellátogatott Rómába a pápához. Nyilván nem vallási, hanem politikai és üzleti célból. János pápa szívesen fogadta a küldöttséget. Azután meglátogatta a Debreceni Református Kollégiumot is, ahol igen ünnepélyesen fogadták Kádárt. A történetet emléktáblán is elhelyezték a Kollégiumban, ezt 1990 után leszedték.

Hruscsov átadta szolgálatát 1964-ben Brezsnyevnek, őt választották a párt első titkárának. Koszigin volt a miniszterelnök. Brezsnyev kijelentette, hogy a szocialista eszmét minden korszakban védeni kell. Tájékoztatta a Varsói Szerződés tagjait arról, hogy 1968 augusztusában Csehszlovákiába bevonulnak Dubček megállítására, aki az ország megújításának kezdeményezője volt. Brezsnyev megkérdezte a magyarok véleményét is, és a Varsó Szerződés csapatai bevonultak a nyugtalan Csehszlovákiába.

A Kádár-korszak bomlása közeledett, valami más kellett. Pozsgay Imre egyetemi tanár a rádióban arról elmélkedett, azt fejtegette, hogy Magyarországon 1956-ban nem ellenforradalom, hanem népfelkelés történt. Nyers Rezső igazat adott Pozsgaynak, mellé állt. Közben Budapesten jelszavak röpködtek a kádárizmusról. Németh Miklós, aki az USA-ban tanult, ugyan csak foglalkozott Pozsgay elméletével. Szűrös Mátyás bejelentette, hogy Pozsgaynak igaza van. Budapesten egyre többen ragaszkodtak ahhoz, hogy az 1956-os forradalom vezetői, Nagy

Imre elfogatásáról, kihallgatásáról és elítéléséről adjanak számot. Ha pedig tévedés történt, akkor orvosoljuk azt.

Kádár János tisztára akarta mosni magát, letörölni homlokáról, hogy „szovjet bérenc”. Visszavonult, utódául Grósz Károlyt jelölte, aki korábban Miskolcon a megyei, majd a fővárosi pártbizottság első titkára volt. Nem volt különösebb programja. Ráadásul azzal kellett szembenéznie, hogy Erdélyben a falurombolás veszélyezteti a magyar kisebbség megmaradását. Budapesten hatalmas tömeg némán vonult a román nagykövetséghez. Ezt a tüntetést sem az állami szervek, sem a pártbizottság, sem más közösség nem indítványozta, hanem maguktól jöttek össze. Grósz Károly megbeszélést kért Nicolae Ceaușescu román diktátortól. Mikor átjutottak Magyarországról, a románok kérték, hogy szálljon át román rendszámú autóba. Megtette. A találkozásnak semmi eredménye és haszna nem volt.

Kádár János élete utolsó pillanataiban szigorú orvosi kezelés alatt állt. A sok cigaretta és a szovjet vodka, a politikai helyzet tönkretette testét, lelkét. Kívánsága az volt, hogy részt vehessen a párt Központi Bizottságának ülésén, és tisztára mossa magát, hogy megnyugodjék a lelkiismerete. Orvosa véleménye ellenére részt vett az 1989. április 19-én tartott ülésen, hogy igazolja tetteit. Megjelenése aggasztotta a gyűlés tagjait. Ruhája lötyögött rajta, sápadt arcát mély barázdák szántották. A nyakkendő nélküli, aszott ember állt a középén és eltorzult hangon magyarázott. Dadogott. Kádár összefüggéstelenül beszélt, több ízben kimondta Nagy Imre nevét, és láthatóan tudatában volt saját felelősségének is, de csak annyit mondott, hogy mindenkit sajnál, és ha akarják, nyugodtan agyon is lőhetik. Ezenkívül hosszasan ecsetelte a saját és felesége súlyos betegségeit. Nyilván tisztában volt azzal, hogy ilyen állapotban nem beszámítható, de akkor is beszélni kívánt. Talán nemcsak magyarázkodni szeretett volna, de szánalmat is

akart kelteni maga iránt. Amikor vége lett a gyűlésnek, távozás-kor az elvtársak keresztül néztek rajta és senkinek eszébe nem jutott, hogy kezet szorítson vele. Mintha ott sem lett volna. „Nem vették észre”, mert az új politikai fordulathoz kezdtek igazodni.

Kádár János olyan ember volt, aki elvállalta a kormányzást, a munkát, amit nem tudott sikerrel teljesíteni. Magyarország habok között hanyódó hajóját 1956-tól 1989-ig kormányozta. Közben megváltozott a világ és a lázadásból, *ellenforradalomból népfelkelés* lett. A helyzetet úgy szépítgették, hogy Magyarország volt a szocialista táboron belül a „*legvidámabb barakk*”, „*a gulyás kommunizmus*” országa.

Nagy Imre újratemetése 1989. június 16-án volt, a Kádár János halála pedig pár nappal utána, 1989. július 6-án következett be. Rossz nyelvek szerint 1956 volt az 1946-ban kezdődött párt-szeminárium tagjainak záró vizsgája. Nagy Imre temetésén egy hosszú hajú fiatal beszélt a Hősök terén 250.000 résztvevő előtt. Kérdezték, hogy kicsoda ő. Orbán Viktor volt.

A Kádár-korszak lezárult.

1991 júniusában az utolsó szovjet katonai egységek is elhagyták az országot. Borisz Jelcin 1992 novemberében Budapesten megkoszorúzta az 1956-os forradalom és szabadságharc vértanúinak emlékművét, majd főhajtással tisztelgett a kivégzett miniszterelnök sírja előtt. Délután beszédet mondott a Parlamentben, s kimondta: „*1956 tragédiája a szovjetrendszer lemoshatatlan szégyenfoltja marad örökké! ... Keserű beismerni, hogy a Kreml akkori vezetőinek parancsára a tragikus eseményekbe az orosz katonákat is belerángatták.*”

## A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG

### *Rendszerváltozás*

Megtörtént a rendszerváltás, ami népfölkelés, emberek felmagasztalása és megalázása után ment végbe. Debrecenben a Simonyi út visszanyerte régi nevét, a Vörös hadsereg útját ismét Piac utcának mondhatjuk és a Ferihegyi repülőtér Liszt Ferenc nevet kapta. A kommunista címer helyett visszatértünk a régi állami jelképünkhöz. A Tanácsháza helyett az Önkormányzati Hivatalba lépünk be, ahol nem az elnököt, hanem a polgármestert keressük. Pozsgay Imre szerint 1956-ban nem forradalom, hanem népfölkelés történt. Felelősek vagyunk a határon túli magyarságért is, akik ezer év óta azon a helyen laknak. A rendszerváltásnak nemzetközi diktátumok is kedveztek. A legnagyobb fordulat a Szovjetunióban volt. Változás történt Csehszlovákiában, ketté vált az ország, csehekre, akiknek fővárosa Prága, szlovákokra Pozsony fővárossal. Kárpátalján az orosz helyett ukrán állam alakult, régi magyar területeken, és beolvasztani akarják az ős magyar lakosságot.

A hazánkban tartózkodó keletnémet fiatalok áttörtek Ausztriába. Helmuth Kohl német kormányfő azt ajánlotta, hogy jelképesen Magyarország is helyezzen el földcskét Berlinben a Brandenburg kapujánál. Romániában Ceaușescu homogenizáláshoz fogott, ami magyarul népiertást jelent. Ezzel szemben a magyarok fellelkesültek, és nagy néma menetben a román követségre vonultak tiltakozni. Szerbiában is enyhült a magyarok helyzete.

Németh Miklós közgazdász-politikus volt a Magyar Népköztársaság utolsó miniszterelnöke. 1971-ben szerzett diplomát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, amely ott marasztalta oktatói és kutatómunkát adva neki. 1974–75-ben ösztöndíjjal tanult a Harvard Egyetemen, az Amerikai Egyesült

Államokban. 1977-ben az Országos Tervhivatalban osztályvezető-helyettes lett. 1987-ben a párt Központi Bizottsága gazdaságpolitikai titkárává választották. 1988 novemberében alakított kormányt, mely 1990. május 23-áig volt hivatalban. A Németh-kormány már programjában felvállalta a „szocialista jogállam” megteremtését. Szabadok lettünk, pedig már úgy rendeztük be életünket, hogy minimum 30-40 évig még szovjeturalom alatt leszünk. A szovjet hadsereg valóban kivonult, csak a kérdés maradt, hogy mi lesz ezek után.

A Parlament épületéből 1988. október 23-án Szűrös Mátyás kikiáltotta a Magyar Köztársaságot, azt is hozzátette, hogy a határon túli magyar lakosokért is felelősek vagyunk. Fölhorkantak rá a szomszédaink. Mintha láncok hullottak volna le rólunk, mert megszabadultunk az évszázados német – orosz elnyomástól. Független állam lettünk, és a templomok megteltek párttagokkal is. Az iskolákban elkezdődött a hitoktatás. Pápán és Sárospatakon újra megindult a teológia. A munkások, hivatalnokok, egészségügyi dolgozók fizetését felemelték. Ahol több gyerek született, ott a család több juttatást kap.

A gyülekezetek létszáma fogyóban van. De miért? Mert nem hirdetjük a megtérés evangéliumát. A török időben 150 év alatt az ország protestáns lett. A történelem fonala Isten kezében van, Aki segít, áld vagy büntet. Bibliai történet bizonyítja ennek hitelességét. Izrael királya és Júda királya harcba indulnak Rámóth Gileárdért. Mikeás, az Úr prófétája vereséget hirdet, a hamis próféták pedig győzelmet. Egy ellenzéki van a próféták között, aki azt prédikálja, hogy az Úr tette királlyá Samáriában Akhábot és az Úr veszi el tőle a hatalmat. Egy eltévedt nyíl találja el s harcban. Szekeréből kiveszik, és tisztára mossák kocsiját a vértől. Nem tette meg azt, amit az Úr parancsolt. (I Királyok 22, 38.) Saul Isten választotta népe fejedelméül, de mivel

nem törődött azzal, amit az Úr parancsolt, ezért Isten elvette életét. „Én adok... és én veszek el” – mondja az Úr. (I. Krónika 10, 13. 22, 9.) – Jézus mindent úgy cselekedett, ahogy mennyei Atyja parancsolta neki. (Márk 16, 21. János 18, 4.)

### *Elnökeink*

*Szűrös Mátyás* 1989 október 23-tól 1990 májusáig volt köztársasági elnök. Haladó szellemű, töprengő, távlatokban gondolkozó baloldali férfiú.

*Göncz Árpád* (1912–2015). Kétszer is megválasztották 1990 és 2015 között. Némelyek tevékenységei miatt kritizálják. A szocializmusban börtönt szenvedett. Író, műfordító és a demokrácia születésében részt vett. Tisztségétől maradandó szavakkal búcsúzott. „Szép vagy Magyarország”

*Mádl Ferenc* (1931–2011) köztársasági elnök 2000 és 2005 között. Egyetemi tanár és a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Hívő katolikus. Jogi Intézetet alapított. Felesége Némethy Dalma, két gyermeket nevelt.

*Sólyom László* (1942–) elnök volt 2005 és 2010 között. Jogtudós, egyetemi tanár, az Alkotmánybíróság tagja és elnöke, pártoktól függetlennek vallotta magát.

*Schmitt Pál* (1942–) elnök volt 2010 és 2012 között. Olimpiai bajnok és a Magyar Olimpiai Bizottság főtitkára majd elnöke, a nemzet sportolója. Lemondása után Kövér László (1959–), az országgyűlés elnöke töltötte be a köztársasági elnöki tisztelet két hónapon át. Azt mondta, nem az a magyar, aki így beszél, hanem az, akinek a szíve a hazáért dobog.

*Áder János* (1959–) 2012 óta köztársasági elnök. Megjelenése tiszteletadást parancsol. Évek óta nemzetközi vonatkozásban is a környezetvédelemről beszél. Magyar népünkhöz kiemelt ünnepeken ő mondja a beszédet.



Az első miniszterelnök a szabadon választott kormányban *Antal József* volt, aki 1990 májusában nyerte el ezt a tisztséget. Történészként az Orvostörténeti Múzeum vezetője volt, és ezt a foglalkozását hagyta ott. Beiktatásakor azt mondta, hogy a határon túli magyarságnak, 15 millió polgárnak vezetője kíván lenni. Erre fölhorkantak a szomszédos államok előjárói. Fontos volt neki, hogy minden törvényhozási gyűlésen részt vegyen. Munkájának az a célja, hogy kivezesse az országot nehéz helyzetéből, vagy legalább elkezdje a közös utat az állampolgárokkal. Nem mindenki, határon innen és határon túl akarja így, de meg kell próbálni azt, hogy alapértékekben, fő gondolatokban, intézkedésekben együtt működjünk. Vallotta, hogy a nemzetközi pénzvilágot is szükséges megnyerni. Az új kihívásokat, fordulatokat, gondolatokat különféle módon lehet értelmezni. Ne legyenek illúzióink, hogy ha a dolgokat másképp látják határon belül és határon kívül.

Az országgyűlésben még elit párttagok foglaltak helyet, a vezető állások betöltése nem volt könnyű feladat. Az óriási nemzetközi adósság mindent elnyomott. Kormányozni nagy hatalom, de nincs vagy kevés a hozzá való erő. Az apró hangsúly eltolódásoknak nagy jelentősége lehet. Antal József idején történt II János Pál pápa hazánkba való látogatása. Debrecenben a Nagytemplomi ünnepély után, a pápa megkoszorúzta a templom és kollégium között felállított gályarabok emlékművét. Az emlékmű a római katolikus egyház által elhurcolt lelkészeknek és tanítóknak ad tiszteletet. Ruyter Mihály holland tengerész kapitány szabadította ki őket.

Horthy Miklós tetemét 1991-ben hazahozták Portugáliából, és itthon Kenderesen, a családi sírboltba helyezték. Óriási tömeg vett részt a temetésen. A kormány tagjai „csak magánemberként” vettek részt az istentiszteleten. Antal József mondta a

kormányzóról, hogy becsületes magyar ember volt. Az orosz fronton fia, Horthy István repülő szerencsétlenség áldozata lett, amit a németek is megrendezhettek. István felesége, Edelsheim Gyulai Ilona könyvet írt a férjével való utolsó együttlétről, ezt a könyvet százak olvashatják.

*Boros Péter* (1928–) vette át a miniszterelnöki tiszteket Antal József halála után 1993 és 1994 között. Hazáját szerető jogász és politikus, akit az 1956-os tevékenysége miatt börtönbe zártak.

*Horn Gyula* (1932–2013) volt a miniszterelnök 1994 és 1998 között. A magyar államkincstár kasszáját kiürítették, a maradék pénz pedig nyugatra került. Bokros Lajos pénzügyminiszter takarékossgot hirdetett mindenkinek. Hozzá tette, hogy „nem fog fájni.” Nagy port vert fel Tocsik Márta ügyvéd esete, aki tanácsadóként láthatatlan mennyiségű vagyont szerzett. Miután állami adósságát kifizette, a további büntető eljárást megúsza. Bokros Lajos 1996-ban lemondott, Békesi László pénzügyminiszter követte program nélkül. Diáktüntetések tartottak 1997 szeptemberében, utána pedagógus sztrájk következett.

*Orbán Viktor* 1963. május 31-én Székesfehérváron született. Felesége Lévay Anikó jogász. A Fidesz új nevét Fidesz Magyar Polgári Pártra változtatták. Házasságukban öt gyermeket neveltek fel. Miniszterelnök 1998 és 2002 között. Jobboldali és hazafias beállítottságú férfi, Antal József tisztelője. Felavatták Nagy Imre szobrát, akinek temetésén hatalmas tömeg gyűlt össze 1989-ben. A temetésén beszédet tartott, ettől kezdve lett a neve ismerté. A Fidesz Magyar Polgári Párt és a Keresztyén Demokrata Néppárt koalícióra lépett. Magyarország 1999-ben belépett a NATO-ba, ezzel a keleti szovjet befolyás ellen is védekezett. Nehezebb feladat volt a külföldi adóság csökkentése. Az egyházi vagyont lassacskán visszaadták. Megindult a külföldi gyárok betelepülése. Szembenézett az inflációval. A polgárság

ügyének gyorsabb elintézése végett kormányablakokat létesítettek. Bevezették az államháztartási reformot. Az árvíz 30 milliárd forintot mosott el. Családbarát politika került előtérbe. Az olimpiáról 8 arany, 6 ezüst és 3 bronzéremmel tértek haza sportolóink. A mezőgazdaság új pályára állott. Fölemelték a minimálbért, a köztisztviselők és közmunkások fizetését. A XX. században a szén volt a fűtőanyag, a XXI. század pedig atomenergiára támaszkodik.

*Medgyessy Péter* (1942–) miniszterelnök lett 2002 és 2004 között. Keveset tudunk az üzletemberről. Adóemelés, valamint pénzkézelés volt a programja. Azt hajtogatta, hogy „*Európa útelágazáshoz érkezett.*” Magyarország 2003. április 12-én belépett az Európai Unióba.

*Gyurcsány Ferenc* (1961–) harmadik felesége Dobrev Klára, az Apró Antal családjából. Üzletember, akinek sokféle vállalata működik, mégis odaadón foglalkozik az ország dolgaival. Olyan ellenzéki, aki mindig, mindenben ellent mond és soha nem állt a kormány mellé, hogy itt vagyok, segíték. Sportminiszterből lett miniszterelnök 2004 és 2009 között. Megalapította a Demokratikus Koalíciót 2010-ben, hogy erősebb ellenzék legyen. Baloldalos Európát építő férfi, akit az Európai Unió irányít. Az üres állami kasszát azzal igyekezett feltölteni, hogy adót emelt. Ráadásul, ha a földtulajdonos idénymunkásokat vett fel rövid időre, repülővel ellenőrizték a határt, és ahol ilyent találtak, azonnal kiszállt a bizottság és büntetett, mert nem fizettek adót az ideiglenes munkások után. A földművesek úgy védekeztek, hogy a repülőgép láttán azonnal elküldték az idénymunkára jött segítséget és mire az állami emberek megjöttek, a földön, illetve szőlőben nem volt senki. Gyurcsány Ferenc őszintén hirdette a kormány tagjainak, hogy „*hazudtunk reggel, hazudtunk délben, hazudtunk este*”. A híres mondat kiszivárgott a

gyűlésről. Az 1956-os forradalom évfordulóján tömeg vonult fel Budapesten. Gyurcsány azzal intézte el, hogy majd hazamennek. Miután ez nem történt meg, a rendőrökkel, akiken nem volt azonosító jel, a tömeget szétverette. Az elkeseredett tömeg kérte, hogy nyilatkozatukat a TV-ben olvassák fel. Mivel nem engedték, ezért betörték a székházba és törtek, zúztak mindent. A 12 magyar cukorgyárból 11-et lebontatott. Sárospatakról a II. világháború alatt elvitt könyvek egy részét a szovjet könyvtárak visszaadták és a megőrzésért pénzt igényeltek.

*Bajnai Gordon* (1968–) miniszterelnök lett 2009 és 2010 között. Hamar kiderült róla, hogy nem alkalmas az ország vezetésére. Elhibázott lépése volt korábban, hogy a libatenyésztőktől nem vették át az állatokat, illetve átvették, de árát nem fizették ki. Emiatt a tulajdonosok közül többen öngyilkosságot követtek el. A Hajdú BT csődjéről újságíró is közölt cikket, amiért felfüggesztették állásából. A cég külföldi kapcsolatokkal is rendelkezett és legnagyobb szárnyastelep volt Magyarországon.

*Orbán Viktort* először 1998-tól 2002-ig választották miniszterelnöknek, másodjára 2010-től, és harmadjára 2022-ig.

A statisztikát óvatos megbecsüléssel fogadjuk el. Magyarországon a 2019-es adat szerint 9,773.000 lakos él. Romániában kétfélmillió körül, Szlovákiában 459.000, Szerbiában 251.000, Kárpátalján 141.000 Horvátországban 14.000, Ausztriában 10.000, Szlovéniában 4.000 magyar él. A határon túli magyaroknak az Orbán-kormány állampolgárságot adott, bizonyos feltételekkel. Új alkotmány, alaptörvény készült. Visszaállították a régi magyar címet. A kormány nagyon erőteljesen foglalkozik a még meg sem született és a már megszületett gyermekek, a családok támogatásával. Ígéretet tesz arra, hogy növekvő arányban segíti a szülőket, vagyis különbséget tesz a támogatás összegében, egy, kettő és több gyermekesek esetében. Vajon a földkereksé-

gen hány államban van ez így? Bölcsődébe és óvodába járhat a gyermek. Alsófokú iskolában ingyenes az oktatás a tankönyvek és az étkezés is. A középiskolákban és szakközépben segítik a diákokat. Az egyetemisták kedvezményes kölcsönt vehetnek fel, juttatásokban részesülnek. A dolgozók átlagfizetése 170.000 forint. A minimálbért is emelték. Nagy gond a külföldre távozott dolgozók hazahívása. A pedagógusok fizetése is emelkedik, valamint az orvosoké. A kormányablak a hivatalos ügyek intézésében segít. Nyáron üdülni viszik az ifjúságot, de iskolai évben is van tanulmányi utazás.

Polgármesteri hivatalok, kórházak minősége megjavult. Lassan külföldről is visszatérnek a munkát keresők, mert itthon is meg lehet élni. A színházak, sportlétesítmények, hangversenytermek felújítása, illetve létesítése folyamatos. Régi udvarházakat, romos várakat, emlékhelyeket hoznak rendbe. Igyekeznek karbantartani a templomokat és egyházi épületeket. A miniszterelnök levélben személyesen köszönti a 90 és 95 éves öregeket, üdvözlétét a polgármesteri hivatal dolgozója személyesen adja át a 90.000 forint kíséretével. Új vonatokon is lehet közlekedni, amit a nyugdíjasok ingyen használhatnak. Nyugaton sincs ilyen. Az autópályákon gépkocsik suhannak el. A Liszt Ferenc repülőtéren nagy gépek is leszállhatnak. Debrecenben és máshol is vannak repülőterek. Az ország lakosainak tudtával és kívánságára feszültség támadt az EU vezetőivel. Az EU azt kívánja, hogy Magyarország fogadjon be minden migránst, akár munkára, akár kalandvágyból jött. Orbán Viktor miniszterelnök szerint a bajokat a helyszínen kell megoldani, ide hivatalos okmányokkal lehet csak belépni.

Mindezekkel szemben Gyurcsány Ferenc 2011-ben megalakította a Demokratikus Koalíciót, szervezi a kis pártok összefogását. Az Európai Unióhoz akarja kapcsolni szorosan Magyar-

országot. A migránsok beengedéséért harcol. A homoszexuális mozgalmat jónak tartja. Mindenre nemet mond, ami a hagyományos magyar életben érték. Ő mondja meg az igazságot és a hamisságot, hogy mi a jó és mi a rossz.

Aggodalom söpör végig Magyarországon és a nagyvilágban, 2020 márciusától a Corona-vírus fertőz. A bölcsesség és alkotás magas fokán képzeltük magunkat, akiknek minden lehet. A tudós, a gondolkozó, a mérnök, az orvos, a tanár segíteni tud rajtunk és nincs szükségünk Isten oltalmára, sem Európában, sem Amerikában, sem Ázsiában, sem Afrikában, sem Ausztráliában. Szövetséget kötöttünk a ránk támadók ellen, akik rontásunkra törnének. megtámadnának bennünket? Félelem szorít. Ilyen helyzetben rontott ránk a Covid, a koronás vírus. Fölborította a nagyvilágot, mert éppen úgy belehalhat a milliomos, a hős, mint a szegény, nyomorult ember. A Sátán siet elszakítani Istentől és egymástól. A viharos időben kérdezzük: honnan kapunk segítséget? Egyesek szerint a nemzetek összefogásával megszabadulunk gondjainktól. Mások szerint senki nem törődik velünk. A vakcina segít, vagy nem? Igen és mégse, mert az ember hasonló ahhoz, aki a tengerbe esett, és mentőövet dobnak utána. Először azt nézi meg, hogy ez nyugati vagy keleti gyártmányú, és csak azután használja. Keleti vagy nyugati? Mindegy, mert csak a testünket gyógyítja, a szívünket nem. Az ember test, lélek és szellem. Mindhárom megsegítésére szükség van. Ha pedig testben megszabadultunk a bajtól, még a lelkünknek, szellemünknek is szüksége van gyógyulásra. Csak Krisztusban nyújtott kegyelem által van szabadulás, testünknek, lelkünknek, szellemünknek.

*„Segíts meg minket Urunk Istenünk... hogy dicsőítsük szent nevedet. Áldott legyen az Úr, Izrael Istene örökkön örökké és minden nép mondja, hogy Ámen. Dicsérjétek az Urat.” (Zsoltárok 106, 4.)*

## II.

# *Az egyház útja*

*Aki áll, vigyázzon, hogy el ne essék!*

*Politikai, társadalmi és egyházi eseményekről való döntések*

*Magyarországon.*

*Feladatunk az igehirdetés.*

## EVANGÉLIUMI HAGYOMÁNY ÉS ÚTKERESÉS 1944–1948

### *Debrecen*

A háború vége felé Debrecenben 1944 októberében elhallgattak a fegyverek. De kora reggelenként az orosz repülők belemelegítésekor iszonyatos hangerőre verte fel a lakosságot. Budapesten, az ország fővárosában 1945. január 18 és február 13 között elkeseredett harc folyt a németek és oroszok között.

Debrecen alig éledezett. A volt csendőr lakatanyát kórháznak használták az oroszok. Az amputált végtagokat az utcára dobták. A holtakat lassan eltemették, a romokat pedig takarították. A szovjet parancsnok elrendelte Debrecenben, hogy a Kistemplomból ki kell vezetni a lovakat, mert az nem istálló. A katonák miután az összes csillárt kilőtték, szó nélkül engedelmesskedtek.

A városnak egyetlen menedéke, kősziklája maradt: az Isten.

A történetírás kétféle lehet, szekuláris és teológiai, vagyis világi és egyházi szempontból. A világi csak földiekkel foglalkozik, az egyházi pedig földiekkel – mennyei vonatkozásban. Az írók egymásra utalva dolgozhatnak azzal a kísértéssel, hogy az egyik lenyeli a másikat. Magyarországon a középkorban az egyház nyelte le az államot, a Tanácsköztársaság idején az állam akarta lenyelni az egyházat. Akár az egyház, akár az állam nyelte le a másikat, megfekszi a gyomrát. A mohamedánizmusban a vallás és az állam összetartoznak. Jézus parancsa az, hogy „tegyetek tanítvánnyá minden népet.” (Máté 28, 19.) Ezt úgy kell érteni, hogy minden korszakban és minden helyen prédikálni kell az evangéliumot. A keresztyénség terjeszkedik ebben a világban és a pokol kapui sem vesznek rajta diadalt.



Úgy hallottuk 1944 novemberében, hogy a Kossuth utcai templomban Révész Imre püspök prédikál. Óvatosan kerestünk kapcsolatot sorstársainkkal, és elmentünk meghallgatni a szolgálatát. Jó könyvéből vette fel a textust, ahol a szenvedő ember így szól: *„Ha már a jót elvettük, a rosszat ne vennénk el?”* Prédikációja mély nyomot hagyott bennünk. A következő vasárnap – mivel a Nagytemplom teteje leégett – újra a Kossuth utcára mentünk. Hegyaljai Kiss Géza, az Árpád téri gyülekezet lelkésze prédikált. Remegve hallgattuk, amint az elmúlt heti *„ünnepi vacsoráról”* beszélt. A legfinomabb italokkal és ételekkel kínált a megszálló hatalom, de én arra gondoltam, hogy ez a ti véretekéből került ide.

Mivel dr. Hegyaljai Kiss Géza *„nem fért bele a kor irányvonalába,”* ezért Péter János később inkognitóban meghallgatta hátul, az Árpád téri templom bejáratánál ülve. Amikor az igehirdető észrevette, fordított a prédikációján. *„Legyetek alázatosak, mint Péter János püspök úr, aki most is leghátul hallgatózik.”* Dr. Hegyaljai Kiss Gézát később egyházi bíróság elé állították, és megfosztották palástjától.

Az egyházi vezetés látta az előre következő időköt, és egy hosszú levelet küldött szét a gyülekezeteknek. Az előírt egyházi magatartást aláírással vállalni kellett volna. Nagyon kevés helyre jutott el. Volt, ahol a lelkész fel sem bontotta. Volt, ahol csak a pásztor olvasta el.

Lassan helyreállt a rend. Erdély elcsatolása miatt néhány egyházmegyének más nevet adtak. Nagy gond volt, hogy Csehszlovákiából, Kárpátaljáról, Erdélyből elűzött lelkészek Magyarországon állást kapjanak.

Az elmúlt évek teológiai vonalát a következőkbe határozhatjuk meg.

1. Evangéliumi tradíció és útkeresés 1944–1948.
2. A keskeny út teológiája 1948–1950.
3. Az engedelmesség teológiája 1950–1955.
4. A szolgálat teológiája 1955–1990.
5. Az egyház építés feladata 1990–1991.

### *A Bethánia*

Magyarországon 1944 és 1949 között hatalmas lelki ébredés zajlott. A Szentlélek tüze áterjedt a szomszédos országokra is. Bütösi János megfogalmazása szerint az ébredés *„Isten Szentlélekének olyan kiáradása, amelynek hatására aránylag rövid idő alatt tömegek tapasztalják meg Krisztus megváltó hatalmát, és szentelik oda magukat Isten országának szolgálatára az egyház közösségében.”*

Dr. Bütösi János Magyarországon született, Debrecenben végezte a teológiát, és 1947-ben amerikai ösztöndíjat kapott a texasi Presbyterian Theological Seminaryban. Elvégezte tanulmányait, hazaindult volna, de nem engedték vissza Magyarországra, mert nagyon megfertőződött az amerikai kapitalizmussal. Mikor hazajöhetett volna, már nem vállalta, hogy hazajöjjön, Norwalkban lett lelkipásztor. Ledoktorált, azután 1964-ben már bejöhett az országba, később többször is. Erdélyt ötször bejárta Bojtor Istvánnal. A Református Világszövetség elnökének választották, Debrecenben tanított a Teológián és ugyanott kitüntették. Mint a Református Világszövetség elnöke, végig járta a nagyvilágban szétszóródott magyarokat. Ausztráliából hozta magával a gazdag gyülekezeti gondnok megjegyzését: *„Házam van, hazám nincs.”*

A Bethánia volt Magyarországon a legnépszerűbb és legerősebb vallási közösség, Szabó Aladár (1860–1944) alapította Budapesten 1903-ban. Vezetői voltak: dr. Gráf Elemér és Szikszai Béni, akinek könyveit a Szentlélek ihlette. Életrajza olvasható

„Ahogy én láttam” című írásában 1971-ben. Nagy hatású szolgálatait voltak. Az üldözés idején, 1949-ben Alcsútra költözött, ott favágó lett. Mikor enyhülni kezdett a nyomás, akkor visszafogadták az egyházba, tanítói szolgálatokat végzett a Kispesti gyülekezetben.

Az ébredés egyik központja Szabolcsban volt. Vaja községben és Nyírbogáton, valamint környékén. Birtha Sándor, Takács Ferenc és Vántus András voltak a közösségek vezetői. Vencsellőn Borbély Béla hirdette az élő igét. Debrecenben és környékén előbb Vajda Mária, majd dr. Szabó Mihály táblabíró vette át a vezetést. Szegedre való áthelyezése után lelkipásztorok folytatták a szolgálatot, ameddig lehetett. Délvidéken is nagy volt a mozgolódás.

Az alcsúti nyári ifjúsági konferenciára 1947 és 1949 között külön vagonokban utazott a két-három napos alkalomra a háromezer fiatal. Debrecenből Budapestig megtanultuk Czako Jenő által készített kánont.

*Vége van már a szolgaságnak, / Sion foglyait várja kész örökség. / Vigadoz a szívünk, szánk vidám éneket mond azért, / Mit a csoda hű Ura tett. / Könnyhullatással szórtuk a magot, / de most boldog aratás a jutalom Istenünktől.*

Debrecenben erős közösség szolgált az Úrnak a Piac út (Vörös hadsereg útja) 64. szám alatt. A Szövetséghez háromszázan tartoztak Vajda Mária majd dr. Szabó Mihály vezetésével.

Az állam úgy ítélte, hogy a bethánisták csipdesik az alvó egyházat, gyengítésére törekednek, ezért teológiai intézet létesítését is felajánlotta. Azután rájöttek, hogy a közösség kemény mag, amely nem rombolni, hanem újítni kívánta az egyházat. Üldözést indított a Bethánia ellen. Pákozdy László Márton teológiai tanár tollából írások jelentek meg ilyen címen: „A Bethánia istenellenes, emberellenes és államellenes”.

Dr. Szabó Mihály Szegeden született 1907. szeptember 27-én, életét befejezte 2000. március 3-án. Tanulmányait alsófoktól az egyetemig kitűnően végezte, ezért kormányzógyűrűt kapott. Gyermekei: Pál egyetemi tanár, Zsuzsa orvos, Tamás művelődésszervező, Mihály fogorvos, András művésztanár. Életrajzát az alábbiakban mondta el:

*„Föllobbant előttem, hogy a keresztyénség nem vallás, nem szer-tartás, nem reális tudomány vagy dogmatikai, etikai értékeket hor-dozó szervezet, hanem személyes közösség Istennel, Jézus Krisztus kegyelméből. A Szentlélek által vagyok Isten gyermeke. A Bethánia Egyesület tagja lettem és a CE jelvényt Békefi Benő lelkész tüzte az öltönyömrre. Feleségemmel együtt fogadtuk el Krisztust.”*

*A debreceni bombázások és harcok elől Baksay Zoltán földbir-tokos nyírbogáti tanyájára vittem családomat. Mivel a lelkipásztor elhagyta nyírbogáti gyülekezetét, ezért több vasárnapon át, a frontvonalon keresztül haladva mentem istentiszteletet tartani. Záró énekül felcsendült a magyar Himnusz. A szovjet tiszt magá-hoz rendelt és rám kiabált, hogy mertünk fasiszta dalt énekelni?*

*– Az nem fasiszta dal, hanem magyar imádság – válaszoltam.*

*– Nincs imádság – felelte. – Isten nincs és Magyarország sincs – fejezte be a beszélgetésünket.*

*Amikor nőket kerestek a tanyán, akkor eldugtuk őket a kukori-cagórék közé. A férfiakat sorba állították, hogy agyonlőnek bennün-ket, ha nem adjuk oda az eldugottakat. Mellettem álló fiamnak sűg-tam: »Fiam! Talán most megyünk a mennybe az Úr színe elé.«*

*Majd visszaköltöztünk először Nyíregyházára, azután Debre-cenbe. Vasárnaponként a Megyeháza pincéjében kezdtem az evangeli-zációs szolgálatot, azután az egyházkerület tanácstermébe mentünk, onnan a nagytemplomi gyülekezet imatermébe, ami kicsi lett, ezért az Oratóriumot kéretem az alkalmak megtartására. Vasárnap és csütörtö-kön a Kistemplomban szolgáltam, ahol általában 2.000 fő is összegyűlt.*

## *Boldogan énekeltük*

*Siessetek, hamar lejár  
Kegyelme már régóta vár.  
Ma még lehet, ma még szabad,  
Borulj le a kereszt alatt.*

*Ha elkésel, mi lesz veled?  
Hogy mented meg a lelkedet?  
Bezárul a kegyelmi út,  
Lelked örök halálra jut.*

*Megválasztottak a kistemplomi gyülekezet gondnokának, egyházmegyei és egyházkerületi tanácsba, végül pedig a Zsinatba. Ezekről fosztottak meg, amikor Szegedre helyezték át bírónak. Aztán Budapestre a Táblára kerültem fel a minisztériumba. Nezvál Ferenc volt cipésmester, igazságügyi miniszter hívott magához.*

*– Miskám, hagyd abba a lelkizést, mert nem tudok helyetted külön bírót állítani.*

*--Miniszter elvtárs! Ha üdvözülni szeretnél, akkor neked is meg kell térni Jézus Krisztushoz.*

*Ezt ő nem értette meg és így végül elbocsátottak, Szegedre kerültem.*

*Mivel az 1956-os eseményekből kimaradtam, ezért rám bízta a forradalmárok ügyét. Doktor Major László főorvos részt vett az 1956-os eseményekben. Amikor iratainak átvizsgálása következett volna, megjegyeztem, hogy ezt már letárgyaltuk. Mi a következő?*

*Végül elbocsátottak a bíróságtól is, és vállalati jogtanácsos lettem nyugdíjazásomig. Látogattam a hívőket és igehirdetéssel erősítettem őket. Tariska Zoltán lelkész énekével dicsérem az Urat”:*

*Ad ébredést az Úr, az Úr erős Király  
Leomlanak a kőfalak, amerre népe jár.  
Add szíved néki még ma át,  
Dicsérd az ég és föld Urát.  
Az Úr, az Úr, az Úr erős Király!”*

## Útkeresés

A Magyarországi Református Evangélisták Munkaközösségét dr. Makkai Sándor professzor hívta össze 1949-ben Sárospatakon. Az evangelizálás addig szervezetlenül történt. Az a gyülekezet, amely evangelizációt akart, szabadon hívta meg az igehirdetőt. Sárospatakon ezt a helyzetet kívánták rendezni.

A biblikus és teológiai témák mellett fontos kérdés volt, hogy kicsoda az ember. Születése előtt édesanyja vigyáz rá, születése után az apja is. Idő múlásával a kicsi felfedezi, hogy létezik, majd az óvodába adják. Onnan az iskola padjaiba kerül, aztán középiskolába vagy egyetemre. Külföldre is kijuthat. Barátja, barátnője akad, akiben talán csalódik. Azután állást keres, vagy önálló közösségi munkát vállal. Házasságra lép, gyermek születik vagy nem. Talán tudományos sikerei lesznek, amiről utóbb elfeledkeznek.

És a vallás? Valamit elképzél róla, valamit hall felőle, de a szíve mélyén beképzelésnek tartja. Lehet, hogy Krisztusra talál, mert ilyen hatás éri. Ha megtalálta Krisztust, akkor új keresztyén lesz, és azután észreveszi, hogy a gyülekezetben sincs minden teljesen rendben. Sikereiben Istent dicséri, bukásaiért tőle kap bocsánatot. Jézus mondta: *„Atyám, amint Te énben és én Te benned, hogy ők is egyek legyenek mi bennünk, hogy elhiggye a világ, hogy Te küldtél engem.”* (János 17, 21.) Azután megöregszünk, eltemetnek, jót vagy rosszat mondanak róluk és elfelejtenek.

Az Evangélisták Munkaközössége összefogja a lelkipásztorokat és bölcsességet, türelmet ad a szolgálathoz. Egyetértettek abban, hogy az igehirdetés szolgálata kérdésében egy akaraton vannak. Tudomásul vették, hogy az egyházban a teológiai tudomány, valamint ébredés összetartoznak. Talán nem vették észre, hogy 1949 év elején ez volt az utolsó alkalom a találkozásra.

Az egyházi lapok lassan megszűntek, esetleg beolvadtak „*az Út*” című országos lapba. Néhány számát Morvai István szerkesztette, az első szám vezércikke így hangzott: „*Ordít a gyerek*”. Az ébredésre gondolt, amely gyerekcipőben járt. Azután Fekete Sándor vette át a főszerkesztést, aki az ébredésből indult, de eltávozott tőle. Néhány számban arról elmélkedik, hogy a gyülekezetek pásztorai sokkal érettebbek, mint az evangélisták.

Az egyház zsinata összeült az iskolák ügyében, amelyeket az állam az alsófoktól a felsőfokig, valamint az egyházi szervezeteket és épületeket államosítani kívánta. Ehhez egyházi jóváhagyás kellett, amit a Zsinat megadott, mert „tulajdonképpen nincs is szükség reá”. Nincs szükség egyházi matematikára vagy egyházi földrajzra, ezek helyett fontosabb az evangélium hirdetése. Dr. Karácsony Sándor professzor kérdésére, hogy mi marad meg ezután, azt válaszolták a gyűlésen résztvevőknek, hogy az igehirdetés! Megmarad továbbá a négy teológia, Budapest, Debrecenben, Pápán és Sárospatakon. Hálásak vagyunk az államunknak, hogy levette rólunk az iskoláknak terhét és a saját feladatunkat végezhetjük. Jóváhagyták az állami döntést. Ellene szavazott Papp László és dr. Szabó Mihály.

Az iskolákat alsó foktól a legfelsőbb fokig egyházi jóváhagyással „törvényesen” államosították.

## A KESKENY ÚT TEOLÓGIÁJA 1949-1950

### *Fegyelmi a Teológián*

Missziói konferencia volt Budapesten 1950 május hónapban, ahol a lelkipásztorokat arra kérték, hogy szolgálatuk csak templomi igehirdetés legyen. Templomon kívüli egyházi tevékenységet nem lehet folytatni. A Missziói Szabályrendeletet 1950-ben adták ki.

Pártunk és Kormányunk felfogása szerint az egyház 25 év múlva megszűnik.

Magyarország lakossága az 1950-es években 10 millió. A 40 %-ot nem érdekelte sem a vallás, sem a politika, csak a saját picit dolgo. Körülbelül 20 % volt a titokban templomozók száma. Néhon keményebb, más helyen lazább volt az ellenőrzés. Az iskolaigazgató megróttá társát, mert gyermeke nyilvánosan konfirmált. A vádlott így válaszolt: „Nem úgy, mint te, aki a Dunántúlra vitted el gyermekedet konfirmálni.” Nyíriben Horváth Sándor lelkész beiktatása előtt kidobolták, hogy a lakosság tyúkot, tojást és süteményt köteles vinni az egyházi vendéglátásra.

A debreceni bethánisták vasárnaponként ilyen körülmények között szolgáltak 25-30 helyen először vagy sorozatosan a gyülekezetekben. A csoportnak 20-25 teológus résztvevője volt. Ezen kívül több laikus testvér is hirdette az igét. A belügyi szervek kérték az egyház vezetését, hogy ezt a mozgást állítsák le, de úgy, mintha kizárólag egyházi ügy lenne. A fiatalok hűségesen hirdették tovább az evangéliumot.

A tanári kar boldogan számolt be arról, hogy az egyetem teológiai fakultásának helyiségeit átadhatták az államnak, el is fogadták azt. Külön örültek annak, hogy ez éppen Sztálin generalisszimusz 70. születésnapján történt. Éppen ezért a felvételi vizsgán nem a Bibliáról kérdeztek, hanem ilyen témáról: 1. Mit tehetnek az egyházak a béke érdekében? 2. Miért kell a parasztságnak a munkásosztállyal egyesülni? 3. Miben fejlesztette tovább Lenin és Sztálin a marxizmust? 4. Mi az új Magyar Népköztársaságnak és az Alkotmánynak a jelentősége? 5. Mi a hazafiság helyes és helytelen értelmezése?

Csendesnapon tisztáztuk a szolgálatokat 1948. március 8-án. Dr. Makkai Sándor professzor intelme: a teológián tanulni kell és nem prédikálni. A kérdés az volt, hogy a teológiai tudomány



spirituális vagy materiális. Makkai professzor szerint a diák tanulja meg az anyagot, látogassa a szemináriumokat és ezek után ellenőrzéssel mehet szolgálni. A lelkész feladata tudományos alapokon áll. E nélkül nem lehet és nem szabad prédikálni. Mi lenne, ha az orvostanhallgató operálna, a gyógyszerészhallgató recepteket írna, a mérnökhallgató pedig vasúti hidakat tervezne? Aki próféta, hagyja itt a teológiát és menjen prófétálni.

A professzor úr elfelejtette, hogy itt nem tudományos kérdésről van szó, mert: 1. A bethánista teológusok ellen nincs tanulmányi kifogás. 2. A teológia szellemtudomány, nem hasonlítható össze a vasúti hidakat tervező mérnökkel. 3. Amikor Jézus kicsikkel találkozott, ezt mondta: *„A gyermekek és csecsemők szája által szerezte dicsőséget”*. (Máté 20, 15-16.)

Némelyek majd beleszakadnak a munkába, míg mások ölbe tett kézzel nézik.

Pákozdy professzor három görög szót analizált: eklézsia, szünagógé, kojnonia. Kifejtette, hogy minden ébredés egyházi szakadással járt. Dr. Ilyés Endre nevén nevezte a gyereket, hogy itt a Piac út 64. alatt lévő Bethániáról van szó. Fekete Péter elutasította a vádat, mert ő tanulni jött. Ezután hosszú párbeszéd következett tanárok és diákok között.

Dr. Czeglédy Sándor azzal fejezte be a csendesnapot, hogy becsüljük meg a gyakorlati professzorok által végzett teológiai munkát. Az időnk lejárt, a csendes napot befejezzük. Az eredmény szegényes. A bethánisták úgy látták az eseményt, hogy itt csak hívő – hitetlen kérdésről van szó, nem arról, hogy az állam beavatkozna a szolgálatokba.

A csendesnap után az *„élet folyt tovább”*, mintha semmi nem történt volna. Eseményeit megírtam az *„Ítélet”* című könyvemben 2003-ban.

Az egyház életében váratlan események történtek. Budapesten Ravasz László püspök (1921–1948) megterhelve végezte szolgálatát. Gyakran összeütközött Rákosi Mátyással, aki Ravasz úrnak szólította. Tiltakozott ellene, kérte, őt püspök úrnak szólítsa. Nyugdíjazták és félrevonult. Helyébe kis nehézséggel Bereczky Albertet választották (1948–1959). Utolsó éveiben testileg elfáradva nehezen intézkedett, mert nem volt könnyű mindenkinek kedvébe járni.

Debrecenben ingadozott dr. Révész Imre püspök sorsa (1938–1949). Szigorú erkölcsű, nagy tudású egyetemi tanár is volt. Felesége, Éva néni gyakran részt vett dr. Szabó Mihály evangelizációin. Intézkedéseit akadályozták. Állami küldöttség látogatta meg. Közölték, hogy püspöki munkája nem kívánatos. „Ha akar, maradjon. De ha lemondana, akkor Budapesten tudományos intézetben dolgozhat tovább. Lakást tudnak biztosítani.” Lemondott püspökségéről, Budapestre költözött. Péter János püspök követte 1949-től 1956-ig. A kritikusok szerint ezt az ígét kellett volna idézni a beiktatásán: *„Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket”*. (János ev. 15, 16.)

A Tiszán innen dr. Enyedy Andor püspök (1942–1951) egyelőre maradt.

A Dunántúli püspökként Győri Elemér (1943–1961) szolgált.

Az evangélikus püspököket, Ordass Lajost és Túróczy Zoltánt félreállították. A római katolikusoknál Mindszenty József hercegprímást életfogytiglani börtönre ítélték. Az amerikai követségre menekült át 1956-ban.

Az ország szinte elfogadta, hogy az egyház 25 év múlva csöndesen megszűnik.

A református egyház és állam között 1948. október 7-én lépett életbe az *„Egyezmény”*. Egyházunk 12 éven át azzal dicsekedett, hogy mi voltunk az elsők az egyezmény megkötésében.

Szövege hamar elavult, de Bartha Tibor püspök szerint a szel-leme időszerű. Az egyezményben az egyház feladta összes iskoláját 1800 pedagógusával. Az egyezményben megmaradt a négy teológia, Budapesten, Debrecenben, Pápán és Sárospatakon. Debrecenben és Patakon a gimnázium is működhetett mellette a jövőendő lelkészképzés céljából. Az összes egyházi szervezet, épületek, földek az állam kezébe jutottak. Az egyházi tárgyaló felek között volt olyan, aki örült annak, hogy sikerült az utcamissziót is beletenni.

A római katolikus egyház csak két év múlva, 1950-ben kötött megállapodást az állammal.

A vihart jelző meghívás 1950. április hóban jelent meg, a tárgyalás pedig a Kollégium épületében 1950. június 6-án délután 4 órakor a Balogh-teremben volt. Dr. Czeglédy Sándor már a tárgyalás előtt közölte, hogy nevezett teológusok máris kereszenek maguknak másik intézetet. Bejelentette, hogy ő vállalta a feljelentést, valamint ő a bíró és az ügyész. A vádlottak gondoskodjanak védőről. A tárgyalást megnyitotta és vezette.

A Tiszántúli Református Egyházkerület püspökéhez feljelentés érkezett olyan teológusok ellen, akik Debrecenben, környékén és távolibb helyeken a lelkipásztor tudta vagy tiltása ellenére is ígét hirdettek; Bojtor István, Horváth Zoltán, Debreczeny István, Gulyás Katalin, Szabó Zoltán és Szabó Géza a vádlottak.

Ezeket a hallgatókat a tárgyalás végén a Teológiáról kitiltották. A hallgatók nagy része memorandumot készített, amiben megvallották bűneiket, a tanári kar bocsánatát kérték, de ezekkel a hallgatókkal közösséget vállaltak. Magukra ugyanazt a büntetést kérik. (A római katolikus papképzőből ugyanekkor távolítottak el teológus hallgatókat. Az egyetemről emiatt egy bölcsésztt csaptak ki.) A hosszantartó kihallgatás után nyolc ítélet született az egyetlen témában, a feljelentő neve nélkül. Dr. Pákozdy

László dékán idegesen tudakolta, hogy ki volt a felbujtója a memorandum 32 aláírójának.

Naplórészlet: „Még nem látom Isten akaratát. Ostorát megérdemlem. Ha pedig Isten kegyelmes és javunkat akarja, akkor mindez nagyon jó. Hátha mégsem hagyott el. Valótlan vádakkal illettek és elhallgatták, hogy a tanulmányi eredményeink a legjobbak voltak.”

Dr. Szabó Mihályt, a Bethánia vezetőjét azonnal tudósították a fiúk. Motorkerékpárral indultak Debrecenből Szegedre. Dr. Szabó Mihály másnap felkereste Péter János püspököt, „aki még nem tudott az ügyről”. A nagyszalontai egyházmegye lelkészei megkérdezték a Lelkészképző Intézetet, hogy mi volt a panasz az ifjak ellen. „Ha a kizárás valóban megtörtént és a kizárás oka tényleg az, ami hírlik, akkor ezt súlyosnak tartjuk, és nem tudunk vele egyetérteni. Komádi, 1950. július 7.” Tariska Zoltán kölcsei lelkipásztor kérdezte a Lelkészingézetet, hogy mi történt. Ha pedig igaz, amit terjesztenek, mondják meg, hogy imádkozhasson érettük így: Saul, Saul, miért kergetsz engem? (Kölcse, 1950. szeptember 21.)

A debreceni teológusok ellen indított perben köztudott volt, hogy az ítélet alá vont fiatalok a lelkipásztor meghívására, engedélye alapján vagy tudomásával prédikáltak egyházi helyiségekben.

Püspök úr 1950. augusztus 7-én kihallgatásra rendelte az eltávolított teológusokat. Szabó Gábor lelkész, püspöki titkár fogadta őket a hivatalban. Nyílt az ajtó és a püspök mindegyikkel kezet fogott, hellyel kínálta őket. A Bibliából I Királyok 17, 3-ból a következőket olvasta: „Menj el napkelet felé.” Utána a fiúk beszélhettek, és amikor befejezték, megkérdezte, hogy: „Tudjátok már a Kar ítéletét?” A Kar állandóan a püspökre hivatkozott, a püspök pedig a Kar ítéletére. Egyszerre válaszoltunk, hogy nem

tudjuk. A püspök felállt, az íróasztaláról kiemelt néhány iratot és olvasta: Szabó Géza, Bojtor István, Horváth Zoltán, Debreczeny István az ország összes teológiájáról ki van csapva.

Fájdalmas csend telepedett a szobára.

Végre a püspök megszólalt:

– A Kar ítéletét megsemmisítem, de a gyógyulás érdekében menjetek el Debrecenből.

Megengedte, hogy Szabó Géza maradhat, és vállalta, hogy költségeinket a Kerület fizeti.

A fegyelmi ügyről megállapítható, hogy a nyolcféle ítélet nyolc más-más nevű fiatalokról szólt.

Elbúcsúztunk professzorainktól. *Dr. Erdős Károly* azt mondta, hogy nem vett részt az ügyünkben és semmit nem tud rólunk. *Dr. Török István* szerint nagy kár volna, ha egy Bethánia-ellenes irányzat alakulna ki a Teológián. Egyházi tisztségeiről lemondott. Nyugdíjazása után a volt tanítványainak és érdeklődőknek összejöveteleket tartott időszerű témákról, mint például Illés Gyula vagy Fekete Péter lelkész munkájáról és haláláról. *Dr. Makkai Sándor* nem tudott a fegyelmiről, mert Budapesten volt elfoglalva. Rutinszerű műtéten esett át, nem volt semmi probléma, de nem akart tovább élni, mert félrevezették. A kórházban meghalt. *Dr. Kállay Kálmán* mindig szeretettel foglalkozott velünk. Fájt neki, hogy idő előtt nyugdíjazták. *Dr. Tóth Endre* professzor bevallotta, hogy fejfel nekiment a falnak, mert püspök úr felmentette azokat, akiket a Teológia elítélt. Kényszernyugdíja és halála után felesége amiatt panaszkodott, hogy vele senki nem törődik. *Dr. Czeglédy Sándor* azzal búcsúzott tőlünk, hogy az ügyünkben nem tehetett másként. *Dr. Pákozdy László* rögeszméje volt, hogy az ébredés szakadással jár az egyházban. Agyvérzést kapott és gyógyulása után Sólyom Ferenc segédlelkész vitte egy alkalommal haza kocsiján, akinek ezt mondta: „Maguknak volt

igazuk tiszteletes úr.” Dr. Illyés Endrének rövid ideig megmaradt a joga, hogy tanári üléseken részt vegyen. Aztán vándorként járta az országot. Göncruszkára is eljutott. Kérte, hogy vasárnap az istentiszteleten szolgálhasson. Örömmel megengedtem. Mondani valója bennünk maradt.

Elbúcsúztunk diáktársainktól is. Szeptember 8-án a Kollégium kisharangja siratott bennünket. Végig gondoltam eddigi életemet. Debrecenben ismertem meg Jézus Krisztust és csatlakoztam a közösséghez. Az Isten akaratából a Teológiára iratkoztam be. Innen indultunk fagyos télen, nyári hőségben az ige hirdetésére, ahová az Úr küldött. A Teológia nem reális, megfogható emberi tudomány, hanem az Ige ismerete a Szentlélek által. Az ember földi életével és az üdvösséggel foglalkozik. Ezt tiltották meg a Teológián Debrecenben. Bezárták előttünk az evangélium és a tudomány kapuit.

Sárospatak! Kíváncsian ugrottam le a vonatról, mert eddig keveset hallottam a városról. Meglepetésemre Debreczeny István negyedéves teológus várt az állomáson. Megölelt és elvette a táskámat. „Nincs messze a Teológia”, biztatott.

Elindultunk az iskolakertben a Teológia felé. Néha megálltunk egy-egy szobor előtt. Leghosszabban Lorántffy Zsuzsánna szobránál. Végig gondoltam Sárospatak történetét, amint Dózsa György székely vitéz a török helyett a magyar főurak ellen fordította seregét. Végig rabolta Patakot is. Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György felesége Medgyessy Pál lelkészt vette maga mellé, aki az első magyar latin homiletikát írta; az ő idejében tanított itt a puritán Tolnay Dali János. „Menjünk”, intettem a fejemmel.

Fehérre meszelt falak között föl a második emeleti szobába érkeztünk. A kérdés szívünkbe hasított: Uram miért hoztál ide? Egyházi, politikai vagy más okból? Tudjuk, hogy az ateista állam célja fölszámolni az egyházat, és mi az útjában voltunk.

Sárospatakon más lelkiület fogadott, olyan nyitott „világ”, ahonnan nem elküldenek, hanem hívogatnak, hogy jöjjetek, adunk valamit, amire szükségetek van: az evangéliumot. Ezért hívták meg Horthy Miklós kormányzót, dr. Barth Károlyt, Móricz Zsigmondot és Rákosi Mátyást.

Meglátogattuk a professzorokat, majd nekifogtunk a tanulásnak, és karácsony előtt minden tantárgyból kitűnően levizsgáztunk. Azután dr. Nagy Barna igazgató urat kerestük, hogy karácsony után szabadságra mehessünk.

– Miért akartok hazamenni cimborák?

– A szüleinknek segíteni, testvéreinket meglátogatni.

– De titeket mégis csak büntetésből helyeztek át, vigyázzatok, nehogy bajt okozzatok nekünk és magatoknak!

A négy teológus: Bojtor István, Debreczeny István, Horváth Zoltán és Sólyom Ferenc. Mikor hazaértünk köszöntöttük szüleinket, majd siettem Uzonkámhoz. Végig látogattuk a tiszántúli gyülekezeteket, amennyiben lehetőségünk volt erre. Megírtam emlékezésemet a *„Négy pataki diák kalandozása a Tiszántúlon”* címmel.

A Missziói Szabályrendelet 1950-ben jelent meg.

## AZ ENGEDELMESSÉG TEOLÓGIÁJA 1950–1954

Az egyházkormányzat pozíciójának megerősítése céljából új teológiai tételt fogalmazott meg. Szerinte Isten haragja sújtotta a régi világot és az egyházat. Elsöpörte őket, amint a szél hordja a száraz leveleket. Helyükre új vezetőket választott Isten. Ez a kegyelem, az ítéletes kegyelem. Kötelességünk elszakadni a bűnös kizsákmányolóktól és oda kell állani az egyházi és állami vezetők mellé. Először az engedetlen lelkipásztorok és gyülekezeti tagok fegyelmezése történt. A régi világ papjait kisebb gyülekezetbe vagy nyugdíjba küldték, mint például Dobos Károlyt. Az

engedelmes, haladó szellemű lelkészek, mint például Bajusz Ferenc a Budapesti Teológiára került. Nagy gyülekezetben a lelkész könnyebben megélhetett, akár a temetésekből is.

Rossz nyelvek szerint sok besúgó volt Magyarországon, mert mindenki mindent figyelt.

Az állam csoportokba osztotta az egyházat: római katolikus, görögkatolikus, görögkeleti, református, evangélikus, izraelita, valamint szabadkeresztyén közösségek. Az ezeken kívüli csoportok államellenesnek tekinthetők. A beosztással könnyebb volt ellenőrizni a keresztyéneket. Az élőhitű keresztyének egy része az egyházban maradt, másik része kis közösséget választott, a harmadik része pedig eltűnt.

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1951 május hónapban alakult.

Sárospatakon a tanári kar már az 1952-es iskolai évre készülgetett. Erősen álltak abban a véleményben, hogy ébredés és tudomány összetartoznak. Tévelygés támad ott, ahol Krisztus nélkül olyan egyházi, szociális, politikai vagy kulturális szempont kerül első helyre, ami fontosabb az evangéliumnál.

A konventi leírat 1951 júliusában érkezett a pápai és a sárospataki teológiákra. Tartalma az volt, hogy egy régóta vajdó kérdést kell megoldanunk, azt, hogy a Magyarországi Református Egyháznak szüksége van-e a négy teológiára, vagy sem. Az egyházi vezetőség arra a meggyőződésre jutott, hogy: nem. Nem, mert kettő olcsóbb, mint négy. Éppen ezért a pápai és sárospataki teológiák munkáját megköszönve csak Budapesten és Debrecenben marad meg a Teológia, a gimnáziumokkal. Aláírta Bereczky Albert és Kiss Roland 1951. július 25-én.

A Rákosi Mátyás küldöttsége az egyházzal való tárgyalás után arról számolt be neki, hogy az iskola megszüntetése nagyon könnyű volt. Még a budapesti Teológia államosítása is szóba



került. „Ritkán volt ilyen könnyű tárgyalásunk Magyarországon”, mondta Rákosi.

Dr. Nagy Barna kollégiumi igazgató 1951. augusztus 7-én értesíti a döntésről a hallgatókat. Mivel az iskola az egyházkerület tulajdona, ezért csak az egyházkerületi gyűlés határozhat róla 1951. október 15-én. Az egyházkerület megállapítja, hogy nem a teológiák számát kell csökkenteni az egyház építéséhez, hanem a missziót fokozni szükséges. A Sárospataki Teológia megszüntetéséhez nem járul hozzá.

Kotsis István teológiai hallgató az „Exodus” című munkájában (1962, Pécsej) írja, hogy nem kell mindent feltétlenül Isten akarátának betudni. Dr. Bartha Tibor püspök az 1980-ban tartott sárospataki ünnepélyen arról elmélkedett, hogy az egyház 1951-ben jó döntést hozott. Ezzel szemben Sinkovits Imre színművész 1981-ben Pápáról úgy beszélt, hogy *„elsodorta az emberi ostobaság és gyávaság.”* Dr. Koncz Sándor azt írja, hogy a felszámolásokban sok hibát követtek el.

A Debrecenbe került volt pataki diákok szorgalmasan tanultak. A pataki hallgatók titokban szervezkedtek, és 1951. október 22-én, hétfőn titokban távoztak Debrecenből. Nyíregyházától a szabolcsi kisvonaton utaztak a Tisza-partig, onnan csónakon átkelve, a Tiszaninnen területére érkezve otthon érezték magukat. *Alea iacta est*, a kocka el van vetve, mondták.

Kotsis István, Kőrössy József, Kulcsár István vonattal utaztak Budapestre, mert Enyedy püspök Budapesten, a Zsinaton tartózkodott. A kerület elutasító határozatára és a Debrecenből való távozásukra hivatkozva kérték, hogy a püspök úr nyissa meg az iskolát. Püspök úr ezt nem tehette meg. A Sárospatakon tartott csendesnap után visszaindultak Debrecenbe. Darányi Lajos a 121. Zsoltár 7-8. versével búcsúzott tőlük: *„Az Úr megőriz téged*

*minden gonosztól, megőrzi a te lelkedet. Megőrzi az Úr a te ki és beme-  
neteledet, mostantól fogva mindörökké.”*

A pataki állomáson valaki halkán énekelni kezdte Bathó János énektanár szerzeményét:

*Fiúk, aztán én elmegyek.*

*Búcsúzásom nektek ne fájjon.*

*Fiúk, Fiúk! Isten megáldjon!*

*ÜzenjeteK, üzenjeteK!*

*Diáktanyámat itt hagyom már,*

*Nem lesz hazám többé Patak már...*

Összeszorított foggal némán lépték át a Debreceni Kollégium főkapuját.

Péter János püspök 1951. december 23-án, karácsony előtt egy nappal, kihallgatásra fogadta a csoport vezetőit, de beléjük fojtotta a szót. December 23-án pontot tett az ügy végére, mert a kiszálláskor nem a Konvent, nem a tanári kar, nem az egyház-kormányzat, nem az állam tévedett, hanem a legjobb minősítésű diákok. Ezekre Isten többé nem bízhatta az igehirdetés szolgálatát.

– Érdeklődjetek más munkakör után, és ha valamiben szükséges, akkor segíték, de a tanulást Magyarországon nem folytathatjátok.

Budapesten sincs bírósági eljárás, kihallgatás, vádemelés vagy védelem, hanem csak ítélet. Ott két teológust tanácsoltak el, nyolcat pedig félév vesztesre ítélték. A pápai teológusokkal hasonlóképpen cselekedtek. Az ítéletet „ifjúságunk és az egész magyar református egyházunk iránti szeretettel hoztuk,” mondta az egyházi vezetőség.

A mérleg pedig az, hogy az exodus által összekovácsolódott a teológusok egysége. Kiszélesedett a pataki diákok látóköre. Tisztázódni kezdett az egyházkormányzat és a hitvalló egyház

helyzete. Elhintették a Tiszáninneri Egyházkerület és a Teológia visszaállításának gondolatát. Növekedett a Pataki Diákok Baráti Köre. Elősegítették a Sárospataki Tudományos Gyűjtemények fejlődését. A deportálások és megfélemlítések korszakában bátorságot és példát mutattak.

Az egyházkerület „építése” tovább folyt a kerület megszüntetésével. Ez már nem volt olyan nehéz eset, mint a teológia bezárása mert a Kerület „egyesítéséről” volt szó. A Kerület „meg erősítése” 1952 végén kezdődött, december 12-én befejeződött, és 1953. január 1-től a „megerősödött”, „újjaszületett” Tiszavidéki Református Egyházkerület néven. Dienes István volt egyházkerületi főgondnok szervezeti egységről egyházi újságban ír, ami már igen régi keletű. Péter János püspök Farkas Elek gönci esperest, püspökhelyettest bízta meg a Kerület vezetésével. Dr. Enyedy Andor még prédikálhat Miskolcon, de már nem sokáig.

A megszüntetett teológiai tanárokkal nem foglalkoztak sem Pápán, sem Patakon. Mindenki mehetett arra, amerre látott. Dr. Czegle Imre (1912–2002), a sárospataki főiskola könyvtárosa miniszteri dicséretet kapott. Bibliográfiát készített: Magyar Protestáns Folyóiratok Szakbibliográfiája.

Darányi Lajos (1905–1971) Kisgejőcön született és vakációban legnagyobb öröme otthon a kert hűs fái alatt prédikációkat írni. Az „Ige” rovatát vezette „az Út” lapban. Homiletikai órákat tartott és azt mondta, hogy „*prédikálni annyi, mint azt mondani, amit Isten éppen akkor üzen*”. Felesége Komjáthy Ilona kárpátaljai lelkészleány, gyermekeik Ilona és Lajos. Esperes, majd 1957-től 1964-ig a visszaállított Tiszáninneri Egyházkerület püspöke. Betegágyán idejét látogatók fogadásával, imádkozással tölti. Dr. Ravasz Lászlóval azonos szintű igehirdető. „Szívvel, lélekkel együtt” című könyvben olvashatók a prédikációi, amit mindig előre megírt és megtanult.

*Dr. Enyedy Andor* (1888–1966) doktori disszertációjának címe: „Magyar református káteisírodalom”. Kormányfőtanácsos, 1942-től 1952-ig püspök. Nagy Barna professzortól Vácon így búcsúzott: „Az erőm elfogyott, de a hitem megmaradt.”

*Dr. Farkas László* (1909–1973) jogi diplomával, jogot tanított Sárospatakon, ami a dogmatika diszciplínája. A Teológia megszűnése után a Konventi Irodában dolgozott, ahonnan 1959-ben eltávolítják és a Széchenyi Könyvtár alkalmazta. A Zsinat rehabilitálta.

*Dr. Makkai László* (1914–1989), Makkai Sándor erdélyi püspök, debreceni teológiai tanár fia. Az Országos Missziói Munkaközösség vezetőségében vesz részt, az Amsterdami Világyűlésen a magyar delegáció tagja. A Nemzetközi Kálvin Kutató Társaságban dolgozik, a Doktorok Kollégiumának főtitkára. Az „Erdély története” című, három kötetes munka egyik szerkesztője.

*Dr. Nagy Barna* (1909–1969) ösztöndíjasként járta a nyugati teológiákat. Barth Károllyal tanítványi viszonyba került. Csofálatos nyelvérzékkal latin, görög, holland, francia, német, angol nyelv ismerője. Disszertációjának címe: „A teológiai módszer problémája az úgynevezett dialektika teológiában”. Derűs lelkületű, óv a „kiszolgáló egyház” megalkuvásától. Egyetlen tanár, aki a budapesti teológiára kerül Papp László közbenjárására. Baselben díszdoktorrá avatják. Rövid időre 1957-ben börtönbe csukják, azután taníthatott.

*Dr. Szabó Ernő* (1904–1982) ének és zenetanár, Kodály Zoltánt népszerűsíti. Dr. Barsi Ernő hegedűművész, néprajzos barátjához szoros barátság köti. A Teológia megszűnése után Debrecenben a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán tanár.

*Dr. Szabó Lajos* (1908–1996) lelkész. Mint teológiai professzor egyháztörténetet tanít Sárospatakon, néprajzkutató és író. Bejárja

Csángóföldet és Debrecenben doktorál 1940-ben. Felesége Futó Rózsa néprajzos. Kassán lelkipásztor, kiadja a Kálvinista Krónikát, 1945-ben kitelepítik. A Magyar Néprajzi Társaság tagja. A sztálinizmus idején nem engedik szóhoz jutni. „Tiszáninneri Református lelkészek” című gyűjteménye a Kerület lelkészeinek adatait tartalmazza. Ismét az egyháztörténelem tanára 1991 és 1995 között. Taktaszadai lelkészként Sárospatakon temették.

*Szentimrei Mihály* (1924–1999) Kassán, Ungváron és Sárospatakon tanul. Szenior. Taktabájra választják lelkésznek. Onnan Sárospatakra jön, 1954-től a Zempléni Egyházmegye missziói előadója, majd 1963-tól a pataki Nagykönyvtár igazgatója haláláig.

*Dr. Tussay János* (1914–1990) Debrecenben hunyt el. Külföldi tanulmányainak végeztével Miskolc Avason választják lelkipásztornak. Az 1956-os események után ide – oda helyezik. Végül Balmazújvárosba került.

*Dr. Ujszászy Kálmán* (1902–1994) középiskoláit Budapesten végzi, Sárospatakon teológus. Senior és ösztöndíjas Glasgowban. Hitoktató a Tanítóképzőben. Doktorál. A sárospataki Teológia megszűnése után egyedül marad a könyvtárban. Péter János püspök, Ferenczy Károly és Békefi Benő kíséretével a Nagykönyvtárat meglátogatja, hogy ezt is felajánlják az államnak. Amikor beléptek a Nagyterembe Péter János megdöbben, és Ferenczy Károly súgja Ujszászy Kálmánnak, hogy „megmaradtok”. – A Könyvtárban Czegle Imre, Szentimrei Mihály, valamint dr. Kiss Pál és Bárdos Zoltán dolgozhattak. „A falu” című munkájával néprajzosoknak segít. A zempléni református egyházmegye gondnoka, a Tiszáninneri Református Egyházkerület főgondnoka, székfoglaló beszédének címe: „Három fáklyám ég: hit, haza, emberiség.” A Református Műemléki Tanács elnöke. Amerikában a magyar protestantizmusról tájékoztat és Ligonierben

elkezd a Bethlen Otthonnak magyar iratanyagát rendezni. A Kazinczy utcán lévő népi stílusú lakásának udvarán a nagy diófa alatt gyűlnek össze egykori népfőiskolásai. Kitüntetései közül a legnagyobb a Magyar Zászlórend.

Dr. Szabó Zoltánt (1902–1965) Hernádszentandrásról viszi édesapja Sárospatakra. Ösztöndíjas Berlin és Utrecht egyetemén, segédlelkész Sátoraljaújhelyen, onnan a gyakorlati tan-székre hívják meg helyettes tanárnak Sárospatakra. „Korán sötétedik” című, korszellemet bíráló antológiához írt előszóért fegyelmet kap. Újszászy Kálmánnal megszervezik a Népfőiskolát. Első feleségének halála után Szabó Annával (Brassó) köt házasságot. Két lányuk születik: Anna és Mária. Püspökhelyettes 1942-től 1945-ig. Hitvallása, hogy *„csak az lehet igazi lelkipásztor, aki találkozott lélekben az Úr Jézus Krisztussal”*. A jobboldal támadja baloldaliságáért, és a baloldal jobboldali magatartása miatt. A pataki Református Teológia megszüntetése mély sebet hasít bele, amiről a Teológia jegyzőkönyvének utolsó fejezetében olvashatunk. Dr. Telegdy Imre segédlelkész segíteni próbál Szabó Zoltánon úgy, hogy Abaújszántóra kerüljön, amit a „felsőbb szervek” nem engedtek. Ónodra hívják, de oda sem mehet, csak Szabolcsba, Békefi Benő egyházmegyéjébe. Ófehértón iktatja be Békefi Benő 1952. december 31-én, szerdán délelőtt a gyülekezetbe. Senkit meg nem hívhat az alkalomra. Szabó Zoltán *„partra vetett halként vergődik”*. Vágya 1956-ban teljesülhetett, amikor Noszvajra jöhetett át haláláig. Darányi Lajos püspök 1964-ben, 12 év után kéri arra, hogy a kauzális igehirdetésről tartson előadást a mátraházai lelkészkonferencián. A Magyar Néprajzi Társaság tagja 1964-től. Hamvait Sárospatakra hozták. A keresztyén történetíró Isten és az ember viszonyában nézi az életet. A bajokkal küszködő világ segíteni próbál magán, vagy külső valamitől remél megoldást.

*Dr. Koncz Sándor* (1913. június 25. – 1989. szeptember) a gyógyításra törekedett. Apja vasesztergályos, anyja Szabó Teréz. Középiskola elvégzése után Sárospatakra megy a teológiára, ahol szenior lett. Ösztöndíjas Baselben, Glasgowban és Berlinben, Debrecenben doktorál, magántanári státuszt szerez. Szolgál Marosvásárhelyen és Budapesten, a Konventi Irodán. Teológiai tanár 1947 és 1951 között. Harsányi István professzor leányát, Ilonát veszi feleségül. Gyermekei Katalin, Éva és Gábor. Tábori lelkész orosz földön 1943 és 1945 között. Nagyobb munkája „Kirkegaard és a világháború utáni teológia” (1938), „Hit és vallás” (1942), „A Filippi levél magyarázata” (1967-1969). Regisztrálja az egyházi sajtóban megjelent írásokat 1950-ig. Tanította, hogy az Akadémia az ébredés centruma legyen. Indítványára Sárospatakon ülésezik az Országos Református Missziói munkaközösség 1948-ban. A lelkipásztorok éppen olyan testvérek, mint a tanítványai.

Professzori állásától megfosztják és Alsóvadászra helyezik, ahol lelkipásztor 1953. január 1-től. Beiktatását Tóth Lajos felsődobszai lelkész végzi, nehogy Farkas Elek esperes és Péter János kompromittálja magát. A megjelent lelkészek a pusztuló parókiát és az udvarán búzló óriási trágyadombot látva megjegyezték: „*Téged megdögleni küldtek ide*”. Lelkeszi munkáját tíznél több szekér trágya elhordatásával kezdi. Fiatal és középkorú lelkészek látogatják, levelezik, nagyobb pozícióban lévőkkel, protestál és javasol. Páratlanul józan, realista, biblikus, a falusi asszonyokat is megértő lelkipásztor. Az evangéliumi megmozdulás vezéralakja. A Tiszáninnen Kerület visszaállítása pillanatában püspöknek választanak Darányi Lajos helyett. Újra jelöli a Kerület Darányi Lajos nyugalomba vonulása után, de Ráski Sándort ajánlja az Egyházügyi Hivatal. Elnöke Alsóvadászon személyesen megfenyegeti Koncz Sándort. A sárospataki Tudományos Gyűjtemények levéltárának igazgatója 1965-től.

Szolgálatára kezdetén fölmeri a magyarországi egyházi helyzetet. A Dunántúlon Győri Elemér maradt 1943 és 1965 között. Utódja Békefi Benő 1961-től 1964-ig, aki szomorú körülmények között halt meg. A Dunamelléki Egyházkerületben dr. Ravasz László volt a püspök 1921 és 1948 között. Bereczky Albert némi nehézség után 1948 és 1959 között lépett utána. A Tiszáninnen püspöke 1942-től 1951-ig dr. Enyedy Andor, aztán – hat éven át – összevonták a kerületet a tiszántúlival. Darányi Lajos 1957-től 1964-ig, nyugdíjazásáig töltötte be a püspöki tiszteket, akit Ráski Sándor követett. Kürti László 1977-től 1990-ig lett püspök, akit dr. Mészáros István váltott fel 1990-től 2002-ig. Csomós József 2003-tól 2021-ig volt püspök. 2021-től Pásztor Dániel lépett helyébe. A Tiszántúlon dr. Révész Imre (1938–1949) után Péter János következett 1949-től 1956-ig, akit dr. Bartha Tibor 1956 és 1986 között, azután dr. Kocsis Elemér 1986-tól 1997-ig, dr. Bölcskei Gusztáv 1990 és 2015 között töltötte be a tiszteket, 2015-ben dr. Fekete Károlyt választották meg.

Amit dr. Koncz Sándor leírt, az a Dunántúltra, a Duna mellékre, a Tiszáninnenre és a Tiszántúltra egyaránt vonatkozik, és ellenállhatatlan közvéleményt képvisel. A kommunista rendszert olyan faktumnak képzeltek, ami hosszú ideig, az örökké valóságig fennállni látszott. A vallási vezetők az önpusztítást építésnek nevezték.

Az engedelmesség teológiájának lényege: Jézus nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy Ő szolgáljon sokakért. Ez volt a napi téma. Aki ezt a szolgálatot nem vállalja, vagy habozik az igen és a nem között, az olyanokat meg kell inten, ha ez nem használ, akkor fenyítés következik, és ha ez sem segít, akkor eltávolítani szükséges az egyházból.

Dr. Koncz Sándor ezt a helyzetet bírálta, amivel a kibontakozást segíteni akarta. A kommunista vezetők egyházi emberek



által siettették a romlást. A „vallásos garnitúrát” a párthatalom válogatta ki azért, hogy himnuszt zengjenek a megújulásról. Föl sem szisszentek az egyházcsonkítása láttán. Életünk mozgásban van, csak „Jézus Krisztus tegnap, ma és örökké ugyanaz.” (Zsidók 13, 8.) Az egyházkormányzat véleménye szerint, a földkerekség nagyobb része kommunista, amit kötelességünk szeretni. De hogyan? Úgy, hogy bizalommal vagyunk előjáróinkhoz, és a saját békénk mellett fontosabb a világbéke megőrzése, amit az amerikai imperializmus megbontani akar, szemben a Szovjetunióval, amely teljes erejével a békességért harcol. Az engedetlen egyházat nem becsülik, az engedelmes egyházat nagyra értékeli, mondta Hajdú Péter esperes.

Új reformáció kezdődött 1948-ban a fordulat évében, amikor az uralkodó egyházból szolgáló egyház lettünk. Az idealista teológus abban különbözik a gyakorlati teológustól, hogy örök igazságokat hirdet a szolgálat helyett. Az materialista teológiának tematikája igen fontos, mert mindennapi kérdésekkel foglalkozik, mint a békemozgalom, a gazdálkodás és ökumené. Nekünk a teljes emberi életet kell szeretni. Az egyházkormányzat fiatalnak és öregnek ugyan azt hirdeti.

Dr. Koncz Sándor azzal folytatta kritikáját, hogy a Berekfürdőn tartott konferencián a 22 előadást négy előadó végezte, a többi hatot pedig más előadók. A „patkány emberek” annyira hűek a sokhoz, hogy hűtlenek a kevéshez. Vitatkozik Benkő György esperessel a munkaterv ügyében, még akkor is, ha vele szemben a „kinyírás” szót használja. Megkeseredés jellemez bennünket az elkeseredés helyett. Átbeszélték az átbeszélést és a kozmikus válságból komikus válság lett. A kommunizmust olyan faktumnak tekintette, ami mulandó. A vallási vezetők a szocializmust építik az egyházban, holott fordítva kellene, egyházat építeni a szocializmusban. Az egyházi vezetés fölszissze-

nés helyett politikai kérdésekről értekeznek és az egyház egyetlen feladata a diakónia maradt.

Benkő György fegyelmet indított 1963 és 1964 között Koncz Sándor „munkaterve” miatt, és az ügyet dr. Kormány Károly abaúji egyházmegyei jogtanácsosnak adta át, aki nem találta indokoltnak a feljelentést, nem vállalta az ügyet. Átadta az esperes az egri, a zempléni, végül a borsodi egyházmegyének ítélet-hozatalra, akik Benkő Györggyel szemben Koncz Sándornak adtak igazat. Dabóczy István borsodi tanácsbíró a feljelentést megszüntette.

A berekfürdői konferenciára 1956 nyarán dr. Koncz Sándor a Péter János kocsián érkezett. „Új szív” címen előadásra kértek. A lelkészek úgy találták, hogy nagy idők következnek, de dr. Koncz Sándor javaslatát nem fogadták el. Jellemző volt dr. Koncz Sándorra a derűs hangulat. Ilyen mondatokat fogalmazott: *„Isten fogja a kezünket, az állam pedig a nyakunkat.”* *„Hittel és humorral sok mindent kibírunk.”* Amikor a teológián arról vitáztak, hogy német nyelvet szabad-e tanítani, ő úgy oldotta meg a kérdést, hogy tanítsunk *keletnémet* nyelvet...

A Konvent elnöksége *„egyházunk rendjének megőrzése érdekében”* 1953-ban Konventi Missziói Bizottságot alakított. A Béke Világtanács 1953. július 15-20 között Magyarországon ülésezett, és az egyházmegyék üdvözlét küldtek a tárgyalóknak.

Nyikolaj orosz metropolitát 1954 január 24-én avatták díszdoktorrá. A magyar teológiai professzorok előtt ismeretlen volt az élete, nem tudták honnan jött és merre tart. Azt suttozták róla, hogy a háború alatt lelkészeket juttatott halálra. Péter János püspök orosz nyelven köszöntötte. Személye kimosódott az emlékezetből.

## A SZOLGÁLAT TEOLÓGIÁJA 1954–1990

### *Mezőgazdasági prédikációk*

A Budapesti Teológián a századik évfordulót ünnepelték 1955-ben. A hivatalos személyeket és egyházi küldötteket meghívták, de Ravasz Lászlót nem, és a környező államokból a magyarok közül senkit. A határon túlról nem jöhettek át, mert nem vagy nagyon későn kaptak meghívást, Erdélyből Vásárhelyi püspök is ezért maradt távol.

Cséke Lajosné, Matild néni kapta a prófétálás lelkét 1955 és 1958 között, nagyon sokan jöttek hozzá az országból, hogy kérdéseikre választ kapjanak. Szinte minden esetben adott isteni kijelentést. Borbély Béla és Vajda Mária vitték ide és oda. Végül Horváth Zoltánnál maradt haláláig. Magyarországra ezt a kijelentést kapta Istentől: *„Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet, így szól Istenetek! Szóljátok Jeruzsálem szívéhez és hirdessétek neki, hogy vége van nyomorúságának, hogy bűne megbocsáttatott, hiszen kétszeresen sújtotta őket az Úr keze minden bűnéért.”* (Ézsaiás 40, 1-2.) Az állam eltúrte tevékenységét. Horváth Zoltán harmadik gyermekének keresztelőjén olyan sokan voltak, hogy híre kelt az országban. Vencsellőn Borbély Béla lelkipásztor évenként tartott csendes napot és ezekről a hír 1956-ban a galyatetői nemzetközi konferenciára is eljutott.

Botrányt okozott a mezőgazdaságról és állattenyésztésről szóló igehirdetések története 1954-ben. Ezek a prédikációk a református egyház igehirdetésének szolgálatára készültek el Békefi Benő tollából. Az előadásokat Sárospatakon Békefi Benő teológiai tanár, nyíregyházi esperes és Benkő György novajidrányi lelkész, esperes tartották. A lelkészi kört Nagy Sándor Béla sátorlajújhelyi lelkész vezette. Békefi Benő a földművelésről szóló prédikációkban azt tanította, hogy a föld Isten ajándéka, biztassuk a

gyülekezetet arra, hogy a trágyázással, szántással okosan meg kell művelni. Előadása után azonnal távozott. Benkő György az állattenyésztésről oktatott, hogy a jó pásztor figyelmesen gondozza állatait, mint a sajátját. A pásztor és a nyáj Isten tulajdona, ezért juthatunk nyíráskor bőséges gyapjúhoz. Jézus kijelentése, hogy én vagyok a szőlőtő, arra biztat, hogy gondosan végezzük a metszést. A rossz pásztort megbünteti Isten.

Sárospatakon a kisteremben lehajtott fejjel hallgatták a lelkipásztorok az „érdekes témákat”. Aztán felszólalások következtek annak bizonyosságául, hogy mindent megértettek, amiről itt hallottak. Éppen ezzel foglalkoznak otthon a lelkipásztorok. Nem így Darányi Lajos, aki felszólalásra jelentkezett. Remegő hangon figyelmeztetett arra, hogy *„nem ezekről kell a gyülekezetet tanítani, hanem Isten igéjére. Ha én ezt a tanítást elfogadom, akkor megtagadom a Bibliát és megrugdosom a reformátorok sírkövét”*. Megtörölte izzadt homlokát és leült. Utána mások is jelentkeztek volna szólásra, ám Nagy Sándor Béla sajnálta, hogy az időnk lejárt, a hozzászólásokról le kell mondani. Azzal foglalta össze a gyűlést, hogy nagyon jó hasznos alkalom volt, mert Békefi Benő és Benkő György testvérünk a kérdés gyakorlati oldaláról beszélt, Darányi Lajos testvérünk pedig elméleti dolgokra világított rá és így pontosan kiegészítették egymást. Feltöltkezve indultunk haza.

Sajnos nem így történt Debrecenben, ahol lelkesgyűlésen ugyanez volt a téma. Utána Fekete Péter és Kovács Tibor felszólaltak, hogy ez a történet filozófiai nacionalista magyarázat. Ha ezen az úton maradunk, akkor Jézusnak a kenyér megszorításánál ezt a szót használhatjuk, hogy a kenyeret a sokaság elé „tevék”. Ezután nem marad más hátra, minthogy *a tevékéről* prédikáljunk. Péter János püspök még aznap magához rendelte és megfeddte őket. Az Államvédelmi Hatóság pedig letartóztatta

mind a két lelkészt. Rövid időre kiszabadultak, azután újra elvitték mind kettőt éjszaka. Több lelkész a püspök segítségét kérte ügyükben.

*„Főtiszteletű Püspök úr!*

*Bizalommal és jó reménységgel kérjük a Püspök urat, amennyiben lehetősége van rá, szíveskedjék eljárni abban, hogy Fekete Péter, Kovács Tibor és Tóth Sándor testvéreink letartóztatásukból mielőbb szabaduljanak és ügyük egyházi kereteken belül tisztázódjék.*

*1954. szeptember 9.-én Bojtor István és felesége.”*

Végül a lelkészek és Tóth Sándor kiszabadultak.

Evanstonban (USA) 1954-ben volt az Egyházak Világtanácsának ülése, aminek helyét a magyar küldöttek nem hagyhatták el. A Federal Bureau of Investigation (FBI) gondoskodott erről.

Nagy Imre miniszterelnök 1954 június 4.-én a Rádióban beszélt. Kijelentette, hogy nagyobb türelmet kell mutatni a vallási kérdésekben. Megengedhetetlen e téren az adminisztratív, vagy más kényszerítő eszközök alkalmazása, amit elítélünk és nem fogadunk el.

### *Ébredés, misszió*

A lojális, nagyobb helyre választott lelkipásztorok általában teljesítették feladataikat úgy, hogy nem volt egység közöttük. Leválthatták őket. Az egyházi vezetés oltalmába húzódtak. A berekfürdői lelkészkonferencián megkérdeztem a lelkipásztoroktól, hogy mit értenek megújulás alatt. Megdöbbsentettek a válaszok, amelyekből idézek néhányat. „Ne kiálts kötelet Bereczky Albert és Péter János nyakába.” „Bizonyosság arról, hogy Krisztus nemcsak a mennyben, hanem a földön is Úr.” „Valljad, amit »az Út« és a »Református Egyház« tanít!” „Ne kívánd vissza a múltat!” „Fogadd el a két püspök tanítását!” „Mondj igent a kommunizmusra!” „Vedd tudomásul, hogy 1944-ben változás történt!” „Nem tudom.”

Szegény megújulásra vágyó gyülekezetek. Istentől ezt az ígét kaptam: „*Akik engem várnak, meg nem szégyenülnek.*” (Ézsaiás 49, 26.) A hitvalló lelkészek gyakrabban összejöttek, szólni is mertek. Nézzünk néhány jelentősebb gyülekezetet, ahol az evangéliumnak adtak helyet!

*Abaujszántó.* A Bethánia Szövetség vezetője Szegedi Pál kisiparos foglalkozású, komoly keresztyén ember volt. Dr. Medgyessy György gyermekorvos és dr. Kormány Károly járásbíró lakásán is csendben összejöhettek a hívők. Gyülekezeti csendesnap volt 1956 decemberében dr. Szabó Mihály bíró és Balikó Zoltán evangélikus lelkipásztor szolgálatával.

*Bagamérban* dr. Nagy Antal és felesége gondozták az ébredő gyülekezetet és az oda látogatókat.

*Budapesten* Ablonczy Dániel gyülekezetében volt élő közösség az Úrral és a lelkipásztor Szikszai Bénit is bevásárolta a gyülekezet vezetői közé. Rendszeresen tartottak csendes napokat.

*Göncruszán* 1956 szeptemberében már lelkész összejövetelek és engedéllyel – olykor engedély nélkül – tartott evangelizációk voltak. Ifjúsági összejövetel volt december 31-én rendszeresen, ahol a lelkipásztor által írt színdarabokat játszották le tehetséges fiatalok.

*Gál Győző* lelkipásztor gyülekezetében is voltak csendes napok.

*Biharugrán* Józan László végzett karizmatikus országos szolgálatot.

*Hajdúböszörményben* a nagy ifjúsági csoportnak dr. Kálmán Sándor lelkész eltávolítása után, akit Dunaszentbenedekre helyeztek, Sükös Pálné Fábíán Julia gondozta őket.

*Hejcen* Victor István lelkipásztor idejében alakult ki az, hogy a római katolikus búcsú napján nagy létszámú csendesnapot rendeztek százak részére.

*Komorón* volt csendesnap.

Miskolcon, Szabó Dániel lelkipásztor idején, *Hejőcsabán* tartottak nagy létszámú evangelizációt, akit ezért büntetésből Ónodra helyeztek. Ott sok evangéliumi összejövetelt tartott addig, míg engedték. Virágh Sándor esperestől kért engedélyt, de nem kapott. Fegyelmmivel megfosztották a palástjától. A megpróbáltatások idején közelebb húzódunk az Úrhoz, és egymáshoz. Csorba László lelkész és Rívó Károly főgondnok tartottak bibliaórákat. Miskolctapolcán pedig Sükös Pál volt tábori lelkész szolgált az Úrnak.

*Mezőnagymihály* gyülekezetében Csorba László végzett áldott szolgálatokat, miután Miskolcon a püspöki titkárság megszűnt és kikerült a gyülekezetbe.

*Monokon*, Kossuth Lajos szülőhelyén a római katolikus egyházi búcsú napján rendezett Nagy Ferenc lelkipásztor csendesnapokat. Az 1956-ban Fiedler István volt nyilas lelkész följelentése Janka Péter zempléni esperes fegyelmit adott érte. Az egyházmegyei tárgyaláson, amelyen Bartha Tibor is részt vett, rólam is tárgyaltak, Darányi Lajos hallgatott, dr. Újszászy Kálmán védett bennünket. Farkas Elek esperes sürgős befelelésben kérte, hogy Bojtor István lelkész hol és mikor szolgált engedély nélkül.

*Sárbogárdon*, a Dunántúlon Szabó Imre és felesége Szabó Éva végeztek áldott szolgálatokat.

*Sátoraljaújhelyen* Gyulai Géza bírósági tisztviselő házában voltak rendszeres összejövetelek. Kovalcsik Etelkával gyülekezeteket látogattunk a Bodroghözben,

*Sárospatakon* Keresztessy Lászlóné lelkészözvegy házában jöttünk össze.

*Selyeben* Asztalos Zoltán lelkipásztor idejében voltak csendesnapok és ifjúsági alkalmak, amiért Farkas Elek esperes felelősségre vonta. Azt válaszolta rá, hogy engedélyezzék ezeket,

mert Bereczky Albert püspök úr szerint a Missziói Szabályrendeletet lazítani fogják. Visszautasította, hogy a gyülekezet dolgaiba a pártbizottság beleszóljon.

*Székesfehérváron házaknál gyűltek össze a keresztyének.*

*Tuzséron Horváth Zoltán és Révész Ilona házasságkötésén, majd gyermekük keresztlőjén is több mint háromszázan vettek részét.*

*Vaja községben, a szabolcsi ébredés központját, a Bethánia Egyesület szabolcsi vezetői is támogatták. Évenként másfelől is érkező testvérek autóbust rendelték. A lelkész vezetésével 1956-ban küldöttség utazott Nyíregyházára Békefi Benő espereshez, hogy engedélyt kérjenek az alkalom megtartására. Az esperes úr kiabált, hogy Vaján egyházszakadás történik. Dühösen fenyegetőzött, és az Állami Egyházügyi Hivatalt, valamit az ÁVO-t emlegette. Természetesen engedélyt nem adott. A küldöttség azt válaszolta, hogy örüljön az esperes úr, hogy nem borítjuk fejére az íróasztalt. Hazaindultak. A csendesnapra több mint 2.000 ember gyűlt össze. Az állomásról érkezők fegyelmezetten indultak a kastély kertjébe és ezt énekelték: „*Fel barátim, drága Jézus zászlaja alatt, / Rajta bátran, megsegít és győzedelmet ad...*” Az államhatalom megdöbbenéssel figyelte a felvonulást, de félelemből nem adtak parancsot fegyveres beavatkozásra. A pártapparátus bizonytalankodott, az egyházkormányzat ígértetett és fenyegetett.*

*Vencsellőn, ahol Borbély Béla volt a lelkipásztor, 1956-ban többszázan vettek részt a csendesnapon. De évente több alkalmat is tartottak.*

*Ezekben az időkben az ébredés jelesebb szolgálói voltak: Józsan László alcsúti lelkész. Berényi József, Beregszászi Károly, Csató Kálmán, Fekete Péter, Kovács Tibor, Ablonczy Dániel, Szikszai Béni, Kutasi Béla, Oláh Béla és még sokan mások.*



## Hitvallás

Az egyház Krisztus látható és láthatatlan teste. A világ megváltása csak Jézus Krisztus áldozatáért adatott, ami ellentmond a szocializmusnak. Magyarországon egyházkormányzatunk lefékezte a missziót, ami az egyház lényeges feladata. Olyan dolgokat igenel, amit tiltani kellene és olyat tilt, ami feltétlenül szükséges. A nemzetközi kapcsolatokat szűk körben tartja.

A hitvallás, latinul *Confessio*. A szónak két jelentése van. Az első: tiltakozás a hamis tanítás ellen. A másik: bizonyágtétel az evangéliumról. A tiltakozást és bizonyágtételt az egyház tudós apostolai fogalmazták meg a Szentírás alapján. Nemcsak tiltakozik, hanem nyilvánosan irányt is mutat; a lényegről, Krisztusról beszél.

A magyar hitvalló lelkipásztorok és laikusok országos és regionális vitafórumokon készítették a vallástételt. A budapesti teológián öntötték formába a hitvalló nyilatkozatokat. Ez a közösség az 1934-ben készült Barmeni Hitvallást vette alapul. Dr. Hegedűs Loránt, Molnár Miklós, Németh Géza, Pánczél Tivadar, Pásztor János, Debreczeny István és Bárczay Gyula lelkészek, valamint Dizsery Sándor történészek munkája. Megtörtént az a csoda, hogy korrigálás után magáénak fogadta el az ortodox, a neológ és a tradicionális keresztyénség. Teljes szövege olvasható Pap László: „Tíz év, és ami utána következik.” (Budapest, 1992.) Szövege rövidítve a következő:

Azzal kezdődik, hogy az egyház nem merev organizáció, hanem Krisztus látható és láthatatlan élő teste a Szentlélek által. Az egyház mindig viharos időkben készül bizonyágot tenni. 1. A világ megváltása csak Jézus Krisztusban adatott, ami ellenkezik a történelmi materializmus optimista fejlődésméletével. 2. A magyarországi egyházkormányzat lefékezte a missziót, pedig az egyház legfontosabb feladata az evangélium hirdetése. 3. A jelen

politikai marxista rendszer Istentől kapott hatáság ugyan, akinek kötelességünk engedelmeskedni, de az egyházkormányzat olyan dolgokat helyesel, amit prófétai szóval tiltani kellene és olyanra mondott nemet, ami ellenkezik az igével. A szolgáló egyházból kiszolgáló egyház lett. 4. Az egyház feje Jézus Krisztus, a református őseinktől átvett zsinat presbiteri forma szerint dicsőíti Urát. Az egyházon belül kialakult diktatórikus klikkuralom igellenes. „Krisztus uraságának megrablását jelenti”, amikor erőszakkal lekipásztorokat állásuktól megfosztanak, áthelyeznek, parancsolgatnak nekik. A világkeresztyénséggel való nemzetközi kapcsolatokat is néhány emberből álló közösség végzi. Ebből a rendszerből burjánzottak ki az anyagiakkal való visszaélés gyomnövényei. Súlyos hiba, hogy a sematikus igehirdetéseket világi célok propagálására züllesztették le.

„Ilyen körülmények között meg kell vallanunk, hogy mai egyházkormányzati döntéseket nem tudjuk minden esetben az egyház döntésének elfogadni, mert Krisztussal kerülünk szembe.” „Ismeri az Úr az övéit. Álljon el a hamisságtól mindaz, aki Krisztus nevét vallja.” (II Timóteus 2, 19.)

A Hitvallás terjesztésében Borbély Béla, Asztalos Zoltán, Horváth Zoltán és Gidófalvy Andor szorgalmasan részt vettek.

### *Az Egyházak Világtanácsa*

Bereczky Albert és Péter János püspökök elégedettek voltak a magyarországi helyzettel. Arról beszélgettek, hogy külföldieket is meg kellene győzni erről. Amikor beléptek az Állami Egyházügyi Hivatal maharadzsa által épített székházába, barátsággal fogadták őket. Bevezető mondatok után megkérdezték a hivatalosak, hogy nem lehetne-e a magyarországi helyzetről külföldieknek bemutatót adni. A két püspök örömmel helyeselte a gondolatot és azt mondták, hogy például itt van az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága, amely éppen most készül ülésre. Ha gondolják,

megrendezhetjük Magyarországon, akkor bemutatathatjuk hazánkat. Az állam emberei szívesen fogadták a gondolatot.

Az a kérdés maradt, hogy hol. A nagy városoknak sok az előnyük, de még több a hátrányuk, és talán az országban sem találnánk jobb helyet a megrendezésre, mint Galyatető. Nagyon jónak tartanánk Galyatetőt, ami a turistáknak végállomás, mert csak „egy bejárata” van. Debrecenbe autóbusszal utazhatunk. Egyeztetjük a résztvevők nevét Magyarországról. A szomszédos államok közül csak Csehszlovákiából hívunk vendégeket. Ravasz László semmiképpen nem jöhet. Erdélybe megkésve küldünk meghívást. Elrendelték, hogy a gyülekezetek foglalkozzanak a témával és írásban üdvözljék a konferenciát. Kijelölték a helységeket, ahol prédikálni fognak. A külföldi igehirdetőket szívesen meghallgatják olyanok is, akik nem egyháztagok. Ezután következett az állami hivatalokkal való megbeszélés. A belügyi szervek és a defenzív osztály éppen úgy izgultak, mint az egyháziak, mert tudták, hogy itt most „mestervizsgáról van szó”.

Egyedül dr. Koncz Sándor jelentkezett a konferenciára. Kérte, hogy őt szíveskedjenek meghívni Galyatetőre. Elutasították azazal az indokkal, hogy a résztvevők névsorát már lezárták, azon már nem lehet módosítani. A következő alkalomra fognak küldeni meghívást. Hromadka professzort Csehszlovákiából és Niemöller lelkészt Németországból meghívta Alsóvadászra, akik azonban a közös program miatt nem mehettek oda. Levelet küldött Dobi Istvánnak, Rákosi Mátyásnak, Szabó Pál írónak és Horváth Jánosnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének.

Az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága egy kis igazlommal érkezett Magyarországra. A nyugati keresztyének kíváncsiak voltak a magyar helyzetre, mert a keleti államokban itt van a legnagyobb református egyház. Tapasztalatokat kívántak szerezni arról, milyen hasznot szűrhetnek le maguk részére.

Az elkészült Hitvallás eljutott Galyatetőre és Debrecenbe is. Wissert Hooft elolvasta a több nyelvre lefordított anyagot, és rádöbrent arra, hogy a magyar református egyház vezetői félrevezették őket. Megdöbrent a nagy összejöveletekről szóló beszámolás, amelyeket az egyház betiltott, az állam pedig eltűrte.

– Miért van hitvalló egyház Magyarországon? - kérdezte a magyar vezetőségtől.

– Ilyen nincs! – válaszolták.

– Miért írták a Hitvalló Nyilatkozatot? – faggatták a vezetőket.

– Ez nem hiteles, mert nincs aláírva.

– És a vajai, a tuzséri és a más helyeken folytatott összejöveletek? Hogyan történtek?

Nem kaptak választ.

Péter János 1956 augusztusában kijelentette, hogy kár volt meghívni a Központi Bizottságot Magyarországra.

Dr. Ravasz László memoranduma is megjelent ebben az évben. Az egyházkormányzatnak számot kell adni Magyarországon az 1956-os nyár eseményeiről. Sok javaslat, felírat jutott el Budapestre.

### *Lelkészválasztás Göncruszkán*

Amíg Galyatetőn az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága ülésezett és igyekezett volna átlátni a magyarországi egyházi helyzetet, azalatt Göncruszkán és Abaújszárlaton lelkészválasztás történt. De hogyan? Erről szeretnék tájékoztatni.

Sárospatakon voltam segédlelkész 1952-től 1956-ig. Délelőttként a lelkészi hivatalban dolgoztam 9-től 12 óráig. Május elején 1956-ban mosolygott ránk a napfény, a lelkészi hivatal ajtaja nyitva volt. Délelőtt 10 óra körül hárman léptek be az irodába: Darányi Lajos lelképásztor, Ruszkai András tanár Sárospatakon és testvére, Ruszkai Pál nagygazda Göncruszkáról. Bemutatkoztunk egymásnak és utána megkérdeztek, hogy elmennék-e

Göncruszkára lelkésznek. Váratlanul ért a kívánságuk, de azt válaszoltam, hogy igen.

Azt gondoltam, hogy minden rendben van a választás körül és tiszta eset. Este Uzonkával a Magyar Államvasutak menetrendkönyvéből néztük ki a falut, hogy vasúti állomása van. A lakosság létszámáról, orvosról, gyülekezetről nem voltunk tájékoztatva. Csöndben vártunk. Elmúlt 1956 májusa, valamint júniusa, nem történt semmi a választással kapcsolatban. Július közepén Janka Péter esperes úr látogatott meg és indulatosan kérdezte, hogy mit csináltam.

– Igent mondtam egy meghívásra – válaszoltam.

Haragosan folytatta, hogy az egyházkormányzatnak kellett volna bejelenteni szándékomat.

– És miért? – kérdeztem.

– Mert nem mehetsz oda – válaszolta. Egy papírlapot vett elő, ujjával rámutatott: – Itt írd alá.

– Mit? – kérdeztem.

– Azt, hogy megtudtam, Göncruszkan lelkészválasztás lesz, nevem is szóba került, de erről lemondok, és Pethő Lajost ajánlom lelkipásztornak.

– Aláírom úgy, hogy: „Az esperes úr utasítására”.

– Azt nem lehet – válaszolta. Még egy kicsit vitáztunk, aztán elment.

Augusztus elején jött vissza dr. Ferenczy Károllyal, aki püspökhelyettes volt Debrecenben. Köszöntöttek és elővették a nyilatkozatot, aláírásom végett.

– Csak úgy írom alá, ha ráírhatom, hogy esperes úr, illetve püspök úr kívánságára teszem.

– Erről szó sem lehet.

Ígérték, hogy a listán első vagyok, akit el fognak helyezni.

– Akkor sem! –feleltem.

- Akkor még tíz évig leszel segédlelkész, – fenyegetőztek.
- Akkor tíz évig leszek.
- Na, látod, hogy elismerted a makacsságodat!

Nem tudtam arról, hogy a gyülekezet asszonyai Farkas Elek püspökhelyettes úrnál jártak érdeemben. „Miért nem jöhet?” kérdezték. Akkor az esperes úr mindent rám borított, amit lehetett: pünkösdistá, bethánista, mindenütt csak a baj volt velem, tévelygésem miatt, ezért féltik tőlem a gyülekezetet.

Dr. Kormány Károly abaújszántói bíró tanácsolta a göncruszkai presbitériumot Madarassy Kálmán gönci és Komjáthy György hejcei lelkipásztorral együtt, akik mellém álltak. Pethő Lajos debreceni segédlelkész bemutatkozása azért „nem tetszett”, mert a parókiától a templomig palást nélkül jött. Péter János püspök úrhoz levelet küldtek érdeemben, aki azt válaszolta nekik, hogy azt kell megválasztani, akit a gyülekezet akar. Augusztus 16-án esperes úr Göncruszkára rendelt és 19-én a gyülekezet hangos kiáltással, egyhangúan megválasztott.

Beiktatásom szeptember 7-én volt. Délutáni szolgálatot volt főnököm Sárospatakról, Darányi Lajos végezte. Sok jót elmondott rólam. Patakról vagy ötvenen jöttek át Göncruszkára. Búcsúzáskor Lajos bácsi azt mondta, hogy az éjszaka nem tudott miattam aludni.

Göncruszván 1956-tól 2000 szeptemberéig szolgáltam. A Zsoltárok könyvéből vettem az ígét beiktatásomkor: (136, 1.) „*Magasztaljátok az Urat, mert jó, mert örökkévaló az Ő kegyelme.*” Másnap tizenegy lelkésszel találkoztunk Göncruszván.

Sárospatakon szeptember 7-én a zempléni egyházmegye missziói bizottsága ülésén felháborodva számoltak be rólam is az engedély nélkül végzett igehirdetésekért. Bartha Tibor az Államvédelmi Hatóság igénybevételét is emlegette. Darányi Lajos hallgatott, dr. Újszászy Kálmán pedig védett.

## *Abaújváron*

Dr. Matusz János lelkészt hamarabb nyugdíjazták, mert az egyházkormányzat nem látta jónak szolgálatait. A gyülekezetben Mészáros István fiatal segédlelkész szolgált, akit nagyon megszerettek és lelkészül akarták megválasztani. Az egyházkormányzatnak Mester Béla zsujtai lelkész volt a jelöltje. 1956 február 16-án Kádár József telkibányai lelkész, tanácsbíró intézte volna a megválasztását, de a gyülekezet keményen ellentmondott. Farkas Elek gönci esperes április 29-én maga ment ki Abaújvárra a választás intézésére. A gyülekezet írásban és egyhangúan nemet mondott. Ezután Kovács István vilmányi lelkészt küldte ki a választás intézésére, de akkor is Mészáros Istvánt kérték. Dr. Ferenczi Károly püspökhelyettes ahhoz a rövid íráshoz ragaszkodott, amit ilyenkor szoktak használni. Aláíró nyilatkozik, hogy neve szóba került a választáskor, de lemond a kijelölt lelkész javára. Itt csupán az volt a kérdés, hogy valóban Mészáros István aláírása szerepel, vagy se mert a papíron írógéppel van Mészáros István neve aláírva. A gyülekezet ezt sem fogadta el, ezért Mészáros Istvánt Kisgyőrbe helyezték. Abaújvár–Pányokra pedig K. Kovács János került Debrecenből. Beiktatása 1956. szeptember 30-án volt.

Virágh Sándor borsodi esperes panaszkodott Janka Péter zempléni esperesnek, hogy kerületszerte a missziói szabályrendelet meg nem tartása bizonyos engedetlenség jele. Janka Péter 1956. augusztus 17-én írott körlevelében neheztel amiatt, hogy az utóbbi időben köteleességteljesítés terén bizonyos hanyagság tapasztalható. A missziói jelentést még több helyről nem kapta meg. A mulasztókat meg fogja büntetni, és *„az ilyen lelkipásztorok azután legfeljebb csak maguknak tehetnek szemrehányást”*.

A miskolci lelkészek engedély nélküli körlevelet írtak. Aláírói Kóris Lajos, Kádár Zoltán, Ilosvay Ferenc, Fodor Lajos,

Nagy József, dr. Szilágyi István és Szilágyi László lelkészek 1956. szeptember 24-i dátummal fordultak a Kerület lelkipásztoraihoz. Ebben a körlevélben a megújulás kérdéseivel foglalkoznak, és azt is indítványozzák, hogy vizsgáltságok felül az állam és egyház közötti egyezményt. Állíttassék vissza a Tiszán inneni Református Egyházkerület! Vegyék elő azoknak az egyházi személyeknek aktáit, akik ártatlanul szenvedtek sérelmet.

Ez volt a Tiszavidéki Egyházkerület utolsó vezetőségi ülése.

## FORRADALOM – ELLENFORRADALOM

A forradalom hangulata kezdte betölteni az országot. A Dunántúl közelebb feküdt Ausztriához, ahonnan bátorításokat kaptak. A nyugatra való távozás segítésében nagy szerepet kapott, fölkeltek a diktatúra ellen.

Budapesten dr. Ravasz László püspök vette át az irányítást, mivel a lemondása, nyugdíjazása kérdéses volt. Bereczky Albert püspök betegen feküdt. Farkas József Kálvin téri lelkész szerint előre szaladtunk, a gyülekezetek lemaradtak tőlünk. A moszkvai XX. pártkongresszustól függött Magyarország sorsa. Elhalkult a megtérés evangéliuma. Ravasz László a Kálvin téri gyülekezeti szolgálatról lemondott. Előadásokra, bizonyoságtételre gyakran kérték, azokat vállalta. Isten és ember viszonyáról könyvsorozatot indított.

Valószínűleg, Péter Jánosban is feltámadt a lelkiismeret. Arra gondolt, hogy inkognitóban részt vesz a Mester utcai evangelizáción Debrecenben, ahol Borbély Béla szolgált, Berényi József volt a lelkész. Nyugtatta magát. A püspök lányát Szabó Dániel teológus kísérte haza Budapestről, hogy baj ne érhesse. Dr. Ferenczy Károly otthagya a püspöki hivatalt. Talán fájtn neki a múlt, amelyben olyan zavarosan cselekedett. A forradalom idején temetesen prédikált egy fiatal harcos fölött.



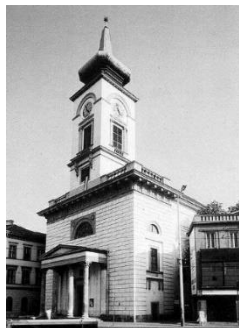
A forradalmi láz lassan elérte Debrecent. Hamarabb voltak megmozdulások, mint Budapesten. Mit tett az egyház? Péter János püspök ismerte Békefi Benőt, ezért elküldte valahová, hogy eltűnjön a kutatók szemei elől. A békepapok elnémultak és a teológiai tanárok hallgattak.

A Tiszavidéki Egyházkerület megszüntetése, a Tiszáninneri Kerület visszaállítása napirenden volt. A kérdés az volt, hogy ki lesz a püspök Debrecenben. Dr. Török István teológiai professzor vagy dr. Varga Zsigmond teológiai tanár?

Érdemes beleolvasni a lemondások sokaságába. A levelekből hármat idézek. „Én mindig a reformáció híve voltam. A felső hatalom idegen feladatokra kényszerített és ezért népünkért és egyházunkért szolgálatot vállaltam. Áldozat vagyok, de készen állok a megújulás szolgálatára.” „Felszabadulásunkat hitbeli élménynek tekintettük, és ez alatt népünk szenvedett. A békeszolgálatunkat evangéliumi missziónak hirdettük. Népünk iránti szolgálatról beszéltünk egy olyan korban, ami népellenes volt. Jó szándékkal, téves hittel irányítottuk az egyházat.” (Hajdú Péter nyilatkozata.) A Zsinat világi elnöke írta: „Nagy közmegbecsülésben részesültem. Ezért Rákosi elvtárs kiszemelt magának. Fölismerte képességeimet és miniszterséget adott. Elismerem, hogy tévedésből vagy kényszerítő nyomásból hibákat követtem el.” (Kiss Roland mondta.)

A forradalmat leverte az óriási szovjet haderő.

A Dunántúl nagyjából nyugodt maradt, mégis hatvan lelkeszt kértek számon cselekedeteikről. Győri Elemér 1943 és 1961 között püspök. Néhány nap múlva Békefi Benő előkerült, és bölcs hazafinak tartotta magát. A Rádióban való nyilatkozata szerencséjére elmaradt november 4-én. „Tisztán” került ki az 1956-os megbélyegzés alól. A Dunántúlon lett püspök, épületeket adott át az államnak. Vendéglőben lett rosszul, ott halt meg.



A Dunamelléken dr. Ravasz László intézte az ügyeket. Körlevelet intézett a gyülekezetekhez a Megújulási Mozgalom alakulásáról, és körülbelül 78 % csatlakozott hozzá, de decemberben betiltották. November 4 után még prédikálhatott a Kálvin téren, de január 1-től Tahitótfaluba száműzték otthonába, ahol legnagyobb műve készült el: Új-testamentum, amit Károlyi Gáspár fordítása után javított. Született Bánffyahunyadon 1882-ben, meghalt Tahiban 1975-ben. Ragyogó képességű igehirdető, a Tudományos Akadémia tagja. Temetésén négy lelkész vett részt. Lakásából szép kis múzeum lett.

Azokat, akik nyugtalankodtak a forradalom idején, számonkérték a hivatalosak. A forradalom alatt meghalt két budapesti teológus, Herczeg Lajos és Magócsi István. Fájdalmas szívvel temették őket; a Teológia udvarán emlékművet állítottak tiszteletükre.

A Tiszántúlon novemberben tartottak egyházkerületi gyűlést. Péter János tért vissza, aki számonkért és büntetett. Szerinte egy falusi szatócsnak is több politikai intelligenciája van, mint Ravasz Lászlónak. Bejelentette, hogy a püspökségről lemond. A vele lojálisak nagyon kérték, hogy maradjon, de szándéka végleges maradt. A Kultúrkapcsolatok Intézetének elnöke lett, majd külügyminiszter, azután az Országgyűlés elnöke. Élete utolsó szakaszában, ezt mondta: „Olyan vagyok, mint egy kitért rongy.” Dr. Bartha Tibor Árpád téri lelkészt választották püspöknek. Székfoglalójában így fogalmazott 1957-ben: *„az egyház nem ad helyet azoknak, akiknek az egyházhoz való viszonya tisztátalan vagy tisztázatlan”*. Erős kézzel fogott a kormányzáshoz. Azt is bejelentette 1977-ben Mezősason Bartha Ferenc lelkésznek, hogy az evangelizáció újra indulhat a Schweitzer Otthon javára.

A Tiszavidéki Egyházkerület megszűnt és a Tiszáninneri Kerület visszaállt. Ki lesz a püspök? kérdezték. Dr. Enyedy Andor és dr. Koncz Sándor neve is szóba került, azonban Darányi Lajost választották meg püspöknek a kerületben. Székfoglalójának címe 1957 januárban: „Doce nos orare quin et praedicare. Taníts minket imádkozni és prédikálni”. Ezt Medgyessy Páltól vette át (1605–1663). Püspök volt 1957-től 1963-ig, meghalt 1971-ben.

Az egyházkerület főgondnokául dr. Ujszászy Kálmán professzort jelölték, aki székfoglalóját így összegezte: „Három fáklám ég: Hit, haza, emberiség”. Ő vezette az országos anyanyelvi konferenciákat, amelyekről dr. Bütösi János amerikai püspök azt kérdezte: „Hol vannak a Kárpát-medencei határon túli magyarok?”

Ifjú Szabó Dániel a svájci Walter Lütchiről írt remek tanulmányt a Teológián. Debrecenben történt 1957-ben, hogy három teológus – Irlanda Sándor, Szabó Dániel és Fekete-Szűcs Gyula – kérte a professzorokat, hogy bent maradhassanak egyik társuknak a vizsgáján. Megengedtek. Néhány perc múlva megszólaltak, hogy nagy bűn az, ami Berényi Józseffel történt és Bojtra helyezték ki. A professzorok megdöbbentek. A püspök behívta mind a három személyt és eltávolította őket a Teológiáról és az egyházból. Szabó Dániel a miskolci Avaz Hotelnél kapott állást, jó nyelvtudásával fogadta a vendégeket. Egy alkalommal két egyházi ember szállt meg a Hotelben és a portással éppen Lütchiről beszélgettek. A Magyarországra látogatók megdöbbentek a portás teológiai tudásán. Mindenütt elmondták, hogy a magyarországi lelkészképzés csodálatos, amikor még egy szállodai portással is lehet teológiai témáról beszélgetni. Szabó Dániel 1990-től a Tiszáninneri Egyházkerület főgondnoka lett. Beutazta a nagyvilágot.

A határon túl élő magyarokról a magyar kormány lemondott, nem volt szabad emlegetni őket. Ez ügyben kérték Berecz-

ky Albertet és dr. Bartha Tibort, hogy Kolozsvárra utazzanak. A vámvizsgálatnál hamar megtalálták Bartha püspök aransze-  
gélyes Bibliáját.

– Nem engedem átvinni, - mondta a román vámos.

– De én lelkipásztor vagyok és ez a könyv saját tulajdonom,  
– válaszolta dr. Bartha Tibor.

– Akkor sem engedem. – mondta a román vámos.

– Mint püspöknek, szükségem van rá, – hangoskodott  
Bartha Tibor.

– Akkor sem engedem – felelt a vámos.

A püspök kicsit indulatosan és gőgösen magyarázta:

– Kérem, én az Országgyűlés tagja vagyok!

– Akkor pedig pláne nem engedem –válaszolt a törvény szí-  
gorú őre, és elvette a Szentírást.

A felsőbb szervek utasítása szerint Nagyváradon először az ortodoxiára mentek, ahol beszámoltak az esetről. Azonnal a ha-  
tárra menesztettek egy küldöttet, aki kis idő múlva a Szentírá-  
sal tért vissza. Egyházkormányzóink tudatosan kezelték a „ro-  
mán ügyet”. Búcsúzáskor ünnepi vacsorán vettek részt, ahol a  
békés egymás mellett életről beszélgettek. Bereczky Albert nyo-  
maték okáért felajánlott épületeket a románoknak, amelyek a  
debreceni kollégium birtokában voltak. Dr. Nagy András pro-  
fesszor, az Ószövetség tanára felállt és Bereczkyre mutatott és  
kérdezte: „Berci, nem emlékszel arra, amikor az evangélium út-  
ján jártunk? Mi lett veled? Mit tettél?” Feszült csend után Vá-  
sárhelyi püspök az asztalba kapaszkodva felállt: „András, a szí-  
vemből szóltál”, sóhajtott és leült.

Dr. Tóth Károly budapesti püspököt látogatásra hívta dr.  
Bartha Tibor püspök Debrecenbe, aki ezt válaszolta neki: „A tá-  
volság ugyanannyi Budapestről Debrecenig, mint Debrecentől  
Budapestig.”

A megbeszélést Szolnokon tartották. Így oldották meg a nehéz kérdést.

Az egyházkormányzat „Bibliai alapot” választott magának. Az evangéliumokból János 3, 16-ot emelte ki önmaga igazolására. Az ige így hangzik, hogy *„Isten úgy szerette a világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta érte”*. Itt megálltak és pontot tettek a szöveg végére. Aztán hangsúlyozni kezdték, hogy Isten a világot szereti, amiben éppen most a szocializmus uralkodik. Az egyház ezt a világot szereti, amely békére vágyik. A lelki békénél pedig fontosabb a világ békéje. Isten büntet a múltért és kegyelmes az új vezetőkért, akik irgalmasak, de fegyelmeznek is. A Missziói Szabályrendeletet azért adták ki 1956-ban, hogy határozottan érvényesüljön a fokozatos egyházi hatóságok felügyelete. Testvéri szeretettel, de ha kell, büntetéssel is lehet irányítani. A misszió nem pietista tevékenység, hanem békemunka.

Amíg az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága Galyatetőn Magyarországról gyönyörű képet festett, azalatt folyt a nem mindennapi küzdelem a göncruszkai és abaújházi lelkészi állásért. Az egyházkormányzat nem győzte takargatni az ébredést, ami Vaján, Tuzséron, Vencsellőn, és az ország más területein is történt. A vallás belenőtt a szocializmusba. Néha már túl is lépett rajta. Ezért az állam attól félt, hogy az egyház lefagyja az ideológusokat. Azt hirdették, hogy az egyház minden döntése teológiai alapon történik. Arról hallgattak, hogy félelem uralkodott a lelkészek és egyháztagok között. Például dr. Magda Sándor és Szabó Béla volt felvidéki püspökök úgy öltözködtek, úgy forgolódtak, hogy elvegyüljenek a nép között. Az egyházi törvény pedig előírja, hogy a lelkész fekete ruhában és nyakkendővel szolgáljon paláttal. A félelem miatt nem tartották be a szabályt. A jövődő nem nagyon érdekelte a vezetőséget, csak a jelen.

Az amerikai Presbyterian Seminary teológiára Bütösi János, South Norwalk lelkész-püspöke intézte az egy éves ösztöndíjamat 1965-1966-ban. Amerika! A harmadik előadásom után egy fiatal egyetemista lépett hozzám, és megkérdezte, honnan jöttem. Magyarországról, feleltem. És rákérdezett: „Akkor te kommunista vagy?” Én pedig visszakérdeztem: „Te honnan jöttél? Melyik országból?” Kihúzta magát: „Amerikából!” „Akkor te keresztyén vagy”, mondtam erre. Tiltakozott, hogy nem. „Pedig az a hír járja, hogy az egész Amerika keresztyén, Magyarországon pedig mindenki kommunista. Hát ez nem igaz.” Elmagyaráztam, hogy Jaltában 1945 februárjában, Potsdamban 1945 nyarán, majd pedig Egyiptom segítése címén 1956-ban Amerika az orosz birodalom markába dobott. Így lettünk „kommunisták”. Nem a mi akaratunkból történt, hanem az oroszok, az angolok és amerikaiak döntése folytán lettünk szocialisták.

## EGYHÁZÉPÍTÉS 1989–2021

### *Forradalom után*

Nagy fordulat történt 1989-ben az állam és az egyház történetében. Nem igaz az olyan állítás, hogy tulajdonképpen semmi nem változott. Évszázadokon át egy személy uralkodott az országban, most pedig demokrácia van, népuralom. Függetlenek vagyunk. Az Úr tudja, hogy meddig. 1989. október 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot. Nehéz fordulat volt ez államunk és egyházunk életében.

A kisgyerek megszületése után az anyához ragaszkodik. A szülők megkereszteltetik a gyermeket azért, hogy keresztyén hitben neveljék. Jön a konfirmáció, a megerősítés 14 éves korban, amikor az ifjú megfogadja, hogy Jézus Krisztusnak igaz követője, református egyházunknak hűséges, engedelmes és áldozatra kész tagja lesz. Akkor fölhatalmazást nyer az úrvacsora

vételére. Nagykorúsága idején beválaszthatják presbiternek, ami előjárót jelent. A presbitériumba jelölik, esetleg gondnoknak választják, és ha szükséges a tisztviselőkkel együtt vezeti a gyülekezetet. Lelkipásztor és gondnok a gyülekezet lelki és anyagi közös dolgait intézi. Családot alapíthat, munkát vállal és hatvanöt éves korában nyugdíjba vonul. Azután a neve feledésbe merül.

Több gyülekezet alkot egyházmegyét, amelynek vezetője az esperes, aki alkalmas erre. Magyarországon 27 egyházmegye van, amelyek kerületeket alkotnak püspökkel és főgondnokkal az élén. A legfőbb szerv pedig a Zsinat.

Püspökök voltak a *Dunamelléken*: dr. Ravasz László 1921–1948, Bereczky Albert 1948–1959, Szamosközi István 1959–1967, dr. Tóth Károly 1967–1991, aki a Prágai Keresztyén Békekonferencia elnökségét is megkapta. Dr. Hegedűs Loránt 1991 és 2003 között Szabadság téri, azután Kálvin téri lelkészként. Iskolákat alapít, tudós irodalmár. Utána dr. Szabó István következett 2003 és 2021 között, majd Balog Zoltánt választották meg 2021-ben. *Dunántúlon* püspökök: Győri Elemér 1943–1961, Békefi Benő 1961–1964, Bakos Lajos 1964–1979, Kovách Attila 1979–1990, Márkus Mihály 1991–2008, Steinbach József 2008-tól szolgál. *Tiszántúli* püspökök: dr. Révész Imre 1938–1949, Péter János 1949–1956, dr. Bartha Tibor 1956–1986, dr. Kocsis Elemér 1986–1997, dr. Bölcskei Gusztáv 1997–2015, 2015-től Fekete Károly. *Tiszán innen* püspökei: dr. Enyedi Andor 1942–1951, Darányi Lajos 1957–1964, Ráski Sándor 1965–1977, dr. Kürti László 1977–1990, dr. Mészáros István 1990–2002, Csomós József 2003–2021, 2021-től pedig Pásztor Dániel.

Az állam igényt tartott a beleszólásra, hogy az egyház kit válasszon esperesnek és püspöknek. A lelkipásztorok többsége mai napig elfogadja a hivatalos jelöltöket. Budapesten, a parókia lépcsőjén fölfelé kanyarogva Horkai László kárpátaljai püspök ment

előttem. Hirtelen hátrafordult, én pedig tréfásan megjegyeztem: „Azt képzeled, hogy a KGB követ?” Rábólintott: „Igen. Tudod, úgy belénk ivódott a félelem és a vigyázás.” „Erre gondoltam.”

A Magyar Reformátusok Világszövetsége 1990-ben Debrecenben ülésezett a Kollégiumban. Ezt a Szövetséget 1938-ban 33 ország egyházi képviselői alapították. Újra és utoljára ülésezett 1996-ban. Dr. Bütösi Jánost, aki Magyarországon végezte a teológiát és Amerikában lett püspök, megválasztották elnöknek. Végig látogatta az európai, dél-amerikai és Ausztráliában élő magyar reformátusokat. A fonyi nemzetközi konferencián Dókus Gáborról tartott előadást, aki Norwalkban szolgált, és 18 magyar gyülekezetet alapított az új hazában. Családjával vándorolt ki Amerikába Fony községből. A Világszövetség mellett megalapították a Magyar Református Szövetséget, amelynek dr. Csiha Kálmán majd dr. Erdélyi Géza lett az elnöke, dr. Bodnár Ákos főorvos és Horkai László kárpátaljai püspök vezetésével. A titkári teendőket dr. Kis Boáz lelkész vállalta. Megnyílt a pápai és sárospataki Teológia 1991-ben. Anna Mary Kool az „Úr csodásan működik” című könyve a magyarországi misszió története.

Sorra alakultak az egyházi szervezetek: *Presbiteri Szövetség* Szabó Dániel vezetésével, *Nőszövetség* dr. Pásztor Jánosné irányításával, *Biblia Szövetség* – központja Pécel – Asztalos Zoltán lelkész elnökségével, *Bethánia Szövetség* Farkas testvér vezetésével, *Magyar Református Missziói Szövetség* dr. Nagy Antal lelkész irányításával, *Parakletosz Alapítvány* Szabó Imre segítségével, valamint a *Cserkész Szövetség* és a *Tábori Lelkészi Szolgálat*. Működik repülőtéri, kórházi és börtönmisszió. Egyházi Iskolák létesültek alsó foktól az egyetemig. Sajnos az egyháztagok száma csökken. Hank Paulson Új Remény alapítványa a magyar missziót segíti. Mostani neve 4 D, „*For the Lord*” az Úrért.



## GÖNCRUSZKA

Nevezetes épület a református templom, amely 1160 táján épült. Széles kőkerítés veszi körül, az védelmet jelentett. A templom bővítése Nagy Lajos király idejében történt, amikor az uralkodó Mária leánya halála emlékére pálos kolostort alapított a Gergely-hegy lábánál. A király személyesen vett részt az egyházi ünnepélyen. A trónszék terítőjét a Kornis család őrizte 1917-ig, most az esztergomi római katolikus múzeumban van kiállítva, mint egyetlen Anjou-terítő. A templom külső falán is látható freskómaradvány. Leégett a tornya és a tetőszerkezet Thököly idejében a harcokban. Újjáépítették barokk stílusban a XVII. században. Neves családok éltek itt: Kalandai-Kornis, akiket IV. Béla király telepített a faluba. A templom alatt van a család kriptája, amelyet 1660-ban zártak le, mikor a család elhagyta a települést, Erdélybe mentek. A hagyomány azt tartja, hogy Dobó István is itt nyugszik. Petneházy Dávid leánya volt a következő földesúri család tagja. Itt temette apját, a budavári hőst. A Kornisok után Máriássy, Krajnik, Kazinczy családok voltak az udvarház lakói. Kazinczy Klára az irodalmár Kazinczy Ferenc édestestvére, gyermekeivel élt itt, a család 1948-ban hagyta el a községet. Jelenleg egy gázszerelő tulajdonában árválkodik üresen az értékes udvarház alagútszerével.

A göncruszkai Becsali-csárdánál fogták el a „csélcsap” Herkó pátert a szabadságharc idején, aki hol a labancok, hol a kurucok oldalán harcolt.

A római egyháznak kápolnája van. Ott található a Máriássy és a Krajnik-Kazinczy család kriptája. A római katolikus templomot 1779-ben szentelték fel.

A másik kastély a Bárczay és Patay család tulajdona volt, ezt most kultúrházként használják. A Patay családról deportálásuk idején is készült fénykép. Az idős Patay Sámuelné a front után

egyetlen meghagyott szobájában ágya alatt nevelte a kis csirkét. Végül gyermekeihez költözött Budapestre.

Amíg az iskola állami tulajdonban volt, addig Kazinczy Ferenc nevét viselte. Rövid ideig szünetelt a tanítás, és amikor újra kezdődött az oktatás, Talantum Általános Iskola néven működik a református egyház tulajdonában. Vezetője Sohajda Levente lelkipásztor és Sivák Ernő gondnok. A környék igényes gyermekeit hozzák oda. Nyolc osztályban nyelvet, zenét is tanulnak intenzíven a növendékek. Tornatermet építettek hozzá és az ott étkező gyermekeknek ebédről gondoskodnak.

### *Szindarabok*

Elkészült az imaterem 1958-ban félelmek közepette, mert az egyházat nem építeni, hanem bontani akarták. Az istállót alakítottuk át, és az idősek kérdezték, hogy mi lesz, ha tehenet és lovat akarok majd tartani. Válaszoltam, hogy akkor visszaalakítjuk. A gyülekezet gyalogmunkával, szekerek segítségével járult az építkezéshez. Közben az „Özönvíz” című szindarabot tanulták a gyülekezet fiatalabb tagjai. Ezt közösen írtuk dr. Kormány Károlyné Bojtor Margittal. Lobkovicz László megyei állami egyházügyi előadótól engedélyt kértem volna lejátszására, amit egy fél éven át elutasított. Nem volt más hátra, mint meghívtam Vincze József lelkészt vasárnap prédikálni, mert békevasárnapot tartunk. Prédikált, de nem maradt estére, ami neki és nekünk is jobb volt, mert senkinek nem kellett bejelenteni az esti műsort. A darabnak ragyogó sikere volt és ezután minden szilveszterre írtunk 1999-ig egy-egy újat. Nagy hatással volt ránk az „Illés”, valamint a „Tékozló fiú” című darab, amit Hörcsik Richárd valósított meg Bojtor Emese teológussal, továbbá Takács Tamás kocsmárosként, Bianki István, Jobbágy József, Szilágyi Zoltán csodaszép játékával. Női főszereplők az „Özönvíz”-ben Mészáros Barnáné és Tóbiás Erzsébet páratlan átélés-

sel játszottak. Zenét Kormány Attila hozott. Kormány Ildikó és Kopcsó Vince természetes játéka feldobott bennünket. Hank Paulson fényképezett Hollandiából.

### *Énekkar, zenetanítás*

Szenczi Molnár Albert énekkarunk 1957-ben alakult. Az orgonaszentelésen, 1980-ban járt a csúcson. Délelőtt 600-an vettünk úrvacsorát, délután 2000 ember jött el a szentelésre. Az állomásig elhallatszott az éneklés. Dr. Kürti László püspök úr a levegőszennyeződésről prédikált, dr. Bütösi János püspök Amerikából a kivándorlást emlegette, Peter Assmus az Odenwälder Heiden Mission elnöke, Nyugat-Németországból, a Krisztussal való kapcsolatról beszélt. A vegyeskar éneke felcsendült zenei kísérettel: „*Emberé a munka, Istené az áldás*”. Az orgonát Máté János professzor tervezte és szólaltatta meg először. Hegedűn Gergely Péter, csellón pedig Barna Katalin tanárok engedély nélkül játszottak. Az orgonát Szabó Árpád László mester készítette. Besegítettek két héten át délutánonként éjfélig Miskolcra Bianki István, Kormány Attila, Szilágyi Zoltán. Utunkban volt, de néha segített is Kopcsó Vince. Ezután minden évben volt orgona hangverseny a Filharmónia rendezésében.

Demkó Imréné, a tanácselnök felesége 1958-ban keresett, hogy miért csak a saját gyermekemet tanítom zongorára, az övét nem. A Megyei Zenepedagógus Munkaközösség kötelékében vállaltam a gyermekek tanítását 32 éven keresztül a faluban. Első hangversenyüket 1961-ben tartottuk. Rőczey Ferenc és felesége, Erzsébet Bátorok Ferencsel többször adott hangversenyt a faluban. Kertész Lajos, a Liszt Ferenc Társaság elnöke lejött Göncruszkára hangversenyt adni. Vele együtt tanultam Debrecenben Galánffy Lajos igazgatónál. Énekelt Berkesi Sándor vezetésével a debreceni Kántus is. Nagy körzeti hangversenyen Bátorok Béla zeneszerző Béla fia tartott előadást és

kitüntettek. Miskolcra a Reményi-kórus is kijött falunkba. A Filharmónia rendezésében Máté János, Sepsi Károly, Karaszon Dezső, Béres Ferenc és más nagyok is szerepeltek. Baski István Máté Jánossal jött hangversenyt adni. Czentrár Ferenc és testvére Czentrár Dezső tanítványaim kürtön játszottak Göncruszkán. Sotkó József gönci zenetanárral beszélgettem: „A »Már nyugosznak a völgyek« című Bach-darabot nem hallgathattad meg, mert egyházi kórusunk templomban énekelte. Most eljöhetsz a templomba, ha jegyet váltasz és meghallgathatod a Reményik Kórus előadásában. Ez a különbség állam és egyház szolgálata között.”

### *Irodalom*

Irodalmi megemlékezésünkre dr. Benda Kálmán leutazott Budapestről, és dr. Kováts Dániel, dr. Hőgye István, Fehér József, Gulyás Mihály, dr. Barsi Ernő, Oláh Tamás főlevéltáros és mások többször előadásokat tartottak. A Kazinczy Ferenc Társaság sokszor ülésezett Göncruszkán. Az esztergomi Vitéz János Főiskola 1990 februárjában felmérte a falu kulturális életét.

### *Orvosi összejeövetel*

Göncruszkán 1981. szeptember 12-én kezdődött a sorozat. Lukács doktor, akinek a neve Peuschen, Hollandiából részt vett rajta, előadást is tartott. Kérdezte, miért nem tartunk orvosok számára lelki alkalmakat. Megpróbáltuk, és Isten áldása volt rajta. Göncruszkán kezdtük, majd a Fonyban tartott összejeveteleket Szerencsen folytattuk és Encsen, végül Nyékládházán telepedtünk le. A Covid-járvány miatt egyelőre szünetel. Balatonaligán volt 1992-ben az első nemzetközi orvosi találkozó, amelyen lelkészek is prédikálhattunk.

## *Népfőiskola*

Göncruszkan népfőiskolát szerveztünk 1982 és 1994 között. Fekete Gyula, dr. Szabó Lajos, dr. Barcza József, Szabó Sándor, gróf Kornis Boldizsár, Petrőczy Éva, Denke Gergely, Tóbiás Áron, Gulyás Mihály, Bojtor István voltak az előadók, azután pedig többször Fonyban rendeztünk ilyen alkalmakat. dr. Tőkés László és dr. Csiha Kálmán püspökök és Király Károly vállalati igazgató Marosvásárhelyről ugyancsak tartott előadásokat. Baksy Mária esperesnő az abaúji lelkipásztorok részvételével jött.

Autóbusszal utaztunk Mályiba két napos konferenciára a népfőiskolásokkal. A rendezvények Fonyba kerültek át, ott tartottunk tudományos üléseket Bocskairól, Kazinczyról, a szabadságharcokról. Bertha Zoltán sárospataki festőművész tanár és Lavotta Géza fagaragóművész munkáit állítottuk ki.

Göncruszka monográfiáját 2005-ben feleségem, Bojtor Istvánné Toókos Uzonka megírta. A könyvet szép ünneplés keretében dr. Kováts Dániel professzor ismertette. Részt vett az ülésen és hozzászólt Fehér József is. Urbán József polgármester a sírása miatt hamar befejezte mondókáját. Tanítványaim Miskolcra, Budapestről jöttek és kürtzenével színesítették az összejövetelt. Károlyi Gáspár szavaival: „*Bizon mindezek igazak és szükségesek országunknak... megmaradására és szerencsétlenségek el távoztatására.*”

### *A Károlyi Gáspár Teológiai és Missziói Intézet*

Rendszerváltás után történt, hogy Arni Moves amerikai evangélista összehozott bennünket Robert Rappal. Budapest felől 1990. november 3-án szombaton a gyorsvonatról szállt le a Tiszai pályaudvaron. Útiélményei helyett, egyetlen témáról beszélt: missziói iskolát akar indítani Magyarországon három célból: Krisztus dicsősége, református egyházunk ébresztése,

harmadszor magyar népünk javára. Az intézet az államosított Református Missziói Akadémia jogutódja lesz, amit annak idején Budapestről Hajdúböszörménybe költöztettek, és ott szüntették meg. Az egyházhoz benyújtott kérésünkre igent és nemet mondtak egyszerre.

Budapesten, az Örs vezér tér közelében a Gyógyszertár úton kezdte működését. A katonai telepet Németh Géza kapta az államtól. Előadásokra, találkákra, étkezésre, mindenre jutott bőséges hely. Előadások: Németh Géza: Ekléziasztika, Czanik Péter: Héber nyelv, Páncsél Tivadar: Görög nyelv, dr. Csohány János: Egyháztörténet. Bojtor István: Homiletika és missziológia Máté János: Ének, zene. Ezek mellett dr. Hegedűs Lóránt püspök és dr. Robert Rapp rendszeresen tanítottak, és dr. Kovács Dániel is tartott irodalmi előadást. Takács Tamás lelkész és felesége, Bojtor Emese ugyancsak látogattak és szolgáltak.

Az iskola 1994 és 1998 között Miskolcon a Baross u. 13-15. szám alatt folytatta munkáját. Szerették a „károlyisokat”. Csak érettségizett és Krisztusban hívő, harminc év alatti fiukat vettünk fel többnyire Erdélyből. Miskolci tanárokat vontunk be. Miskolczi József: héber, Benke György: görög, Mátyás Sándor: Újszövetség, dr. Csohány János: egyháztörténet, Bojtor István: Homiletika és missziológia, Lénárt Attila: Irodalom, Kormány Attila: ének-zene és kórus. Horváth László informatikát, felesége gépírást tanított, Szabó Dániel egyházkerületi főgondnok nemzetközi szolgálatairól számolt be, dr. Robert Rapp rendszeresen tartott előadásokat. Feleségem az élelmezésben volt munkatárs, dr. Bartha Árpád főorvos az egészségügyi problémákban segített.

A helyzet 50 %-ban az amerikai, 50 %-ban a magyar vezetéssel bukott meg. Amikor Hegedűs Lóránt Amerikában járt, előadása után megkérdezték, hogy miről szokott prédikálni. Tréfásan válaszolta, hogy arról, amiért fizetnek. Ekkor Robert Rapp

nekitámadt, hogy pénzért szolgál, Hegedűs pedig arról biztosította, hogy míg ő a Zsinat elnöke lesz, addig az iskolát nem fogják elismerni. A fiatalok sokszor szolgáltak Miskolcon és környékén. Nagyon szerették őket.

Bölcskei Gusztáv püspök úr, Kálmán Attila főgondnok úr által üzenete: „Minden rendben van. Kérvényeket adjátok be és befogadunk titeket.” Sajnos késő volt, mert Rapp már elindította a westminsterianus református egyházat. A negyven diák elhagyta az Intézetet. Öten a komáromi teológiára iratkoztak be, a Magyar Református Missziói Szövetség anyagilag támogatta őket. A többi Sárospatakra, Budapestre és Kolozsvárra indult. Komáromban felvételizett Antal Attila, Bartha Attila, Fábián Tibor, Geréb Géza, Paál Károly.

A fiatalok szívesen küzdenek az „igazságért”, amelyet Rapp képvisel és a pénzt is ő adja hozzá. A református egyházat én is olyannak látom, mint Rapp, a babiloni rabláncokkal megkötözve vitték őket messze napkeletre fogságba. Akkor mi a különbség köztünk? Az, hogy Rapp örül a reformátusok nyomorúságának, amit én is látok, de én sírok Jeremiás prófétával a romlás miatt.

## FONY

### *Immánuel Ház*

Miskolc, 1974 december. Lelkészértekezleten vagyunk, aminek vége után Benkő György esperes úr arra kér, hogy vállaljam el a fonyi gyülekezetet is. Vállaltam. A gyülekezetnek 1974. december 15-től 1977 szeptember 1-ig voltam a pásztora, amikor fegyelmivel eltávolítottak. Újra kihelyezett esperes úr 1985. április 1-től 2005. január 31-ig. Ezután csak az Immánuel házunkban laktunk a Rákóczi út 23. szám alatt, ahol negyven személynek volt szállása. Itt folyt tovább az ifjúsági munka.

Fony festői tájon fekszik a Gergely-hegy majd 800 méteres csúcsa alatt Abaúj megyében. Eredete a kőkorszakba nyúlik vissza. Királyi tímárok lakták, 1269-ből van adat róla. A regéci vár vonzáskörébe tartozik, amely a Rákóczi család egyik leg-gazdagabb vára volt. Zrínyi Ilona ide mentette a család kincseit. A faluval alagút kötötte össze. Emlékét a felújított Babotsay ház őrzi. Valószínűleg a vizsolyi Biblia bőrkötése is itt készült. Amerikába az 1800-s évek végén kb. 300 személy vándorolt ki. Dókus Gábor tanítójuk családjával utánuk ment, és ott lelkipász-torként szolgált. Megalapított 18 református gyülekezetet. Em-lékműve a fonyi templomkertben áll, amelynek avatását há-romnapos konferencián 1997. május 23-25-én tartottuk. A ren-dezvényen Dókus Gábor két unokája is részt vett. Az egyik atomtudós, a másik lelkipásztor Amerikában.

A falu életéről, eseményeiről a Czifrák András által szer-kesztett „Mi Újság”-ban olvashatunk. A Fonyért Alapítványt Szilágyi Erzsébet, Németh Miklós miniszterelnök felesége szer-vezte. Célja a hagyományok őrzése, a Gergelyhegy-Vidéki Nép-főiskolának erősítése. Titkára Voloncs Mária, vezetője Bojtor Ist-ván. A Tájházat Németh Miklós miniszterelnök úr avatta fel.

A falu történetét 2000-ben megírta Bojtor Istvánné Toókos Uzonka, amelyből 40 példányt adott át az önkormányzatnak. Bemutatta dr. Csohány János professzor a fonyi iskolában. A könyv címe: „Fony”.

A Fonyban rendezett „Kassai napok”-ra Balog Zoltán mi-niszter üdvözetét és könyveket küldött ajándékba. Dr. Ódor Ferenc országgyűlési képviselő fogadta a vendégeket. Dr. Erdé-lyi Géza püspök a Felvidékről prédikált, köszöntést mondott Ivancsó János polgármester. Magyarország képviselőjében Czimbalmosné Molnár Éva kassai főkonzul beszélt. Dr. Kováts Miklós Kassa történelmére emlékezett. Orémusz Zoltán refor-



mátus lelkész-esperes Kassáról az egyházakról szólt. Csáky Pál író Európai Unió képviselője „Nemzet, nyelv és irodalom a Földön” címen beszélt. Kiss Endre József könyvtárigazgató a fonyi Rákóczi- emlékekről szólt. A Vitézi Rend is koszorúzott a Babotsay- emlékműnél. A kassai Laudate Dominum református kórus énekelt, tárogatózott Szabó László Abaújszántóról. A Régi Zenei Együttes adott műsort. Osváth Ilona népművész a Rákóczi korából való népművészeti kézimunkákat mutatta be, 2013. augusztus 17-én.

### *Vaságyak*

Tamás és Emese gyermekeink biztattak, hogy vegyünk állandó lakást Fonyban. Juhász Ferenc Rákóczi út 23. szám alatti elhagyott portáját megvásároltuk 1986-ban. Ebből alakult ki az „Immánuel ház”. Januárban boldogan jártuk be a szobákat 1975 januárjában, ahol a fiatalokat elszállásolhatjuk.

A kommunista diktatúra idején az egyházak fő gondja nem a fiatalok és idősebbek evangelizálása volt, hanem a „békeszolgálat”. A fiatalokat nem érdekelte sem a tiltás, sem a teológiai magyarázat, hanem csak az evangélium. Fonyban szolgáltam 1977-ig, amikor fegyelmivel elbocsátottak az ifjúsági munka miatt. Hívtunk 10 gyermeket és jött húsz-harminc. Tudtuk előre, hogy baj lesz belőle.

A fiatalok csak jöttek, és nem számított, hogy a földön, ki-mustrált gumimatracon vagy padláson, szalmán alszanak. Horváth Zoltán írta, hogy Debrecenben a klinikán kiszuperált vaságyak kaphatók. Megrendeltem 25 darabot biztonság okáért nem a fonyi, hanem a zsujtai gyülekezet javára. Azt a választ kaptam, hogy ilyen esetekben megkérdezik az igénylő felettes szervezetet, jelen esetben az Állami Egyházügyi Hivatalt. A válasz: „Sajnos, az egyházközségnek nincs olyan működési profílja, amelyben ezek a tágak legálisan felhasználhatók. ... Az

egyházkerület püspöke sem adott önnek felhatalmazási engedélyt. Fentiekre tekintettel kérését tárgytalannak kell tekintennem. Debrecen, 1974. december 10.”

Mi történt? A klinika pontosan, hivatalosan cselekedett, amikor átadta az ügyet a Hajdúmegyei Állami Egyházügyi Hivatalnak. Ez a hivatal továbbította papírjaimat a megyei pártbizottságnak. Azok átküldték a miskolci pártbizottságra, onnan pedig az Egyházügyi Hivatalba. Végül értesítették Ráski Sándor püspököt az ügyről. Tehát nagy munka folyt a vaságyak körül. Mit tegyünk? Horváth Pál egyetemi hallgatót kértem, hogy menjen a vastelepre, ott válogasson ki 25 vaságyat és küldje Göncruszkára.

Esperes úr 1976. december 22-én táviratilag meghív Szikszóra. Éppen az „Illés” darabot írom, amikor a próféta kétségbe esve felsóhajt: „Vadásznak rám!” Esperes úr le sem ültet, a kabátomat nem vethetem le, hanem rám förmedt:

– Az unokaöcsémmel éppen arra járva benéztünk a fonyi parókiára, és megdöbbenve láttam a vaságyakat. Elrendelem, hogy a fonyi parókiát december 27-ig ürítsd ki.

– Miért és mitől ürítsem ki?

Dühbe gurult és az asztalát verte.

– Vedd tudomásul, hogy van hatalmam hozzá –, kiáltotta.

A debreceni nagy bombázás után így beszélt a város rendőrkapitány is: „Van hatalmam hozzá...”

Kint állok Szikszó központjában a sáros, latyakos úton. Éppen Kocsis János göncruszkai igazgató jön autóval. Felesége mellette ül. Megállt. Fölvesz, és jól esik a meleg a püspöki hivatalig. Fárasztó kihallgatás volt. Csüggedten léptem ki az utcára és éppen Nagy Ágnes, az adóhivatal vezetője jött velem szembe. Vidáman megkérdezte, honnan jön Pista bácsi.

– A püspöki hivatalból – legyintettem.

– Fegyelmi, ugye? – érdeklődött.

- Eltaláltad – válaszoltam.
- Hányadik?
- Tizenhetedik... – és nagyot nevettünk.

Kihallgatás újra a püspökiben 1977. március 27-én. Minden úgy történt, ahogy Debrecenben átéltük, ahol a bűnöket előadó a professzor volt a legfelsőbb bíró. A tanári testület a felperes, a vádló és ügyész, a tanú és bíró egy személyben. Az elsőfokú döntés egyben a legfelsőbb bíróság döntése, aki Czeglédy Sándor professzor úr volt. Fellebbezésnek helye nincs.

Meghívás a miskolci megyei rendőr-főkapitányság hivatalába 1977. május 12-én. A feleségemmel együtt lépünk be a rendőrség komor épületébe. Fölkísértek a kihallgató szobáig, de a feleségemet hátrahagyták. Kihallgatásom rutinszerűen folyik. Vallatóm fegyverével játszik, és arról faggat, hogy amikor Aggtelekre mentünk az amerikaiakkal, ki fizette az ebédet. „Természetesen ők”, válaszoltam. „Ez a baj!” mordult rám a tiszt. Megdöbbsentem, hogy itt nincs szeretet, hanem csak üzlet és bizalmatlanság, fifty–fifty. Mintha az ebédért cserébe információt adtam volna a borsodi vegyigyárról, és tőlem függene a harmadik világháború kimenetele. A kihallgatás befejeződött, felmentek, de van még néhány egyéni kérdése az ifjúsági munkáról, amiért tulajdonképpen iderendeltek.

- Szükséges önnek fiatalokkal foglalkozni? – kérdezte vallatóm.
- És az Isten?
- Tudja, én is hinnék benne, ha volna, de nincs.

Kihallgatásom során ő volt felül én alul és most fordult a helyzet, én felül és ő alul.

– Honnan tudja, hogy nincs Isten? Be tudja bizonyítani, hogy nincs Isten? – kérdeztem. – Az Úr megmutatta magát Jézus Krisztusban, mikor megszületett földi világunkba.

Kihallgatóm folytatná a beszélgetést, meg nem is. Elenged. Uzonkával a folyosó végén találkozunk, és egy pillanatra megszorítom a kezét. Ő következik.

Megyei Tanács, Miskolc. Polonkai Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal megyei vezetője fogad 1977. június 17-én, kedden 12 órakor. Kérésére a folyosón sétálunk. Makacsul elhatároztam, hogy egyetlen nevet sem mondok be.

– Nagytiszteletűséged, miért rendez Fonyban illegális összejöveteleket? – vallatott Polonkai Imre.

– Az nem illegális összejövetel, mert a munkatervbe beírtam, az esperes úr pedig aláírta, jóváhagyta.

– Azt nem olvasta el az esperes úr, – legyintett.

– Pontosan ezt mondta a feleségem is, akivel arról vitáztam, hogy az esperes úr nem egy pontatlan ember. Lehet, hogy szándékosan így döntött.

Fonyból eltávolítva Göncruszván az orgonaépítéshez fogtam a mesterrel és miskolci fiatalokkal. A tízezer forinton felüli építkezéshez engedélyt kell kérni. Már majdnem készen vagyunk az orgonával, és nincs állami engedély. Polonkai Imre a hivatalnak telefonált, hogy azonnal adják ki az engedélyt az orgona építésre. Elmondta őszintén, hogy otthonában ő is egy kis orgonát épít. A Megyei Tanács folyosóján hosszasan beszélgettünk.

## ZSUJTA

Határszéli falu Zsujta. Közelében a fiatalokkal a Hernád partján táborozunk, és kicsit félek, mert a határőrség katonái lóháton látogatnak meg bennünket, hogy mit keresünk itt. Beszélgetés után a lányokat lovakra ültetik, nagyokat nevetnek és békén hagynak a sátrainkban.

Az öreg kicsi templomot felújítottuk és a Zsujtai András által írt „Zsujtai Naplót” ünnepeltük. A parókia üres, a kert nagy, ifjúsági találkozókra alkalmas hely. Fényképeket is készítünk a csoportról. Ifjú Balog Zoltán is eljött és köztünk volt, akit édesanyja, Tapolyai Margit hozott hozta magával. Később, amikor miniszter lett, boldogan emlékezett a találkozóra.

A templomi sokaság között szorongunk, amikor bejelentik, hogy ünnepi pillanat következik. Valakit kitüntetnek. Panyuscsikné Kovács Máriára, a hidasnémeti iskola igazgatónőjére pillantok, készüljön, mert ő lesz az ünnepelt. Nagyon meglepődöm, amikor nekem kell kiállni az úrasztalához, mert díszpolgárságot kapok. Erdődi József polgármester úr indítványozta.

Tóth Ferenc rendőrrel a múlt időről beszélgetünk. Egy pillanatra megáll és bizalmasan mondja: „Tetszik tudni, hogy engem bíztak meg azzal, hogy figyeljem tiszteletes urat, kikkel beszél és miről?” „Mindezt annak idején éreztem.” Örülök, hogy elmondta, megnyugodott.

„Egy ellened készült fegyver sem lesz jó szerencsés.” (Ézsaiás 57, 14.)

### *Bükkszentkereszt*

A „Vas-villa” elnevezést onnan kapta, hogy a külső falát lemezzel borították az épületnek. Sikerült „köztulajdonba” venni. Miskolc és környéke, valamint az ország közeli és távoli vidékén élők örömmel jöttek a rendezvényekre. Bűneiket vallották, Krisztusban való hitüket erősítették, testileg is megpihentek. Jelenkezniünk kellett volna a „felelős őrállóknál” az evangéliumi helyről, de elmaradt. A belügyi szerveknél egyébként számon tartották, „motozkaház”-nak nevezték.

Ráski Sándor püspök 1970. június 8-12 között Mátraházán, a lelkeszkonferencián kikelt a missziói otthon ellen. „A földalatti egyház nem méltó a keresztyén emberhez. Mindent tudok

róla, a devizacsalásokat, a becsurgó nyugati pénzeket, és akkor a mi hátunkat tartjátok oda érette. Magyarországon szocialista népköztársaság van. Miért titokzatoskodtok? Ilyenek a te embereid, Victor István, mert rosszul trombitálnak. Ataktoszt fújnak riadó helyett. Öt évi munkánkból elveszítettünk két eszten-dőt Hagyjátok abba a szervezést!”

Nagyot nyelt és végig törölte izzadt homlokát. A halálos csendben „a mindent tudók” megsúgták nekünk, hogy innen Mátraházáról visz el az ÁVO. Letartóztatnak.

Balog Zoltán nekézsenyi lelkész 1972-ben az Iszákos Mentő Misszió részére vette át, és a helyet dr. Bartha Tibor püspök úr is megtekintette. Dr. Török István dogmatika professzor kijelen-tette, hogy a pogány Poncius Pilátus Róma állami helytartója „lojálisabb volt” Krisztushoz, mint Kajafás főpap.

Meleg tavaszi napfényben a püspök úrhoz címzett beadvá-nyomat készíteném el, ha tudnám, hogy mit írjak neki. Nyílik a kapu, de nem állok fel, mert bizonyosan nyomozódó „barátok” keresnek. Bekopognak az irodámba, meglepetéssel fogadom Pongó Gyula és Paksi Sándor lelkészeket.

– Hol jártok erre?

– Csak látni akartunk, hogy mit csinálsz.

– Fellebbezést készíték ügyemben Ráski püspök úrnak, de nem tudom, hogy mit írjak bele.

Legyintenek:

– Mindegy, mit írsz bele, mert úgysem kapja meg.

– De igen, megkapja, amikor hazajön Bécsből, – erősítgetem.

– Akkor sem kapja meg, amikor hazahozzák.

– De igen, mert ajánlva küldöm.

Pongó Gyula hosszan a szemembe nézett, azután lassan fo-galmazott.

– Nem kapja meg.

- Miért? Amikor hazajön, elolvassa.
- Nem teheti, meg, mert Ráski Sándor püspök tegnap meghalt. Bécsben érdeklődtek tőle, hogy mi újság Magyarországon. A te neved is szóba került. Tegnap a Püspök úr meghalt.
- A nálam lévő, megmutatott papírlap kiesett a kezemből...

### *Gyülekezeti élet Fonyban*

Felújítottuk a fonyi templomot kívül és belül. A padokat felszedtük, a könnyezőgombát vegyszerrel irtottuk ki. Az egész templom betonalapozása után csempéztük a padlót. A bejárat-tól jobbra Dókus Gábor kiállítást rendeztünk, baloldalon pedig könyveket helyeztünk el. Faragott lámpák díszítik a templomot, abaúji motívummal keresztszemes kézimunkák készültek.

A parókián nagyobb építkezések voltak. Vizesblokkokat állítottunk be. A romos istállót gyülekezeti teremmé alakítottuk. A parókián és a saját Immánuel-házzal összesen 80 személyt tudunk fogadni. Parkosítottuk a templomkertet. Dókus emlékművet emeltünk, Babotsay Izsák volt főgondnoknak állítottunk sírjelet. Az Immánuel Otthont épületekkel bővítettük. Kertjében helyeztük el a Babotsay-szobrot nemzeti színű zászló alatt, és Krisztus keresztjét terméskővel raktuk körül.

Nyaranként májustól szeptemberig voltak gyermek- és ifjúsági alkalmak, azokon kívül konferenciák. Általában 500–600 fiatal jött az év folyamán egy hétre. Délelőtt áhítat és tanítás, délután szabad kirándulás a gyönyörű környéken, várakhoz, este pedig evangelizáció és pantomim játékok kötötték le a fiatalokat. Táborfüzettel fejeztük be. A konferenciákon Bocskairól, Bethlenről, Rákócziról és neves személyekről emlékeztünk.

Három alkalommal szabadegyetemet tartottunk a Kazinczy Ferenc Társaság rendezésében. Az utolsó nagy alkalom 2014-ben volt, amikor a marosszentimrei templom Égerházy László

által fából kifaragott mását adta át a Kazinczy Ferenc Társaság Tókes László püspöknek. A faragvány nagysága 2 méter magas. Ugyanakkor Tarr Mihály Bodroghalmi népi együttese gyönyörűen énekelt.

A szolgálatok mellett két év alatt elkészült a „Misszió a Tiszán innen” című doktori disszertációm 280 oldalon. A doktori eljárást 30 év után befejeztem, mert nem fogadták el. Für Lajos a Magyar Nemzet 1999. január 8-i számában nagyrabecsüléssel értékelte. A megkérdezett tudósok a disszertációt elfogadásra ajánlották. „Jól eljátszogattak veled harminc éven keresztül” – mondták többen. Ünnepi bemutatója volt Budán a Magyar Kultúra Alapítvány székházában a Mátyás-templom mellett. Ugyanakkor dr. Kováts Dániel bemutatta feleségem „Fony” című monográfiáját is. Nagy tömeg vett részt az alkalmon.

Takács Tamás és Bojtor Emese házasságkötése 1977. november 12-én volt nagy gyülekezet előtt. Édesapa Róma 11, 36 alapján szolgált, hogy: „Őtöle, Őáltala és Őreá nézve vannak mindenek. Övé a dicsőség mindörökké.” Ámen. Kerényi Endre mondta a vőfélybeszédekét, közel háromszázan ebédeltünk.

Szabolcs megye düledező parókiáján kezdték szolgálatukat. Új parókiát építettek Nyírtéten. Majd Apagyra kerültek és ott is parókiát kellett építeni a lelki szolgálat mellett. Onnan Hajdúszoboszlóra hívták őket szolgálni, ahol a gyülekezeti munka mellett az Anna Szeretetotthont létesítették.

### *Testvéri találkozások*

David George amerikai banktisztviselő 1984-ben hívott meg Dallasba a Presbiteriánus egyház többeszes konferenciájára feleségemmel együtt. A kapcsolat Frans Schadee holland misszionáriuson keresztül alakult. Hat alkalommal járhattam az USA-ban, háromízben feleségem is velem jött.



Erdélyben szomorúan búcsúztam a Hargitán a kis amerikai lánytól, aki gépkocsivezetőnk volt a kiránduláson.

– Janell, köszönöm fáradságodat, hogy az autónk vezetését elvállaltad. Isten veled, mert én többé nem utazom Amerikába, és te sem jössz hozzánk, mert férjhez mész.

Janelle szipogott: „Isten veled, Steven.”

Dallasba 1987-ben meghívást kaptunk konferenciára feleségemmel együtt az útlevelet is megkaptuk. Ott álltunk a többezres tömegben egy mozgólépcső feljáratánál. Janelle jött fel és elakadt a lélegzetem. Végül kinyögte: „Steven?” „Olvasd el a kítűzőmön a nevemet: Steven!” Mind hárman ámultunk a találkozáson. Férjhez ment egy lelkipásztorhoz, és eljöttek a konferenciára ők is. Meghívott a presbiteriánus gyülekezetükbe, hogy beszéljek Magyarországról.

### *Kormánypolitika*

Az Orbán-kormány egyházi- és iskolapolitikája bőkezű. Szívesen és szervezeten nyújt segítséget a templomok, gyülekezeti házak, régi emlékek helyreállítására. A bölcsődével kezdődik, onnan az óvodában folytatódik, majd az általános iskola és középiskola következik. Érettségi után vagy szakiskolába, vagy egyetemre iratkoznak a tanulni vágyók. A külföldi gyárok betelepítésével csökkent a munkanélküliség. A COVID-vírus megállításában előkelő helyet foglaltunk el.

Egyházi választás volt 2021-ben. Régi vagy új esperesek és püspökök szolgálhatnak egyházunkban. A kérdés, hogy mi újat hozott a választás, elmélyültünk-e Krisztus szeretetében. Egyesületek alakultak. A sok szervezés után is a gyülekezetek létszáma csökkent. Mit tegyünk? A kormány tudott munkásokat és pénzt adni, de új szívet nem. Ha pedig kimarad az Úr Jézus Krisztus szeretete, akkor a gyülekezet tovább csökken.

Dr. Fekete Károly debreceni püspök „Hirdesd az Igét” utat ajánlja. Ez a mozgalom tulajdonképpen 1915-ben indult el. Kezdeményezésének az volt a célja, hogy az egyház visszatérjen alapvető feladatához. Az a kísértése, hogy nem nyit ki az Ige üzenetének megértésére. Istentisztelet után tanító jellegű előadások következnek, képzett lelkipásztorok által. Van-e tartalmas mondanivaló, hogy jobban végezzék a református lelki szolgálatot? A járvány idején nagy szükség van a betegek gyógyító imádságra. Telefonos és videóüzenet után van-e személyes családi vagy közösségi dolgokról való beszélgetés? Feszített bennünket az, hogy a legrosszabb helyzetben sem hallgathat el Isten Igéje.

A püspökök áldást kértek azokra a szolgálattevőkre, akik megtalálták az igehirdetés módját. Telefonos lelki gondozást is folytatnak azért, nehogy a négy fal közé szorítsuk a gyülekezet tagjait a Covid-fertőzés miatt bezárt templomokkal. Érezzék, hogy számontartjuk őket. A lelkészek bekapcsolódhatnak az online képzésbe és az „Oltalom” című vigasztaló füzet is nagyban segíti a hátramaradottakat, hogy közelebb kerüljenek a gyülekezet közösségéhez. A megbecsült találkozók nem engedik a szétszóródást. Nagyobb lelki fejlődésre van szüksége azoknak az embereknek, akik szeretnék, hogy Krisztus egyháza befogadja őket. Mindez nagyon jó igyekezet, de a Szentlélek ereje nélkül nem újulhatunk meg. Néha a szenvedést is el kell hordoznunk Krisztusért, mert a zsidók jelt kívánnak, a görögök pedig bölcsességet. *„Mi pedig Krisztust prédikáljuk, mint megfeszítettek, zsidóknak bolondság, görögöknek bölcsesség.”* (I. Korintus 1, 23.)

A „Tarcali Krónika” írója, Babotsay Izsák, Zrínyi Ilona hívására jött át Tarcalról, és a Fonyban lévő kúriában lakott. A regéci uradalom inspektora, szőlőinek felügyelője lett, Rákóczi Ferenc főhadnagya volt. Őneki, a református egyház főgondnokának

hamvai a református templom alatt nyugszanak. Végrendeletét Fonyban írta, amelynek utolsó szavai így hangzanak:

*„Semmit sem kívánok jobban, mint hogy az Úr Jézus Krisztus előtt megjelenhessek... Isten magához az egekbe fölvisz, és a mennyei fényes dicsőségben mindörökké részesít. Melyet Ő szent Felsége cselekedjék mindnyájunkkal szerelmes szent Fiáért, az áldott Úr Jézus Krisztusért. Ámen. Die 19. júli. 1720. Babotsay Izsák.”*

Szerettem volna elmondani a történelmi események közepette, hogy a segítséget csak Isten adja, a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme által. *„A reménységnek Istene pedig töltsön be titeket minden örömmel és békességgel a hívésben, hogy bővítködjetek a reménységben a Szentlélek ereje által.”* (Róma 15, 13.)

*„Boldog nép az, amelynek Istene az Úr.”* (Zsoltárok 37, 5.)

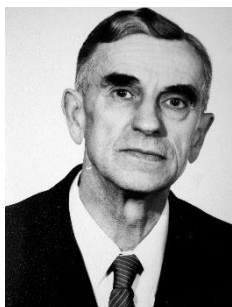


A forradalom áldozatának ideiglenes sírja Pázmány Péter szobra alatt  
(Budapest, 1956.) Az 56-os fényképeket a Fortepan anyagából vettük át.

### III.

## *Utak, emlékezések*

„Emlékezzél meg az útról, amelyen hordozott az Úr!”  
(V. Mózes 8, 2.)



DR. BENKE GYÖRGY  
lelkipásztor, teológiai tanár, igazgató

### *Emlékeim*

1956. október 23-át követő nap délutánján felvonulásra hívták össze a falu népét. A templom és parókia előtti nagy téren gyülekeztek, ahol az első világháborús emlékmű állott. Rövid beszédek hangzottak el olyanoktól is, akiket eddig némaságra ítélték. Meglepett, hogy nem csak a *Himnusz*t énekelte a gyülekezet, hanem Vörösmarty Szózatát is: „Hazádnak rendületlenül, légy híve ó magyar. Bölcsőd az, majdan sírod is, mely ápol, eltakar. A nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely, Áldjon vagy verjen sors keze: Itt élned, halnod kell.”

Csengerben, első segédlelkészi szolgálati helyemre átneveléssel, büntetésből helyeztek ki, mert Fekete Péter és Kovács Tibor letartóztatott segédlelkészek érdekében én is levelet írtam Péter János püspök úrnak. Tiltakoztam az ellen, hogy állásvesztésre ítélték őket. Főnököm, Pótor Sámuel esperese úr látva, hogy csak hallgatója és néma résztvevője vagyok a gyűlésnek, csodálkozott.

– Én azt hittem, hogy te is ott leszel a szervezők és szónokok között, valamint a felvonulás elején haladsz és örülsz a politikai fordulatnak.

– Igen, örülök, mert ez a magyarság ünnepe, A politizálástól azonban tartózkodom, mert nekem az igehirdetés az elsőrendű feladatom. Ez a hivatásom. Az evangélium hirdetését igyekszem végezni alkalmas és alkalmatlan időben, jó és rossz napokban.

A helyi vendéglőben ebédeltem egy október végi napon, amikor egy asszony feldúlva jött be. Kiderült róla, hogy a párttitkár felesége. Szaggatott hangon beszélte, hogy az éjszaka valaki rájuk verte az ablakot, és leszámolásról beszélt. Egyedül volt, láthatóan ittas állapotban. „A férjem csitítgatta – mondta –, aztán egy üveg pálinkát nyújtott neki az ablakon át. Az illető megnyugodva elment.”

Ilyen oldala is volt Csengerben az októberi eseményeknek.

Édesapámat egyházi bíróság elé állították azzal a váddal, hogy egy részeg temetésén „rosszul *prédikált*”.



A csengeri református templom

BOJTOR ISTVÁN

lelkész, tanár, író

### *Hit nélkül nem lehet*



Magyarországon 1956 októberében és novemberében súlyos napok szakadtak ránk. Évközben ugyan csökkent a kommunisták szorítása, de Moszkvában hatalmas harc folyt a főtitkárságért. Az egyházban csökkent a Missziói Szabályrendelet hatása, megszaporodtak az engedély nélkül tartott összejövetelek. Például Horváth Zoltán és Révész Ilonka házasságkötésekor tömeg vett részt az ünnepélyen. A Vaján tartandó csendesnapra engedélyt kértek Békefi Benő nyíregyházi esperestől, természetesen nem kapták meg. A küldöttség azzal búcsúzott, hogy a csendesnapot megtartjuk, az esperes úr pedig örüljön, hogy nem borítjuk rá az íróasztalt. Vaja község állomásán nagy csoport szállt le, és énekelve vonultak a kastélykert felé. Az utcán ámulva nézték a menetet.

Debrecenben a Mester utcai templomban tartott Berényi József lekipásztor istentiszteletet, amelyen Péter János püspök a hátsó padban foglalt helyet. Miskolc-Hejőcsabán Szabó Dániel lelkész rendezett nagyobb összejövetelt a vidéknek, és ezen az alkalmon Asztalos Zoltán lelkész is szolgált. Amikor Farkas Elek esperes úr megtudta, azonnal befelelésre kötelezte a lelkészt, aki azt válaszolta, hogy a Missziói Szabályrendelet elavult, de Isten igéje nem.

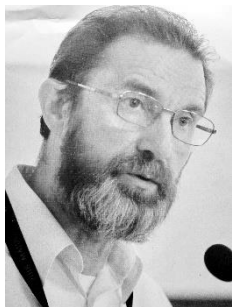
A kommunizmus szorítása gyengült, a keresztyének gyülekezete erősödött. Elkészült a „Hitvalló Egyház Magyarországon” című irat Ravasz László püspök, Hegedüs Lóránt, Pánczél Tivadar, Németh Géza, Debreczeny István, Koncz Sándor, Mol-



nár Miklós és sokan mások bevonásával. A Hitvallás lényege, hogy református egyházunk vezetősége eltávolodott az igétől, és vissza kell térni az Úr Jézus Krisztushoz. Minden keresztyén felekezet aláírta.

Hit nélkül semmi remény nincs az élethez. Ő az Örökkévaló *fix* pont. A kegyelem Isten ajándéka.





DR. BUZOGÁNY DEZSŐ  
teológiai tanár, etnográfus

### *1956-os emlékezés*

Sokat töprengetem azon, hogy mit is lehetne néhány oldalban mondani az erdélyi 1956-osok dolgairól, mert sokat írtak róla és könyvtárnyi irodalom gyűlt össze a témakörben. Úgy döntöttem, hogy a témát leszűkítem az erdélyi református egyházra, hogy ismerettartalma legyen a vele kapcsolatos történelmi dokumentumokra is. Természetesen csak annyira elég ez, hogy felvillantsak tanulmányozásom nyomán néhány tapasztalatomra. Miután pedig 1956-ra az erdélyi református egyház talpra állt, a különféle kultusz törvények teljes pusztításától, szükségesnek tartottam néhány szót emelni az 1956-os idők előzményeiről.

#### *Az emlékezés*

Az elmúlt három évtizedben előkerült a református egyházban az 1956-osok ügye. Kezdetben csak félhasábnyi hír jelent meg a börtönviselt lelkésszel, aztán esztendőik eltelésével jelentősen megjavult az emlékező tehetsége. Minden rendben is volna, hiszen az úgynevezett oral history szerves része az egyháztörténet írásnak. Csakhogy tudományos szempontból kockázatos vállalkozás volna az egyházi 1956-osok szóbeli közléseire építeni a református egyházat. Már régóta látni véljük azt, hogy az 1956-os megemlékezések zsákutcába jutottak, mert évről évre újra termelődnek az élménybeszámolók. Új, hihető dokumentumok nem születnek. Más utakat kell tehát keresnünk, az egyháztörténészeknek. Ki kell jelölnünk a forrásokat, hogy megszüntessük a helyben topogást, és a személyes emlékek improduktív újra termelődését.

## *Az erdélyi református egyház útja 1956 telén*

Tétel. A reformáció óta nem volt olyan nagyméretű átalakulás az erdélyi református egyház életében, mint 1944 után. Az átalakulás szó igen hangsúlyos, és ebben ki is merül az analógia a XVI. századi egyházzal. A szónak esetünkben negatív töltete van, mert azt a szomorú valóságot takarja, amelybe erdélyi egyházak kerültek, az orosz megszállást követő kommunista berendezkedés idején. Elvesztették mindazt, amit a reformáció századától kezdve örökségül kaptak, illetve fáradtságos munkával és konok kitartással összegyűjtöttek és a köz szolgálatába állítottak. E nagyarányú veszteség miatt az egyháznak nehezebbre vált teljesíteni küldetését, más részt a hatalom kiszolgáltatottjává tette minden téren, a túlélési harcában legalább takaréklángon újra teljesíteni akarta Krisztustól kapott küldetését. A kiszolgáltatottsággal a kommunista uralom idején sok egyházi cselekvés kényszer magyarázható, amit még az is nehezített, hogy a református egyház mögött nem állt olyan erős nyugat – európai államszervezet, olyan világhatalom, mint a pápaság. Katolikus testvéreink éppen a nagyhatalmi háttér miatt érezhettek nagyobb cselekvési szabadságot a vagyonek Kobzások idején. Tegyük hozzá, hogy Róma sem jelentett teljes védelmet, sőt még jobban felbőszítette ellenük a kommunista ideológiát.

A teljes kiszolgáltatottságban élő többi egyház, még a német lutheránus is, elbizonytalanodott. Kompromisszumokban próbálta biztosítani maga számára a minimumot. Igen ember pótló időszak volt ez, a meghirdetett ellenséges államhatalom törekvései közepette, amelyben legszűkebbre kívánta zsugorítani az egyház társadalmi szerepét. Amikor az újrakezdés néhány éve beállt, az egyházi előjáróink fejére olvassuk „gyávaságukat,” mert nagy súllyal nehezedett rájuk a megtorlás és teljes jogfosztás.

A református egyház 1956 előtt valamennyi fórumán kétségbeesve próbálkozott, erőfeszítésbe fogott, hogy megőrizze intézményrendszerét, ingó és ingatlan vagyonát. Mindhiába, mert a kommunista –sztálinista állam hideg kalkulációval ki-méletlen rendszerességgel sorra megszüntette az iskolákat és egyházi intézményeket, mint árvaházak, református kórház, Diakonissza Intézet, ifjúsági szervezetek, nyugdíjintézet stb. Végül elkobozta az egyházközségek teljes vagyonát, mint a szántóföldek, erdők, épületek stb. Megszűnt az egyház társadalmi szolgálata és minden olyan tevékenysége, amelyeket szigorúan vallási keretek között kellett volna teljesíteni.

### *Enyhülés*

A háború némi tisztulást, normalizálást csak Sztálin halála után hozott. Miután méltóképpen elsiratták a Generalisszimust, 1955-1956 között némileg magára talált az egyház. Az évtizedes „kényszer lojalitás” után a lelkeszi közösség kiépítette a szolgálat új formáit. Bibliaórák indulhattak, katekizáció kezdődött, néhány megszüntetett intézményben, bár az állam igyekezett mindent kontroll alatt tartani. A viszonylagos felzusszanás nem tartott sokáig. Miután az egyházat minden vagyonától megfosztották, irigyelni kezdték a templomba járást és az évszázados múltból táplálkozó tőkéjét. Az 1956-os események alatt az igehirdetés politikummá vált, mert más „ideológiát” hirdetett. Eljött az az idő, amikor a veszélyes örökséget is aláasta a kommunista propaganda, amikor a lelkeszeket üldözni, bebörtönözni, megölni kezdték. Önkéntelenül gályarab prédikátorok jutottak eszembe, amikor sok református lelkeszt kitalált vádakkal bebörtönöztek, kényszers munkára vittek, vagy megöltek. Az ilyen leszámolásokra igen jó alkalmat adott a magyarországi forradalom.

## *Dokumentumok*

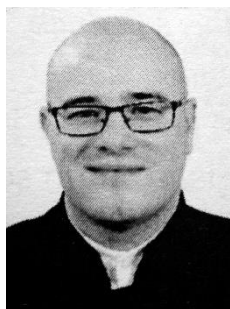
A református egyház dossziékba rejtett forrásaiból két részletet tudunk feltárni. Az egyik, mint Csiha Kálmán esete a kihallgatási jegyzőkönyveket tartalmazza. Nem csupán egyházi tevékenysége miatt, hanem a Fodor féle irredenta kapcsolatai miatt, Márton Áron római katolikus püspökhöz kapcsolódva részletesen írja le a kihallgatottak vallomását.

A másik iratkötegnek egyházi kötődése van, mert a Bethánia szervezet tevékenységéről ad számot. Tekintettel arra, hogy az állam nem szüntethette meg egyszerűen a CE szövetséget, mert alapítványként állami törvények szerint működött. Egy-két kikényszerített szón kívül nem volt hangsúlyozottan politikai színeze. Mindazáltal igen jelentős egyháztörténeti forrásként kínálkozik. A Bethánia mozgalom felszámolása, egyben leszámolása egyben végszó volt az egyházi munka megszüntetésére.

### *Végszó*

Az elmondottakból világos, hogy Vásárhelyi János püspök igyekezete hiábavaló volt. Nem tudta megújítani egyházunkat. A református egyház képtelen volt kiheverni a szomorú múltat és építeni a diktatúrában egy megújult egyházat. Amikor pedig az 1956 előtti napokban az államhatalom leszámolni próbált az egyházzal, a lelkészek megkínzásával sem jutott túlnyomóan előre. Az államhatalomnak a régi polgári világ utolsó bástyáját is sikerült lerombolni a kommunista – nacionalista államgépezetnek.

Új építkezésre volt és van szükség. Az elsorvasztott egyház már csak történelmi emlékeiben őrizte dicső múltját, igeszerinti életét. Évtizedek kellenek ahhoz, hogy a társadalmi, politikai viszonyok megváltozásával újra magára találjon az egyház és a mainál nagyobb bölcsességgel és lendülettel hirdesse azt, amit Krisztustól kapott.



CZETŐ NORBERT  
lelkipásztor, intézetvezető

### *Szabadon a tűzben*

Három évtizeddel 1956 után születtem. A forradalom eseményei sem általános, sem középfokú tanulmányaimat nem gazdagították, csak felületesen érintették. Az intézményi megemlékezések sem ragadtak meg mélyen, legbelül. Hiányzott belőlük valami vagy éppen Valaki. Ugyanez mondható el egyetemi éveimre. Végzett lelkipásztorként kezdtem el 1956 felé fordulni. Valójában leghitelesebb tanítómesterem a forradalomról a Biblia lett. Így éltem meg a XX. századi magyar nemzetünk sorsfordító eseményso-  
rát. Nagyon régi bibliai történetet választottam, amelynek mo-  
zanatai önmagukért beszélnek. Próbáljunk most úgy figyelni  
erre, hogy világosan lássuk meg 1956. október 23-nak üzenetét.  
Ezt Isten megnyitotta előttem.

„Álmod látott Nabukadneccar... A király ezt mondta... Dá-  
nielnek: Képes vagy arra, hogy megmond, milyen álmot lát-  
tam? Dániel így felelt: Neked ó király látomásod volt, egy nagy  
szobrot láttál. A szobor hatalmas és roppant fényes volt. Miköz-  
ben nézted, egy kő zuhant le, és ledöntötte a szobrot...”

Nabukadneccar király csináltatott egy széles aranszobrot.  
Felállította a Dura völgyében. Aztán összehívatta a kormányzó-  
kat, az előljárókat és a tartományok tisztviselőit, hogy jöjjenek el a  
szobor felavatására. A hírnök hangos szóval kihirdette: »Megpa-  
rancsoljuk nektek, hogy amint meghalljátok a mindenféle hang-  
szer hangját, boruljatok le és hódoljatok az arany szobor előtt. Ha  
pedig valaki nem borul le, azt dobják az izzó tüzes kemencébe.«

A besúgók ezt mondták a királynak: »Vannak itt férfiak, akik nem hódolnak az aranyoszobor előtt.« Ekkor a királyt úgy előntötte a harag, hogy még az arca is eltorzult. Meghagyta, hogy hétszerte jobban fűtsék be a kemencét. Megkötözték a férfiakat, és bedobták őket az izzó tüzes kemencébe. A király megdöbbsent. Nem három férfit dobtunk megkötözve a tűzbe? Én mégis négy férfit látok szabadon járni a tűzben és nincs rajtuk semmi sérülés.” (Dániel 2-3 fejezet.)

Ez a történet legalább két és félezer évvel forgatja vissza az idő kerekét. Olyan korban vagyunk, amikor a Tigris és Eufrátesz bölcsőjét elhagyva egy megerősödött nagyhatalom éhes oroszlánként indult portyázásra. Telhetetlensége országokat marcangolt, öntelt bömbölése félelmet keltett, csillogó fegyverei elhomályosították a szemek világát. Prédáit könnyűszerrel szerezte, mert a legyengült hittel, erkölccsel beteg nemzetek tálcán kínálták fel magukat.

Ennek a birodalomnak martalékozó királya volt Nabukad-neccar. Szembe szállt az égi figyelmeztetéssel. Birodalomról álmodott, ahol félelmek között, diktatúrában élnek az emberek, átnevelődhetnek, és kiszolgálói lesznek egy feldaráló, szabadságot eltipró gépezetnek. Elérkezett hát az aranyoszobor kora, amely közel 30 méter magasságával az elnyomás jelképe lett. A szobor árnyékában százak kényszerültek térdre esni, és üres szólamokkal dicsérték a királyt. Csatlósok és besúgók figyeltek a rendre és békére. Közben a háttérben már izzott a kemence, hogy megsemmisítse a gondolkodókat, a nemet mondókat.

A történelem 1956-ban megismételte magát. Vörösen terjeszkedett az Istent tagadó diktatúra, hogy szobrokat állítson: Lenin és Sztálin szobrokat vagy a szégyenletes Rákosi-mementókat. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel a sztálini diktatúra útjára lépett. Emberi lelkek nyomorodtak meg a szovjet

gulágokban. A kitelepítések, államosítások hazug vádjával ezeket kényszerítették térdre. A Párt ökle, az AVH tört, zúzott és meggyalázott. Az Andrássy út 60. szám alatt fűtötték a kemen-cét, hogy a sötét pince gyomrában életek pusztuljanak el a gosnoszság lángjában.

Bibliai történetünk nemcsak az elnyomó rendszerről, hanem tűzben edzett, acélossá tisztult ellenállásról is beszélt. A király a fiatalok átnevelésével erősítette hatalmát. Elvette hazájukat, anyanyelvüket, hitüket. Voltak, akik állva maradtak, mert a becsületes hazaszeretet hite erős gerincoszlopnak bizonyult. Ezek a fiatalok úgy döntöttek, hogy nem hódolnak be, hanem állva maradnak. Nekik nem kellett az aranyszobor, a személyi kultusz és a politikai előrelépés. Ezeket a fiatalokat nem lehetett „megetetni”. Nekik szabadság kellett, mert szabadon akartak lélegzeni, hinni, véleményt nyilvánítani egy szabad hazában. Tettük *szobordöntő* volt. Szilárdságuk erejét Istentől kapták.

Az öntelt hatalom azonban megmutatta eltorzult arcát, és a királyi düh bosszút dobogott. A hétszer jobban befűtött kemen-cébe dobták az ifjakat. Azonban váratlan csoda történt, mert a három ifjú szabadon járt, sőt négyen lettek, mert Isten melléjük állt. Tűzálló győzelemmel ajándékozta meg őket, hogy a kiállásuk kitörölhetetlen emlék maradjon.

Újra 1956. október 23. Néhány egyetemista kilépett a szobrok árnyékából, és a nyilvánosság elé álltak egy térdre kényszerítő korban. Szembenéztek a besúgó rendszerrel, a félelmetes karhatalommal, szabadon vállalták hitüket.

Az öntelt hatalom, mint két és félezer évvel azelőtt, megmutatta eltorzult arcát. A helyzet izzani kezdett, és tankok, fegyverek lehelték gyilkos lángjukat. Ám csoda történt, mert Isten újra *tűzálló győzelmet adott*, és semmivel nem lehetett kiegészíteni a megtorlások tüzeit, a szabadság emlékét.



Mi tette győztessé az ötvenhatosokat? A kőként alázóduló elszántság, a szilárd hazaszeretet. A golyózáporok keresztútjében, a vörös lánctalpak túlerejében, a szabadon élők gondolata ért a szívekben. Helytállásuk kiállásra sarkall bennünket is.

Vajon miért?

Mert az újszerű ideológia zsarnokságát éljük. A keresztyén európaiságnak érzései szenvednek a politikai támadások pergőtüzében. Felelősek vagyunk a szabadságunkért, hazánk jövődjéért. A *szabadságeszmék* pattanásig feszült égető helyzetet teremtenek. Ebben a történelmi áradatban mindent meg kell tenni azért, hogy fennmaradjon a magyarság, a maga évezredes értékeivel. Szabad hazát akarunk, ahol hitükben erős fiatalok nőhetnek fel.

Végezetül: a számomra legszókimondóbb verset 1952-ben Illyés Gyula faragta, amelynek címe: „Egy mondat a zsarnokságról”. Záró gondolataimat versbe szedve fogadják tőlem Illyés Gyula szerzeménye nyomán:

*Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van  
a liberális ideológiák csaholásában,  
a média agymosó hatalmában.  
Ott zsarnokság van  
a gyermeket eldobó vagy meg sem szülő édesanyákban,  
A céltalanul kallódó ifjúságban...  
Zsarnokság van  
a széteső családban,  
az üveges tekintetek számítógép-fogságában,  
ott, valahol mélyen zsarnokság van  
a kihűlt imákban, poros Bibliákban,  
a rongyossá lett vallásosságban,  
ott zsarnokság van  
a belülről bomlasztó közösségi széthúzásban,  
a hátat fordító emberi magatartásban,  
a feledett hazafiságban...*

*Ott zsarnokság van:  
ÖZÖN.  
S A ZSARNOK ÚR NEVE MA:  
KÖZÖNY.*

Kívánom, hogy e könyv értékeinek felismerésében felelős, közönytől mentes magatartással álljunk helyt a tisztesség erejével. Istenért és hazáért abban a küldetésünkben, amelyre hívott minket a szabadság Istene.



A hajdúszoboszlói református templom



D. DR. CSOHÁNY JÁNOS  
történész, teológiai tanár, újságíró

### *Az 1956-os magyar forradalom*

A II. világháborúban Magyarország kényszerhelyzetbe jutott Németország és Olaszország között, vagyis a tengely-hatalmak oldalán harcolt. Kereste az angolokkal való kapcsolatot, amiről a német felderítés tudott, és 1944. március 19-én megszállta Magyarországot. Az angol kapcsolat azzal hitegette a magyar kormányt, hogy a Balkánon nyitja meg Magyarországot az angol-amerikai megszállás előtt. Kizárja a szovjet csapatok országunkba való be-nyomulását. Ez azonban 1943-ban Teheránban megszűnt és Churchill, Rooseveltt és Sztálin találkozóján lekerült a napirendről, amiről a magyar felet nem értesítették.

Churchill 1944 őszén Moszkvában megegyezett Sztálinnal, hogy Magyarország 90 %-ban szovjet, 10 %-ban angol-amerikai befolyás alá kerül. Ezt a nyugati hatalmak 1989-ig tiszteletben tartották. Magyarország sorsa ezzel eldőlt.

Az országot kilenc hónapos harc után a szovjet csapatok vették birtokukba, és 1948-ban egyesítették a bolsevik jellegű egyesületet Magyar Dolgozók Pártja címen. Kevés kivétellel a magántulajdont megszüntették, a pártokat felszámolták, tagjait kitelepítették, és a bűnösöket volt vagy vélt okkal elítélték, vagy kivégezték. Munkásokat és kisparasztokat is börtönöztek be. A zsidó hitfelekezet sem volt kivétel. A pártállam közvetlen moszkvai irányítás alatt állt és a szovjet tanácsadók véleménye volt döntő.

Valójában nem a proletariátus vezette az országot, hanem Moszkvából küldött kommunisták segítettek. A szovjet csapatok az 1947 februárjában megkötött béke ellenére sem hagyták el országunkat azzal az ürüggyel, hogy az Ausztriában állomásozó katonáknak az összeköttetést biztosítsák. A szovjethatalom óriási erőt épített fel nyugat lerohanására. Komplikálta a helyzetet az 1948-ban, hogy Jugoszlávia kilépett a csatlósok sorából.

Sztálin halála (1953. március 5) az országban politikai enyhülést hozott, és Rákosit munkatársaival Moszkvába rendelték, hibáit fejére olvasták. A szovjet „elvtársak” Berija külügyminiszter és Malenkov emberét, Nagy Imrét nevezték ki Magyarországon és kérték, hogy a szorításokon enyhítsen. Nagy Imre az országban népszerű lett, intézkedéseit reformoknak nevezték, követőit pedig reformkommunistáknak. Moszkvában közben kivégezték Beriját, eltávolították Malenkovot, és Nagy Imre fejére olvasták elhajlását, amit ő nem vállalt. Ezért szabad utat adtak Rákosinak, és kizárták a pártból Nagy Imrét.

Ausztriával 1955-ben szerződést kötöttek, az oroszoknak távozniuk kellett volna Magyarországról is. A szovjet csapatok maradtak. Ez lett az oka az 1956. október 23-i forradalomnak.

Nyikita Szergejevics Hruscsov kezébe került a szovjet vezetés, aki megbékélt Titoval. Rákosi, „Sztálin legjobb magyar tanítványa”, Rajk Lászlót és társait rehabilitálta, ő pedig Moszkvába utazott „gyógykezelésre.” Hamvait 1971-ben Magyarországra szállították és titokban eltemették.

Az elégedetlen értelmiségiek számára 1955 márciusában, pártirányítás mellett megszervezték a Petőfi Kör. Debrecenben Kossuth Kör alakult az egyetemen és „építő kritika” hangzott el. Ezek a tények a forradalom előkészítését segítették. Debrecenben 1956-ban a középületekről leverték a vörös csillagot, és eldőrdült a Kossuth és Sas utca sarkán az első sortűz.

Budapesten egy csoport a Petőfi-szoborhoz indult, onnan pedig Budára 1956. október 23-án. A Bem-szobornál Veres Péter, az Írószövetség elnöke mondott beszédet. A forradalom zászlajából kivágták bicskával a Rákosi-féle címert. A 16 pontos követelés volt a legfontosabb. Egy csoport az Országházhoz érkezett, ahol Nagy Imre azt mondta, hogy a helyzetet bízzák a Pártra és menjenek haza.

A Bem térről a tüntetők másik csoportja a Bródy Sándor utcára ment nyilatkozatuk felolvasására, de eldördültek a fegyverek. ÁVO-sok lőtték a civileket. Viszonozták a lövéseket, ekkor váltak felkelőkké. Elfoglalták a Rádiót. A harmadik csoport a Sztálin-szobornál gyűlt össze, nagy erőfeszítéssel ledöntötték az emlékművet, örültek, mintha már győzött volna a forradalom.

Gerő Ernő Moszkvából kért segítséget. Az Országházban lévő stúdióból a felvonulás befejezését kérték. A felkelés súlypontja a Corvin közben volt, ahol Kovács László, utána pedig Pongrácz Gergely vezetésével erős támaszpontot építettek ki. A Tűzoltó utcában Angyal István, Auschwitzot megjárt zsidó fiatalember vezette a harcot. A Fráter utca 11-15 alatt is harcoló forradalmi támaszpont volt. Budán, a Széna téren egy ismeretlen, 24 éves egyetemista szervezte a harcot, amit Szabó János gépkocsivezető kitüntetett tizedes vezetett. A Baross téren Nickelsburg László 32 éves zsidó férfi parancsnoksága harcoltak eredményesen. Október 25.-én a Rádió megmozdulásnak nevezte a forradalmat és a szovjet csapatok bevonulását kérte.

Többezres tömeget gyűjtöttek össze 25-én a Kossuth térre, hogy fontos bejelentés érkezik. Aztán pedig az Országházból és háztetőkről a partizán szövetség repeszgránátokkal, lőfegyverekkel tüzet nyitott a sokaságra. Ez a küzdelem jeladás volt a felkelők elleni könyörtelen leszámolásra. Kiemelkedő volt aznap Mosonmagyaróvár, ahol Dudás István laktanyaparancsnok

géppuskatűzet zúdított a lakosságra. Dudás Istvánt fölmentette később a miskolci katonai bíróság.

Október 29-én megkezdtek az ÁVO-sok lefegyverzését és őrizetbevételét, akik közül sokan Tökölre, a szovjetparancsnokságra menekültek. Ezen a napon Izrael, Franciaország és Anglia megtámadta Egyiptomot és birtokba vette a Szuezi csatornát.

Október 30-án Nagy Imre kihirdette a többpártrendszert, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből és jó szomszédságban marad a Szovjetunióval és a környező államokkal. Ez alatt vasúton, közúton, légi úton szovjet csapatok özönlöttek Magyarországra, amiről az ország kormánya tudott. A béketárgyalások azért húzódtak el, hogy a csapatok időt nyerjenek. Megtévesztés volt. Ausztriát nem ítélték el a háború végén, nem tartozott a szovjet érdekszférába, de Magyarországot igen. Október 31-én Eisenhower amerikai elnök magához kérte a szovjet nagykövetet, és kijelentette, hogy Lengyelországra és Magyarországra nem tekint úgy, mint a NATO tagjaira. Szabadkezet adott a Szovjetuniónak. Tito és a lengyel kommunista vezetés hasonlóan nyilatkozott. Ezek után már csak technikai kérdés volt Magyarország szovjet lerohanása. Ígérettek és közben félrevezették a magyar tárgyalókat. Amikor Münnich belügyminiszter kénytelen-kelletlen feloszlatta az ÁVH-t, akkor rendőr egyenruhába öltöztek és folytatták a provokációt.

Október 31-én Nagy Imre átszervezte kormányát és beszédet mondott az Országház előtt összegyűlt tömegnek. Kijelentette, hogy a szovjet csapatok bevonulása az ő tudta nélkül történt. November 1-én a miniszterelnök bejelentette Magyarország semlegességét, és kéréssel fordult az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, hogy tűzzék napirendre a magyarkérdést. Megalakult a Magyar Szocialista Munkáspárt, első titkárává Kádár Jánost választották. A vezetőségében Nagy Imre is helyet foglalt.

Kádár és Münnich eltűntek, mert Andropov szovjet nagykövet telefonon kérte, hogy látogassák meg.

November 3.-án szombaton Nagy Imre kérte, hogy az emberek hagyják abba a sztrájkot, és hétfőn kezdjék el a munkát a romok eltakarításával. Tökölön késő este az oroszokkal a kivonulásról tárgyaltak, amikor letartóztatták a küldöttséget, és minden figyelmeztetés, bejelentés nélkül a szovjet haderő megindult Budapest ellen.

Nagy Imre drámai hangú felhívásban tudatta az orvtámadás tényét, segítséget kért a világtól. Kijelentette, hogy „csapatunk harcban állnak, a kormány a helyén van”. A magyar vezetés engedett a meghívásnak és a jugoszláv követségre menekült, Mindszenty József hercegprímás pedig az amerikai követségen talált menedéket. Bibó Istvánt hazaengedték. Márton Áron ezredes, a Zrínyi Katonai Akadémia parancsnoka orosz nyelven kérte a katonákat, hogy mivel nincs magyar ellenállás, ezért ne támadjanak az Országházra. Az oroszok nem lőttek rá.

A Mecsekben december közepéig folytak a harcok. Egyrészt a szuezi válság lekötötte a nyugatiakat, másrészt a katonai beavatkozás világháborúhoz vezetett volna. Vasárnap este a szolnoki rádió közölte, hogy Nagy Imre kormánya megszűnt, az ellenforradalmat leverték. A sztrájkolók vegyék fel a munkát, és a szocializmushoz hű erők támogassák a kormányt. Az ENSZ főtitkára érvénytelenítette Nagy Imre kérését.

November 7-én Kádár János szovjet harckocsin megérkezett Budapestre és megkezdte a miniszterelnöki munkáját, rendszerét kádárizmusnak nevezték.

BOJTOR ISTVÁN

lelkész, tanár, író

*1956 Erdélyben,  
és ami utána következett*

*Előzmények*



Az 1956-os év utáni romániai eseményeket hallgatás követte. A kommunista diktatúra százezres nagyságrendet meghurcoltak, résztvevőit nem akarták nyilvánosságra hozni. A 118/1990-as törvény bizonyos kárpótlást juttatott az érintetteknek. Az egykori politikai üldözöttek között megkezdődött az ideológiák szerinti tagozódás, amiből az „ötvenhatosok” fokozatosan kiszorultak. Még emlékezni sem óhajtottak a temesvári magyarokról a „Máramarossziget napok”-on, amelyek tudományos konferenciáira néha magyarok is meghívást kaptak. Most a forradalom 50. évfordulóján elérkezett az idő, hogy lehetséges teljességre törekednünk.

A visszaemlékezések és dokumentumok összegyűjtése Csiha Kálmán erdélyi református püspök kezdeményezésére Kolozsváron történt. Kacsó Tibor kérdőíveket bocsátott ki, és Gagy-Balla István interjút készített a Magyarok Világszövetsége segítségével. A CNSAS levéltárában sikerült néhány fontos adathoz hozzájutni. Sajnos számoltunk azzal, hogy az 1989-es változás óta az anyag szétszóródott. Menetközben szembekeverültünk egy másik nehézséggel is, ez a fent említett kedvezőtlen politikai légkör volt. Például emléktábla fölhelyezése is vonatottan ment, nehézségekbe ütközött. Segítséget kaptunk a magyar történelmi egyházaktól. A „kollektív emlékezet” lehetőséget nyújt arra, hogy újabb eredményekre jussunk.



## *Közvetlen összefüggések*

A Sztálin 1953-ban történt halálát követő időszakban enyhülés, valamint megerősödés következett. A sztálini rendszer lebontásában nevezetes esemény a Jar-ügy. A kedvezőtlen politikai légkörben egyesek annyira félnek, hogy elhárítják azt, hogy valamit írjanak róluk. Évtizedekkel az események után is nehezen szólalnak meg. A „kollektív emlékezet” tapasztalatai szerint még nincsenek kimerítve az adatok. Munkánkat első kísérletnek nevezzük.

Sztálin halála után a román pártvezetés arra törekedett, hogy a sztálini folyamatot gyengítse, másrészt saját hatalmát megerősítse. Kiadott rendeletekkel sikerült a román rendszer enyhülésének látszatában dolgozni. Jar börtönben ült, kiengedése az átalakulást jelezte volna. A párt azonban Alexandru Jartól sem fogadta el a bírálatot. Tudta, hogy Jar mögött számottevő rangos írók állnak, akik Jart idézték, hogy „a párt az írók szájába nyomta öklét”. Ami a romániai magyar értelmiséget illeti, annak számottevő része a kommunisták által hirdetett „nemzetiségi, egyenjogúsági politika” mentség és megoldás lehet.

Júliusban sor került a romániai írók kongresszusára, amelynek Jarra nézve semmi tétje nem volt. A pártvonalhoz hű írók az elvárást hangoztatták, amely szerint az író kötelessége a kommunizmus mellett állni, és az irodalmi szemponton kívül eltávolíttassék minden más a kritikából. Magyarországon, 1956 nyarán széles körben folyt a világnézeti konfrontáció, ami az Irodalmi Újságban volt olvasható. Bátorító jelnek tekintették, hogy a hazaárulásért elítélt vagy ítélet nélküli a magyar baloldalon foglalt helyet Balogh Edgár, Csödör Lajos, Demeter János, Jordáki Lajos, Méliusz József és Varga Pál.

A rendszerrel világnézeti alapon közösséget nem vállaló, a maguk közösségében kerestek megoldást. Alexandru Rusu érse-

ket és nagyszámú csoportját bíróság elé állították. A többieket pedig halálos ítélettel megsemmisítették. A Securitate 1956 őszen érezhetően nem állott feladata magaslatán.

### *Románia a magyar forradalom idején*

Az eseményekről 1956. október 23-án a magyarul értők értesültek. Hallgathattuk az egymásra torlódó eseményeket, Gerő Ernő rádióbeszédét és a rádió ostromát. A hivatalos közlemények mellett aznap éjszakától kezdve a Szabad Európa rádió, a BBC, Amerika Hangja és más adók híradásaiból próbáltuk összerakni az eseményeket.

A román pártvezetést váratlanul érték a magyarországi forradalmi események. Georghiu Dej Titonál volt bűnbánó látogatáson, mert a „láncos kutya” véleménynek Bukarest volt a központja. A „titoizmus” vádjával százakat vetettek börtönbe. Magyar leveleket cenzúráztak, az állambiztonsági szerveket készenlétbe helyezték, Márton Áron püspök nem hagyhatta el hivatalát. Megfigyelték a volt fasiszta szervezetekhez való viszonyulást és tetten érés esetén még szigorúbban eljárak.

Közben a romániai bukaresti sajtó, kizárólag „fasiszta, horthysta terrorról” beszélt, Erdély elrablásáról való irányzatokat terjesztettek. A dolgozóknak megmagyarázták, hogy mit jelent az ellenforradalom. Különösen az „erdélyi dimenzió” hagyott nyomot a magyar társadalomban. Amikor Kolozsváron 2005-ben ötvenhatos emlékművet akartak felállítani, azzal akadályozták meg, hogy Erdély visszacsatolásával szimpatizál. A „magyar veszélyt” hangoztató propaganda mai napig működik.

Az ellenforradalmi veszély elhárítására a kormány katonai erővel is kész hozzájárulni. Egyedül a román emigráció Grigore Gafeneu New York-i emigráns írta, hogy lehetetlen a megegyezés a szovjet és amerikai hadsereg között.

## *Megtorlások*

Az utóbbi években megjelent néhány dokumentum, amelyekben helyzetjelentés olvasható. Kérdés, hogy miért csatlakoztak munkások az ellenforradalomhoz Magyarországon. Erdőszentgyörgyön ledöntötték Sztálin szobrát. Tóth Ödön azt kiabálta az utcán, hogy „eljött a mi időnk”. Vasile Lucát helyreigazították, mert azt kérdezte, hogy miért a kommunisták felelősek Magyarorszáért? Egy pécskai asszony kijelentette, hogy ami Magyarországon történt, az lesz nálunk is. Miért csatlakoztak munkások a forradalomhoz? Miért hívtak szolidaritásra? Ezek a mondatok kijutottak Galacra is, ahol egy ifjú megkérdezte, hogyan váltották le a párt első titkárát 24 óra alatt. Leuközségben párt- és kormányellenes szórólapok bukkantak fel. Plesoi községben beverték a pártszékház ablakait. Fentiek csak két napnak átszűrt eseményei. A Központi Bizottsághoz beküldött jelentésekből egyre több kritika hiányzik. A központi utasításoknak megfelelően a nagygyűléseken a dolgozók már „egyöntetűen” nyilvánítják ki akaratukat a magyar ellenforradalommal szemben.

A magyarországi események hatására sokkal komolyabb ellenvetések születtek, amelyre másnap reggel három egyetemi hallgatót tartóztattak le. A temesvári műszaki egyetemen tanuló diákok közül többen részt vettek az ellenállásban. Egy csoport diákot már a gyűlés után letartóztattak, a belügyi karhatalmi egységek pedig ezernél több egyetemi hallgatót hurcoltak el. Kolozsváron a Babes-Bolyai Egyetem diákjai ruhájukon fekete szalaggal emlékeztek a Házsongárdi temetőben. Az ítéletre csak 1957-ben került sor.

Bukarestben november 4-én készültek szervezésre, azonban a Securitate lekapcsolta őket.

A Központi Bizottság a záródokumentumot kétszer is visszadobta. A protestáns Teológián pedig az unitáriusok megszavazták a táviratokat, amelyek a forradalomról szóltak. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen kidolgozott programtervezeteket adtak ki, amiért a szerzők háromtól hét évig tartó börtönbüntetést kaptak.

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem a „nacionalizmus” tűzfészke lett, ezt 1959-ben felszámolni kezdték. A Securitate szervezett besúgókkal dolgozott. A protestáns teológián 1959. március 21-én kezdődtek a letartóztatások, mert például egyik társuk orgonán a Himnusz-t játszott, a másik pedig fekete szalagot viselt, a harmadikat a prédikációjáért büntették. Az eljárások után a teológiának alig maradt hallgatója. Nagyszebenben a Fekete-templomban gyászszalagot tűztek fel, ezért függesztették fel őket. A legjelentősebb megtorlás a gyulakutai hőerőmű könyvelőjének, Veres Sándornak letartóztatásához fűződik. 1957-ben derítették fel leveleit, társaival összesen 73 évet kaptak. A többieket 1958-ban ítélték el. A Securitate véleménye szerint három ember együttléte szervezett bűntény. A Securitate igyekezett minden ügyet felnagyítani, hogy a jutalma nagyobb legyen.

A magyar forradalom a középiskolás és munkás fiatalokra is hatott. Barótról négyen próbáltak átszökni Magyarországra, de kettőjüket elfogták. Komolyabb diákszervezésekre is sor került azért, hogy ébren tartsák a nemzettudatot. A Székely Ifjak Társasága Sepsiszentgyörgyön megkoszorúzta az 1848-as halottak emlékművét, de a második koszorúzást már nem tarthatták meg. Összesen 174 diákot tartóztattak le. Ötől húsz évet kaptak. A Dobai-csoportot 1957. március 20-án letartóztatták, mert a „magyar kérdés” tárgyalásakor beadványokat akartak előterjeszteni. Emlékezzünk a gyergyói Török József csoportjára, amelyet csak 1966-ban ítélték el.

Az erdélyi magyarság évszázados tudományos intézményeinek, az iskolák államosításának, az egyházak életének visszaszorítása, a magyar szövetkezeti hálózat beolvasztása olyan jelenségek, amelyek előrevetítették a későbbi évtizedek drasztikus homogenizációs törekvéseit. Ebben a véleményben Dobay István nemzetközi jogász, Fodor Pál mérnök és Szoboszlai Aladár római katolikus püspök egyetértenek.

Nagyszámú német diák csoportot hallgattak le a Szent Anna-tónál. A Botos-csoport rendszerellenes szervezetet létesített, ennek hatására kezdtek Brassóban szervezkedni.

Kádár János 1958 februárjában Romániában tett látogatást, és február 25-én Marosvásárhelyen beszélt. A vendéglői asztalnál Nagy Sámuel olyan megjegyzést tett, amelynek nyomán ötüket idegen államfő elleni merénylet vádjával állították bíróság elé.

Alexandru egyetemi hallgató tíz évet kapott. Sós Ferenc teológiai hallgató és társai ellen „államellenes terrorista szervezkedés és rendszerellenes irományok terjesztése” volt a vád. A halálos ítéletet elnöki kegyelemmel életfogytiglanira változtatták. Temesváron Bihar Banda néven alapítottak szervezetet a forradalom terjesztésére. Bányai-csoport néven hoztak Bányai Miklósról és társaira ítéletet.

Legnagyobb szervezet volt az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetsége, ami Erdővidéken és Homoród mentén terjedt. Olyan szervezetet akartak, amely alkalmas „panaszok begyűjtésére”. Tagjai unitárius lelkészek, teológusok, brassói munkások voltak.

A Bolyai Tudományegyetemen 1958. augusztus 26-án újra letartóztatások következtek. Indok az 1956 október hónap idején a társadalmi együttérzéssel való kinyilvánítás és a Házsongárdi temető meglátogatása. A teológusokat három csoportba állították, a vád, hogy „kommunista tanárok” ellen beszéltek és

elítélték a szovjet beavatkozást. Második csoportot a tanárok véleménye ellen mondott kifogás miatt vádolták. A harmadik ügy Fülöp G. Dénes lelkész vezetése alatt történt, a vád szerint izgattak és lázítottak a közösség ellen.

Puskás Attila csíkszeredai tanár és társai ellen az volt a vád, hogy „ellenséges verseket ír.” A katonai Bíróság őt és társait 1959. szeptember 16-án tárgyalta. Puskás Attila 20 évet kapott, a többiek ítélete 3-15 év volt. A kolozsvári unitárius teológiai tanárok ellen az volt a vád, hogy 1956 tavaszán már „ellenséges szellemű iratokat terjesztettek”.

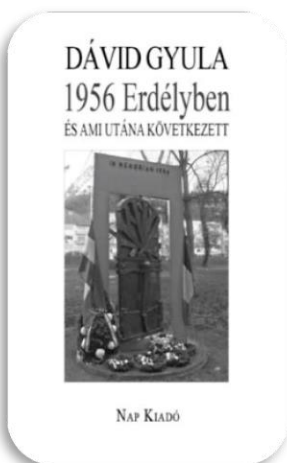
A román és német ajkú írók egy csoportját 1959-ben tartóztatták le. „Államellenes összeesküvéssel” vádolták Kacsó Tibort és társait, 25 évet kapott. Csíkmadarason Mihálcz és társai „államrend elleni szervezkedése miatt” húsz és huszonöt évet kaptak. Bujdosó Géza érendrédi csoportja „ellenforradalmi szervezetbe” való besorolás miatt szenvedett. Kettőtől tizenöt évig büntették őket. Szászrégenben és Marosvásárhelyen a Fekete kéz szervezet irodalmi újságot szerkesztett. Egy évtől húsz évet kaptak. Sepsiszentgyörgyön Fehér Szarvasok néven szervezkedtek és öttől tíz évet kaptak. Marosvásárhelyi tisztviselőkből Dávid Sándor-csoportot szerveztek és a magyar forradalom alatt „ellenséges szellemű propaganda tevékenységet” folytattak. Öt évtől kilenc év büntetést szabtak ki rájuk.

A Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetsége Nagyváradon segíteni akarta a magyarországi forradalmat. A Securitate felfedezte őket, 1961. szeptember 18-án kitűzték a tárgyalásukat, és a vádlottak háromtól huszonkét évig terjedő börtönt kaptak. A gyergyóújfalusi diákokból Ersényi-csoport alakult a demokratikus rendszer megdöntésére. Letartóztatták őket és háromtól öt évig tartó ítéletet kaptak. Gyergyószentmiklóson a fiatalok Erdélyi Ifjúság néven alakítottak csoportot a fennálló rendszer

ellen. Az 1964-es közkegyelem után tartóztatta le őket a Securitate, „politikai ítélet” következett. Letartóztatásuk 1965-ben történt. A börtönből kiszabadultak, de elmeógyógyintézetbe rakták őket.



Dávid Gyula név szerint felsorolja az elítélteket az „In memoriam 1956” című kötetben (Sepsiszentgyörgy, 2012). A 43 csoportból hiányozhatnak megbüntetett személyek. Dr. Csiha Kálmán Kolozsváron történt megválasztása után összeíratta az ártatlanul elhurcolt lelkészek neveit. A hivatalos nyilvántartásból még sokan hiányozhatnak. Nem tudjuk, hogy a nevezettek közül még hányan szenvedtek a forradalom miatt.



DR. DRENYOVSKY IRÉN

főorvos

### *Emlékezés 1956-ra*



Göncruszkán a Keresztyén Orvosok Magyarországi Társasága alakulása előtti alapítótársam, a református lelkipásztor kérésére, írom a forradalommal kapcsolatos személyes emlékeimet.

Harmadéves orvostanhallgató voltam a Budapesti Orvostudományi Egyetemen. Ebben az évben kezdődtek a klinikai tárgyak, mint a belgyógyászat és anatómia, amiket a betegségekkel együtt korbonctanként tanultunk. Ezek már szorosan hivatásunkhoz tartozó, izgalmas tárgyak voltak. Csodák csodája évfolyamtársként együtt jártunk bátyámmal, akit csak két évvel később vettek fel az egyetemre. Persze a marxizmus leninizmus tantárgy volt az egyik legfontosabb, de 1956 őszén valahogy megváltozott a szemináriumi légkör. Kritikus megjegyzéseket tett a vezető, amelyeket örömmel hallgattunk, de hozzászólni nyíltan senki nem mert, csak utána egymás között beszéltünk az eseményekről.

Október 23-án koradélután váratlanul felvonulást szerveztek. Az Üllői út 26. számú Klinika-telep belső kertjében gyülekeztünk. Bennünket a DISZ-vezető irányított, de senki nem érzett kényszerintézkedést. Elindultunk az Üllői út, Deák tér, Bajcsy Zsilinszky úton. Lelkesítő volt, hogy a házak erkélyéről, ablakaiból különböző textíliákból piros fehér zöld dekorációkkal vidáman fejezték ki örömeiket, együttérzésüket. Már a Margit-híd közelébe jutottunk, mikor a felvonuló ifjúság követelményeit tartalmazó szórólapok a kezünkbe kerültek. Ezeket öröm-



mel, nagy hangon ismételtük, hogy például „Ruszkik haza!” A zsúfolt Bem térre érkeztünk. Ott volt a drága vőlegényjelöltem, a Műszaki Egyetem fiatal tanársegédje, Győri József. A hallgatóival éppen egy gyakorlatról indult a felvonulásra. Boldog volt, hogy meglátott. Mobiltelefon akkor még nem volt. Innen a Parlament elé vonultunk, „idegenek” nem keveredtek közénk. Meghallgattuk a beszédeket, Nagy Imre szavai lelkünkbe vésődtek. Este rádión keresztül értesültünk az eseményekről.

Mivel a harcok elkezdődtek, védőnő édesanyám javaslatára a Kispesti SZTK első emeletén működő belgyógyászati osztályon jelentkezünk önkéntes szolgálatra. Negyedéves kollegával osztottak be. Örültek nekünk, mert az egész osztályon csak egy fiatal orvosnő dolgozott, aki nem tudott Budára hazamenni, és váltótársa sem tudott Budáról bejönni. Emelkedett, boldog, reménykedő hangulat volt az osztályon. A viziteken nem panaszkodtak, örömmel fogadták az orvostanhallgatók injekció beadását is. Sokféle elsősegét igénylő beteg fordult meg az osztályunkon, akiket elláttunk, például orosz katonát is. Emlékezetes marad számomra egy méhen kívüli terhesség, akin az ambulanciás sebészeti asztalon operált volna a behívott sebész főorvos. Sajnos nem lehetett megmenteni, meghalt.

Az oroszok bejövetelkor még reménykedtük. Bizakodva szállítottuk betegeinket biztonságosabb „golyómentes” pincébe. Hősies volt Erzsike főnővér, aki nagy szeretettel, leleményességgel gondoskodott az étkeztetéstől kezdve a gyógyszerellátásig mindenről. Ez alatt csak egyszer sikerült beszélnem telefonon vőlegényjelöltemmel, aztán gyalog jött a Király utcáról meglátogatni bennünket. Lelkesen beszélt arról, amiket látott és tapasztalt útközben, hogy a forradalmárok győznek. Tiszta, egymást segítő, megbecsülő légkör volt mindenütt, és például a betört kirakatokban pénzgyűjtés folyt a rászorulóknak, senkinek nem

jutott eszébe lopni. Tiszta beszéd hangzott el, és a nehézségek ellenére nagy bizakodás volt mindenütt. Amikor egybekeltünk, férjem így emlegette a múltat, hogy „mintha a pünkösöd mindent megváltoztató szele járta volna át az embereket”.

Ebben az időben egyszer hallgattuk Ordass Lajos püspökünk prédikációját. Azzal az imával kezdte, hogy „Szentelj meg minket az igazsággal, mert a Te igéd igazság.” (János 17, 17.) Sajnos november 4-e után a rádió már Ordass Lajos világraszóló prédikációját nem sugározta.

A forradalmat leverték. Sokan elmenekültek, egy barátnőm is. Mások meghaltak. A mélységes hallgatás állapotában megtorlás következett. A falvak népétől kezdve mindenütt furcsa félelem uralkodott. Sokakban meghidegült a hit, kerülni kezdték a templomot.

Hála legyen Istennek, hogy Ő soha nem hagyott el minket, mindig küldött leleményes munkatársakat. Így találtuk meg egymásban a házastársat, a családot és gyermekeinket. Kívánjuk, hogy sokan érezzék és lássák, hogy milyen hálásak vagyunk Istennek mai vezetőinkért, és tudnánk együtt imádkozni az Úr főpapi könyörgését: „Urunk szentelj meg minket a Te igazságoddal. A Te igéd igazság.”

Meglepetés volt számunkra fiunk verse, amit mellékelek:

### *Az 1956 képei*

A megfakult filmekben hömpölygő tömeg  
Világos ballon és kalap, ezt keresem  
Apám, ki ott voltál, arcod fénylik nekem.

Vidáman vonuló ifjak  
Lányok, mosolygó gyermekek,  
Remény, erő, ünneplő tömeg.  
Mit állhat ellene.  
Ötvenhat forradalma  
Édesapám mesél,  
Színes képzelet  
Összeforrt a szívünk

Érzem mit érzett.

Októberi nyár  
Ébredő vágó,  
De rövid az idő...  
Alig gyúlt fény,  
Már is késő?  
Novemberi vér, fekete dér  
Fagyos eső, hömpölygő vér.

Király utca, fűtőlő golyó  
A Körúton harckocsi robog.

Mi lehet a kedvessel,  
A szíved érte dobog.

...

Elcsitultak a zajok

A csönd fagyos.

Megdermedt az éltető álom

Síráttátok a barátot, s szabadságot

Apám és anyám jó, hogy itt maradtatok.

Október sok évvel később

Valóra vált régi álmod.

Unokáid arcán látod

Ők a tanúk: él országod.

Köszönöm Apám, hogy ott lehettem Veled

Előre festetted a kopott filmeket

Édesapám lelkedből kaptam színeket.

*Győri Gábor 2005. okt. 23.*





DR. ERDÉLYI GÉZA  
református lelkész, püspök, történész

### *Nagy napok Prágában*

Azokat a nagy napokat én többszáz magyar egyetemista társaimmal Prágában élttem át. A Cseh Testvéregyház teológiai hallgatóival együtt az egyházi szeminárium lakói voltunk. A 36 szlovákiai teológiai hallgató közül 29-en voltunk magyarok. Régi, recsegő Telefunken rádiót hallgattunk. Október 27-ig hol sírva, hol örülve igyekeztünk ismerőseinket, barátainkat tájékoztatni a magyarországi eseményekről. Felvetődött a forradalomban való részvétel is, de a távolság, az idő, a szigorú határőrzés ezt lehetetlenné tette. Egy azonban biztos, az, hogy november 4-ig jó volt magyarnak lenni Prágában.

A lakosság úton-útfélen kinyilvánította szimpátiáját. Mivel a turizmus akkor még nem volt, magyar szót főleg egyetemistáktól hallhattunk. Igyekeztünk mindenütt hangosan beszélni, és jól esett hallani a biztató szavakat, hogy „drukkolnak” nekünk. Ilyen hangulat uralkodott az egyetemen, ami november 4-ével megszűnt. Ördögi dolog történt, ugyanis a Rudé Právo pártújság írást közölt arról, hogy Magyarországon véres forradalom van, és a forradalmároknak területi követelései vannak, vagyis szét akarják venni Csehszlovákiát. Ezzel odalett a csehek szimpátiája.

Bennünket, szemináriumi lakókat azonban a cseh rendőrség külön figyelemmel tüntetett ki. Ez abban nyilvánult meg először, hogy éjjel ellenőriztek a szobában, hogy vajon ott vagyunk-e. Tiltakoztunk ellene. Később csak a szeminárium

épületét vigyázták, az éjszakai ellenőrzés megszűnt. Lelkesedésünk november 4 után alábbhagyott, de abban nem kételkedtünk, hogy a magyar forradalomnak világtörténelmi jelentősége van. A magyarországi megtorlások keménysége és embertelen volta ezt igazolta.

Úgy érzem, el kell mondanom, hogy miért használtuk kezdetől fogva a *forradalom* kifejezést. Egy nagyszerű humanista gondolkozású történelemtanárunk a Károlyi Egyetemen volt tanszékvezető, míg nem menesztették. Kirúgásának oka a párttagsági díjának nem fizetése, ugyanis a gyakorlati életben azt látta, hogy mit jelent az osztályharc és a proletárdiktatúra. Mivel nem mert kilépni a pártból, megszűnt tagdíjat fizetni, aminek két következménye lett: kizárták a pártból és állását elveszítette. Később a Comenius Theológiai Fakultás tanára lett. Egyik novemberi előadását követően biztatni akarván, leült velem szemben beszélgetni. Egyebek között mondta, hogy „testvér, bízni kell”. Bizonyosan eljön az idő, amit valószínűleg én már nem élem meg, amikor kénytelenek lesznek elismerni, hogy ami Budapesten történt, az valódi forradalom volt.

Másik tanárunkat Frantisek M. Bartosnak hívták. Ma már nem vitás, hogy valóban forradalom volt 1956-ban Magyarországon, és hozzáteszem, hogy nem akármilyen. Egyetlen olyan forradalom a világon, amelyik lopással, rablással nem szennyeződött, hanem áldozatvállalással, közadakozással lett egyedüli. Tisztasága nagy üzenetet sugároz mai világunkra is. Szeretném hangsúlyozni, hogy az 1956-os forradalmat mindig a magunkénak éreztük, és majd csak az egész világra hatással volt.

Református egyházunk részéről nyílt fellépésről vagy szervezkedésről nem beszélhetünk. Viszont ellenforradalomról csak úgy esett szó közöttünk, ha törvénytelen „októberi eseményről” beszélünk.

A Felvidék területén mozgalmasabbak voltak az októberi napok, mint Csehszlovákiában. A pozsonyi Comenius Egyetem orvosi karán nagygyűlést rendeztek, ahol szlovák nemzetiségű hallgatók is kinyilvánították szimpátiájukat. Ezeket később kizárták az egyetemről. Három fiatal vádlott neve ismerős: Babos László költő, Nagy László és Morvai Lajos gimnáziumi tanár. Az 1957. március 15-i, a Petőfi-szobornál tartott ünneplések után kihallgatások következtek, hasonlóképpen Kassán. Amikor a pozsonyi magyar hallgatók elindultak, hogy segítsenek a budapestieknek, az oroszok akkor már bevonultak.

Ha jól emlékszem, Kogan hegedőművész a Művészetek Házának vendége volt. A közönség vastapssal köszönte meg és ráadást követelt. Meglepetésünkre mindkettő magyar vonatkozású volt. A másik esemény a Vencel téri Budapest vendéglőben játszódtott le. A Moszkvából hazatérő New Orleans néger tömegegyüttes az elkészített programtól eltérően a Budapest étterembe jött, ahol néhány egyetemista búslakodott. Mezei Rudi cigányprimás bandájának gyönyörű muzsikáját hallgattuk. Az amerikai művészeket magyar néptánc bemutatásával ünnepeltük. Hála Istennek, hogy semmilyen következménye nem lett. Abban az időben, ahol mondani szokás volt: vigyázz, mert a vakbél is figyel.



Erdélyi Géza legújabb könyve 2021-ben jelent meg: „Magyar sors Csehszlovákiában”. Reményt öntött belénk. Hazugság, hogy a magyar forradalom Csehszlovákiát feldarabolni akarta.

ÉDES ÁRPÁD  
lelkipásztor  
*Egyház és világ*



Igen sokszor vétkeztünk a mi Istenünk kegyelme ellen. Ezért nem viselkedtünk úgy, mint az Ő népe. Keménynyakúak voltunk. A Testvéri Egyesség jelentékeny mértékben növekedett.

Az európai protestáns egyházak konferenciájára 1957. február 27 és március 1 között 16 protestáns állam gyűlt egybe. Ilyen kérdésekkel foglalkoztak: „Az Egyház és a világ viszonya”, „Az európai egyházak további együttműködése”.

Hazánkban tartózkodtak 1957. május 17-19 között a magyar protestáns egyházak vezetői. A tanácskozás a szlovákiai evangélikus egyház közösségében folyt le. Varga Imre püspök vezette le.

Hazánkban nekünk, református keresztyéneknek meg van a helyünk és kötelességünk.

Magyarországra érkezett dr. Marcel Pradervandt.

Feltűnő, hogy a gyülekezetek többségében az igehirdetés csak a vasárnapi templomi istentiszteletre vonatkozik. Kevés helyen van bibliakör.

Igaz szó a megfelelő időben. Az atomfegyverkezési verseny megindulása és hidrogénbombák gyártása az Egyházak Világtanácsában mély nyomot hagyott. Elismerjük, hogy a nukleáris fegyverekkel való kísérletezést széles összefogásban kell szemlélni.

Az állammal való kapcsolattartásunkat megszüntette a 19/1956. számú kormányrendelet. Az iskola és kulturális ügyek

megbízott hivatalai külön egyházügyi osztályba soroltattak be. Szükséges hangsúlyozni, hogy kormányzatunkkal a szívélyes kapcsolat megmaradt.

Nem uralkodnod, hanem szolgálnod kell. Az a kor, amelyben ma élünk, nagy változásokat hozott az egész világon. Az egyház a gyakorlati élet útján halad. Szolgálatának igen sokszor csak a neve marad meg. A Szentírás az egyház élettevékenységének formája és szolgálata.

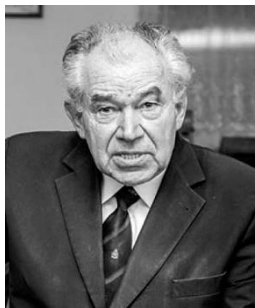
Október végén az Egyházak Ökumenikus Tanácsának meghívására a Szovjetunió legmagasabb szintű küldöttségét engedte országunkba.



(A Kálvinista Szemle korabeli számait küldte el használatra 1955-1956-1957.)







HORKAI LÁSZLÓ

református lelkész, püspök

### *Tanulhatunk a történelemből*

Tizenegy éves voltam 1956-ban. Kárpátalján, Szermén születtem, református lelkész családban. Nem értettem a politikát, de gyermekként tudomásul vettem, hogy amit az iskolában tanítanak, az ellenkezik az otthon mondottakkal. Hamar megtanultam, hogy a felszabadítók azok, akik mindenünktől megszabadítottak, hogy a szovjet igazság csak akkor igaz, ha egy „i” betűt elhagyunk belőle, a vallásszabadság pedig azt jelenti, hogy a lekipásztoroknak szabad még Szibériában is prédikálni. A kommunista eszmékben még a párttagok sem hittek, de ennek ellenére hirdették, hogy „nemzetközivé lesz holnapra az egész világ”. Aki vállalta hitét, azt kinevezték maradinak, aki vállalta nemzetiségét, azt kinevezték nacionalistának, aki becsületesen dolgozott, azt kuláknak nyilvánították. Mindenki tudta, hogy ezer éven át Magyarországhoz tartoztunk, az iskolában pedig azt tanították, hogy újra egyesültünk Ukrajnával és a kárpátaljai magyarok a fasiszta megszállóknak maradékai, akik háromszázezer ukránt likvidáltak Kárpátalján. Emellett a hazugságok mellett már csekélynek mondható, hogy a szovjet lágerben 30.000 magyar halt meg, akiket még a kommunizmus fekete könyve sem említ.

Úgy látszott sokak szemében 1956-ban, hogy a szovjethatalom a maga kommunista és ateista ideológiájával örökre be van betonozva, és talán egyszer az egész világot uralni fogja. Gyerek fejjel úgy gondoltam én is, hogy mindig lesznek októbristák, pionírok, komszomolcok, párttitkárok és KGB-sek.

Egy novemberi reggelen fölmentünk az iskolába, de nem az órarend szerint folyt a tanítás, hanem az első óra osztályfőnöki volt. Molnár Mária magyartanárnő közölte velünk, hogy a Magyar Népköztársaságban az imperialista ügynökök fölláztatták a kulákokat és a szocializmus ellenségeit, hogy döntsék meg a demokratikus rendszert. De a Szovjetunió kormánya nem hagyhatta cserben a magyar népet. Ezért baráti segítséget nyújtott az ellenforradalom leverésére. Itt elcsuklott a tanárnő hangja, elsírta magát és gyorsan kiment a teremből.

Csak később értettem meg, hogy ő azért sír, mert már tudta, hogy mit jelent a „baráti segítség”. Tankokkal, gépfegyverekkel mentek be, vitték magukkal Kádár Jánost is, hogy „ideiglenesen” hazánkban legyenek olyan céllal, hogy majd később Gibraltárig „felszabadítsák” Európát. A magyar nép várta a csodát, hogy majd jön Horthy Miklós kormányzó fehér lovon amerikai segítséggel, és az ENSZ döntést hoz a magyarok javára. Ehelyett jöttek az orosz katonák, Konyev tábornokkal az élükön és szétlőtték Budapestet. 200.000-en disszidáltak nyugatra. Aztán jött a megtorlás, az akasztások, börtönök, a kádári besúgó rendszer, ahol mindenki mindenkitől félt és senki nem merte megmondani azt, amit gondolt.

Kevesen látták a dolgok háttérét 1956-ban. Miért van az, hogy az ütközet után a közlegény is okosabb, mint a tábornok a csata előtt. Miért van az, hogy csak a lelki emberek, akiket az Isten Lelke vezérel, látnak a jövőbe is? Mert a Szentlélek nemcsak minden igazságra vezet el a hívő embert, hanem a bekövetkezőket is megjelenti nekik. Akik ismerik Isten Igéjét és engedelmeskednek annak, azok soha nem tévedhetnek el, mert Isten nem téved.

Amikor Horkai Barna nagyapám meghallotta, hogy Hitler elkezdte üldözni a zsidókat, azonnal megmondta, hogy Hitler

elveszti a háborút, mert meg van írva: „Aki titeket bánt, az Ő szeme fényét bántja.”

Amikor a szovjet csapatok bevonultak Magyarországra, innen Kárpátaljáról másképpen láttuk a dolgokat. Nagyapám tudta, hogy a nyugat nem fog segíteni, mert nem hiányzik nekik a jólét helyett egy harmadik világháború. Magyarország nem fontos nyugatnak, mert nincs kőolaj, vasérc, arany, ezüst, már pedig ők mindig ott védik meg az emberi jogokat, ahol hasznuk van belőle. Nyilvánvaló volt, hogy a medvével szemben a nyúl-  
nak nincs semmi esélye. A hívő emberek akkor is tudták, hogy minden hatalom az Istené, a magyar népnek először hozzá kell megtérnie, hogy azután jöjjön a szabadítás.

Tegyük fel, hogy az oroszok nem avatkoznak bele az eseményekbe. Akkor hogyan lett volna később? Isten nélkül úgy sem lett volna béke, csak egymást marták, falták volna fel az emberek. Ma többpártrendszer van. És mi a haszna? Meghasonlott az ország, és már nem ellenzék van, hanem csak ellenség. Ahol nem hallgatnak Istenre, ott az ördög vezet, és hazudnak reggel, délben és este.

Magyarországon 1956-ban még nem gondoltak arra, hogy az ő sorsuk már el van döntve, őket csak úgy tekintik a nagyhatalmak, mint vágó juhokat. Előre megírt forgatókönyv szerint mennek a dolgok, ahol a magyarok tragédiája játszódik le. A nézőtér is megoszlik, az egyik kárörvend, a másik drukkol. Az ENSZ elítél, de döntést nem hoz, együtt éreznek, de nincs, aki segítsen a szovjethatalom ellen. De nincs olyan rejtett dolog, amely napfényre ne jönné, és nincs olyan titok, ami ki ne tudódna. A forradalom meg volt szervezve, előre be voltak építve a besúgók, a provokátorok, még fegyvereket is osztottak, hogy legyen majd kinek visszalőni.

Andropov szovjet nagykövet 1956 nyarán jelentette Budapestről Hruscsovnak, hogy valamit tenni kell a hatalmuk

megerősítésére, mert a nép elégedetlensége növekszik. Miután menesztették Rákosi pajtást, nem javult a helyzet. Hruscsov addig nem küldött csapatokat Magyarországra, amíg nem tárgyalt azokkal a vezetőkkel, akiknek beleszólása volt a világpolitikába. Tárgyalást folytatott Tito jugoszláv elnökkel, Mao Ce-tung kínai pártvezérrel közvetlenül. Azonban csak, azután mert bátran akcióba lépni, amikor Eisenhower amerikai elnök megüzenete neki a moszkvai amerikai követségen keresztül, hogy minden úgy marad, ahogy Potsdamban és Jaltában megegyeztek. Ugyanis ott döntöttek a nagyhatalmak a világ felosztásáról. Hruscsovnak még arra is gondja volt, nehogy ő legyen majd a felelős, ha valami előre nem várt esemény jönne közbe, a Központi Bizottsággal október 31-én megszavaztatta a fegyveres beavatkozást.

A magyar nép magára maradt, ahogy Pilátus és Heródes, akik korábban ellenségeskedésben álltak egymással, nagypénteken jó barátok lettek. (Lukács 23, 12.) Éppen így a két engesztelhetetlen ellenség, a kapitalista és a kommunista világ vezetői, Hruscsov és Eisenhower egyetértettek a magyarok eltiprásában. Sajnos mindmáig nincs tisztázva, mi történt valóban 1956-ban. Ma már legalább szabadságharcnak mondják az elnyomást, az ellenforradalom helyett.

Valójában egyik sem volt, hanem a szovjethatalom által előre megtervezett és végrehajtott provokáció volt, amihez szereplők kellettek. Azért merem állítani ezt, mert személyesen beszéltem a barkaszoói születési Vántus Menyussal, aki a munkácsi vasútállomáson 1956-ban forgalmista volt. Elmondta, hogy a munkácsi és beregszászi vasútállomás minden mellékvágánya már három héttel a forradalom kitörése előtt tankokkal és katonai járművekkel volt megrakva. Nem véletlenül alakultak az események, hanem előre meg volt szervezve.

A történelmet azért írják, hogy tanuljunk belőle. Sajnos a magyarok ezen a téren rossz tanulók. A csehek más kárán tanulták meg, hogy nem szabad fejfel menni a falnak. A prágai tavasz idején, 1968-ban a szovjet vezetés megpróbálta a csehek ellen ugyanazt a módszert, ami bevált a magyarokkal szemben. A csehek azonban nem vették fel a bedobott kesztyűt. Bezárták az ablakokat, ajtókat, senki nem dobált Molotov-koktélt a szovjet tankokra, nem volt kivel harcolni, pedig nemcsak a Szovjetunióból jött a hadsereg, hanem a Varsói Szerződés országaiból is. A magyarok nem vették figyelembe Jézus tanítását, hogyha ellenség jön reád 21.000 emberrel, és neked csak 10.000 embered van, akkor mielőtt megérkezne, küldj elébe követeket és siess békét kötni. A jövő a béke emberéé. Jó várni és megadással lenni az Úr szabadításáig.

Rendszerváltás után a szovjet csapatok kivonultak Magyarországról. Látszólag csak úgy maguktól történt, pedig lejárt az idejük az ördögi légióknak. Egy ország, egy nemzet, egy család csak akkor erős, ha Istenbe veti bizodalmát és egységben van. Jézus tanította, hogy minden háznép és minden ország, amely meghasonlik, elpusztul. Sajnos még mindig szép számmal vannak olyanok Magyarországon, akik visszasírják a Kádár-rendszert. Elfelejtik, hogy milyen nagy elnyomás volt, szólásszabadság nélkül. Nem volt magántulajdon, csak állami és szövetkezeti. De volt kitelepítés, vallásüldözés, megfigyelés, lehallgatás és a többi. Megmaradt „a húsfafazék” emléke, de a rabszolgaságra már nem emlékeznek.

Nagyapámmal együtt aludtunk a konyhában, minden este hallottam imádságát egy szabad és független Magyarorszáért. Ezért imádkozom én is, és kérem, hogy minden magyar ember imádkozzon azért, hogy olyan vezetők legyenek, akik a nép javát akarják és Istentől kérnek tanácsot.

„Ahol az Úrnak Lelke, ott a szabadság!” (János 4, 24.)



FEHÉR JÓZSEF

irodalomtörténész, múzeumigazgató

*1956 forradalmának  
sátoraljaújhelyi emlékezete*

Három fogalom köré csoportosítom mondanivalómat. Ez a három fogalom: a hazugság, az igazság, az áldozat. Nézzük ilyen sorrendben!

A megyei munkásmozgalom történetének egy mondatát idézem: „Sátoraljaújhelyen október 26-án szintén tüntető felvonulás volt, amelynek során egy részeg csoport leverte a csillagokat, zászlókat égetett, ledöntötte a szovjet emlékművet...”



Most hasonlítsuk össze a korabeli és a mai képeket. A Kossuth-szobor töretlenül áll a középén. Hol van itt a részeg csoport? A legbensőbb belvárosban komolyan figyelő embercsoport áll.

Áhítat száll a levegőben, olyan, mintha misén, istentiszteleten lennének az emberek. Kossuth Lajos ceglédi beszéde óta nem volt ilyen szép jelenete a forradalomnak. Kell ennél cáfolhatatlanabb bizonyítéka az 1956-tal kapcsolatos történeti hazugságokkal szemben?

Végül még egy szemenszedett hazugságot említek. Idézem: „Kummer 1957-ig a helyi Vasipari KTSZ elnöke volt, sikkasztás miatt a szövetkezetből kizárták és nem jogerősen nyolc hónapra ítélték... Harmadmagával önálló lakatosműhelyt nyitott, több

ügye volt a rendőrséggel...” Ezekkel szemben kezemben van Kummer Károly munkakönyvének másolata, amelyből látszik, hogy a KISZ-ben a legmegbecsültebb vasas szakmunkások közé tartozott. Többször kapott erkölcsi vagy anyagi elismeréseket. A fentiek írója nem ismeri a valóságot, vagy nem meri kimondani.

Bizony a hazugságok kiderítése, az igazság napfényre kerülése sok embert megégetett 1989-től. Legendás a pesti srácok bátorsága és leleményessége. Voltak ilyenek Újhelyben is, kiemelkedett közülük Kummer Károly, az újhelyi Nemzetőrség parancsnoka. Mindössze harminchat éves volt ekkor, a legenergiusabb férfikorban, a fiatalság és érett férfikor határán. Nagy „húzása” a kőkapui fegyverletétel körül történt. A szovjet megszállás után az újhelyi, a pataki és a szerencsi nemzetőrök ide vonultak vissza, kb. 160-an voltak. Egy nagyobb létszámú szovjet páncélos egység november 9-én érkezett Sátoraljaújhelyen keresztül a Hegyközbe. Parancsnokuk közvetítők útján üzent Kummer Károlynak, hogy az oroszok találkozni kívánnak vele Pálháza és Füzérradvány között. A szovjet csapatparancsnok ilyen kérdéseket tett fel Kummer Károlynak:

- Hány ember szolgál a keze alatt?
- Lehetünk vagy 5.000-n.
- Ugye ön rangja szerint tábornok?
- Így szoktak nevezni bajtársaim.

Azt bölcsen elhallgatta, hogy a társaság részére Hörcsik Lajosné lelkész feleség is segített főzni.

A történethez tartozik, hogy Kummer Károly a találkozásra vitt magával néhány liter hegyközi házi szilvapálinkát, és megkínálta vele az szovjet vezérkart, amit szívesen el is fogadtak a vodka helyett. A tárgyalás közben dohányoztak, jó hangulat kerekedett vállveregetéssel és nevetgéléssel tarkítva. Kummer Károly hathatós stílus, magabiztos viselkedése meggyőzte a

parancsnokokat, és azt ajánlották, hogy ha leteszik a fegyvert, minden bántódás nélkül hazamehetnek. Kummer Károly egy napi gondolkozási időt kért a nagyobb hatás kedvéért. Tudta, hogy itt az elefánt és a szúnyogcsípés esete forog fent.

Másnap, 10-én letették a fegyvert és sértetlenül távoztak. Akkor derült ki, hogy nem 5.000-en, hanem 160-an voltak. A szovjet parancsnok kérdőre vonta Kummert, aki így felelt:

– Parancsnok elvtárs, ön katona. A fegyverletételben megállapodtunk. Blöfföltem, ami a hadvezetéshez tartozik. Bízom benne, hogy állni fogja szavát.

A parancsnokban volt annyi humorérzék a pálinkás hangulatban, hogy megértően mosolyogjon, nem esett bántódása senkinek.

Nézzük a második fogalmat, ami az *igazság*, hasonlítsunk össze néhány tévhittel! A dokumentumokból egyértelműen kiderül, hogy egyetlen egy jelét nem találhatjuk annak, amit később ellenforradalomnak neveztek. Minden dokumentumnak, – hangsúlyozom, hogy mindegyiknek – első és fő kérdése volt: a munkástanács követeli a szovjet csapatok azonnali kivonását az ország területéről. Ez volt fő biztosítéka az ország függetlenségének.

Nem volt anarchia sem. Minden felhívás a rend helyreállítására, megőrzésére, a békés munkára és nyugalomra szólított fel. Szó sem esett a szocializmus megdöntéséről. Az iskolában azt tanították a forradalom után, hogy 1956-ban a kapitalista rendszer visszaállítását követelték az ellenforradalomban. Pedig nem a burzsoázia visszaállítását, a régi urak és tőkések uralmát követelték vissza, hanem a szocialista rendszer megreformálását kívánták, a visszasságok, az erőszak megszüntetését egy önálló szocialista államban.

Felrótták azt is, hogy megalakultak a pártok. Ezzel szemben a Központi Forradalmi Tanács kimondja, hogy megindulhatnak



a pártok az emberek sajátos véleménye szellemében. Olyannyira nem volt ellenséges ez a törekvés, hogy például az újhelyi Munkástanács kimondta, hogy valamennyien megállapodunk az orosz nyelv tanításában. A szülők döntik el, hogy ki milyen nyelven tanul. Ilyen előzmények után következett be november 4, a forradalom legázolása és kegyetlen megtorlása. Az ideig-óráig való ellenállást úgy septe el a fegyveres túlerő, mint a megvadult árvíz a szalmaszálat.

Nézzük a harmadik fogalmat, az *áldozatot*. A forradalom után legalább háromszázötven halálos ítéletet hajtottak végre. A kivégzetteket meg is alázták, sokakat dróttal megkötözve, arccal lefelé temették el, esetleg a tömegsírba. Szophoklész Antigonéja óta tudjuk, hogy ilyet nem szabad tenni a valódi bűnösssel szemben sem.

Az áldozatok fogalomkörébe tartoznak a menekültek. Örökre rögzült bennem a menekültek éneke, amely szinte népdallá vált, és a szülőföld iránti vágyakozást mondja el.

*Oly távol, messze van hazám,  
Csak még egyszer láthatnám!  
A kék ég, felhő, a vén hold, szellő  
Csak rólad mond mesét csupán!  
Oh, bárcsak otthon lehetnék!*

*A sorsom jó vagy rossz nekem,  
Itt minden, minden idegen.  
Más ég, más föld, más táj, más nép,  
Oh, bárcsak otthon lehetnék.*

*Holdfényes májusok, muskátlis ablakok  
Hozzátok száll minden álmom.  
Ott, ahol él anyám, ott van az én hazám.  
Ott lennék boldog csupán,  
Oh, bárcsak otthon lehetnék!*

Az 1956-os forradalom, népfelkelés idején volt szülőföld iránti szeretet. Van még ilyen?

A következő áldozati csoport az itthon maradottak és hozzátartozóik. Talán ők szenvedtek a legtöbbet. Éveken át megfigyelték, kitaszították, megszégyenítették. Munkahely után kuncsorogtak. A nevüket viselni szégyen, pedig nem vétkeztek. Senki nem pótolhatja őket.



56-os emlékmű Sátoraljaújhelyben



DR. KIS BOÁZ

lelkipásztor, zsinati tag<sup>1</sup>

### *Emlékek Csákvárról 1956 kapcsán*

Édesapám, vitéz Kis Boáz Dezső, édesanyám Urházy Irén 1956-os forradalmi tevékenységét nem lehet megérteni, csak a vértessacsai eseményekkel együtt, Néhány mondatot vissza kell idéznem a vértessacsai emlékekről.

Édesapát 1942-ben választották meg Vértessacsára, ahol Kis Boáz Dániel 1944. szeptember 20-án megszületett. Mielőtt az oroszok elfoglalták volna a falut, német katonai teherautó jelent meg a parókián, hogy szüleinket és engem Németországba vigyenek, ahol biztonságban leszünk. Édesapámék elutasították ezt a megoldást, mert vallották, hogy ahol van a nyáj, ott legyen a pásztor is. A kezdeti „szocializálódásom” Vértessacsán történt, amit nem kívánok senkinek... Ötéves koromban, november 7-én velem szavaltatták el a Szovjetuniót dicsőítő verset, amely így kezdődött: „November 7 minekünk / Piros betűs ünnepünk. / Nézd az utcát odalent, / Piros zászlók sora leng.”

Nagy élvezet volt ez, a korabeli tanácselnök Varga Ernő részére, mert apámat nem győzték lejáratni a 2000 lakosú sváb településen. Édesanyámat pedig, aki tanítónői diplomával rendelkezett, nem engedték tanítani a községben, hanem a harmadik faluba, Alcsútra kellett járni. Reggel 5 órakor kelt, délután négy órára érkezett haza. Így nevelte három gyermekét.

Volt olyan eset, hogy P. R. sárbogárdi születésű vértessacsai rendőr reggel hat óra körül ellenőrzött a parókia udvarán, hogy

---

<sup>1</sup> Felesége: Nagy Lenke lelkész, újságíró.

meggyőződjön arról, hogy csak gyerekek és nem mások is vannak a lakásban. Ilyen „kiváló beosztást” adott az akkori rendszer édesanyámnak. Előfordult, hogy éjfélkor vasalta ki gyerekeinek ruháit. Egyszer az írógépben befejezetlen levelet talált P. R. elvtárs, és bevitte a bicskei rendőrkapitányságra.

Ősszel, 1955-ben megüritült a csákvári református lelkészi állás. Pályázat útján négy lelkész közül választották meg Édesapámat, aki jó orgánummal és jó teológiai felkészültséggel rendelkezett. A csákvári parókia és templom viszont siralmas állapotban volt. A második világháború után 12 évvel a parókia egyik ablakát bedeszkázták, az elegáns ebédlőn pedig „istállóajtó” díszelgett. A tornyot szétlőtték az orosz katonák, a becsurgó víz korhadttá tette a gerendázatot, amit 1988-ban cserélni kellett. A templomból az orgona összes sípját ellopták. A padok egy részét feltüzelték az orosz katonaság.

Úgy gondolom, hogy a csákvári templom és parókia állapota jelentőséggel bírt abban, hogy édesapámat 1956. január 1-én megválasztották. Édesanya a helyi általános iskolában lett tanár, ami a parókiától kb. 200 méterre volt. Sajnos P. R. sárbovárdi rendőr ide is követte őket felügyelettel.

Édesapám, Ági húgom, Csongor öcsém, valamint én 1956. október 23-án kukoricatörésről délután jöttünk haza, mert Csákváron volt pedagógus föld járandóság. A háztetőre szerelt hangszórók megszólaltak, és hírül adták, hogy Budapesten kitört a forradalom. Mi még nem értettük, de édesapa elmondta, hogy mindez a kommunisták ellen van, akik rettentő sok kárt okoztak a népnek. Elmondta, hogy elődjét, Papp Ákos bácsit azért menesztették állásából, mert megengedte egy presbiternek, hogy kukoricát vigyen a padlására, de nehogy meglássa valaki. Mégis kitudódott, Ákos bácsit feljelentették, nyilvános tárgyalást rendeztek a tanácsházán, amit hangszórók nyilvánosan közvetítet-

tek. Édesapa mindig tisztelte és szerette Ákos bácsiékat. Edit lányuk Pestre ment férjhez, ifjú Papp Ákos Finnországba menekült, ahol zeneszerző és európai hírnő karvezető lett.

A forradalmi események Csákváron is úgy alakultak, mint más településeken. Öcsémrel esténként a villanyoszlopokra forradalmi hangulatú szövegeket ragasztottunk. Volt egy-két ember, aki élére állta az eseményeknek. Ilyen volt D. Németh János, aki kb. 25 éves volt 1956-ban. Egyik barátjával Budapestre ment október 23-án és 25-én gyalog tértek vissza. Nagy tömeg volt a tanácsháza előtt, és hallgatták Németh János buzdító szavait. A tanácsháza egyik ablakából beszélt a néphez. Én az eseményeknek úgy lehettem tanúja, hogy D. Németh János öccse iskolatársam és szomszédunk volt. Az ő édesanyjuk, nagyon szigorú asszony, de Julis néninek nem sikerült megakadályozni Jánost semmiben. Végül több teherautónyi élelmiszert szállítottak föl Budapestre a harcoló katonáknak.

A faluban, amelynek lakosa kb. 5.000 volt, hamarosan megalakult a Nemzeti Bizottság, amelynek elnöke dr. Keszthelyi István lett, tagjai között pedig ott látjuk lelkész édesapámat, azután a rokonait, összesen 14 személyt. A Nemzeti Bizottság irányította a Nemzetőrséget, amelynek tagjai végrehajtották a határozatokat.

D. Németh János szintén tagja volt a Nemzeti Bizottságnak, és István öccse mindent elmondott nekem. Megtudtuk, hogy a falu kommunista vezetőit, a Klein, illetve Schwartz pincéjébe zárták. Azt is megtudtam, hogy elviszik őket kivégezni, de a Nemzeti Bizottságban elsősorban édesapám felszólalására nem szavazták meg ezt a javaslatot, amit a kommunistáktól sokat szenvedett Cs. P. nem vett jónéven édesapámtól. Az elvitel azonban nem történt meg, mert előtte való este a Nemzeti Bizottság, édesapám és mások hatására nem szavazta meg az indítványt. A gyűlés este 11 órakor véget ért. Édesapám bement a pincébe, és

közölte, hogy a foglyokat el lehet engedni. Ezt a döntést István barátommal nem tudtuk, ezt másnap reggel gyermeki kíváncsisággal mentünk a Klein-Schwarz házhoz. Ott Oroszlány felől valóban jött egy ponyvás teherautó reggel 9 órakor, megállt a fogvatartottak pincéjénél, 25 év körüli fiatalok ugráltak le a platóról. Katonai rendben állva kinyitották a két pinceajtót és ekkor szembesültek az igazsággal, hogy a pince már üres.

Csákváron ment keresztül a Budapest és Székesfehérvár közötti orosz telefonvonal, amit a helyiek szétvágtak, nem lehetett használni. November elején az esti órákban az orosz katonaságtól egy harckocsi jött Csákvárra, amelyből a katonák sorozatot lőttek a levegőbe. Felolvasták a határozatot, hogy amennyiben még egyszer megtörténik Csákváron ilyen, akkor lerombolják a falut. Ezután az orosz katonák Bicske felé távoztak.

A november 4-i események során D. Németh János elhatározta, hogy disszidál. Szőny–Komárom felé akart menni, de az oroszok Tatánál elfogták és visszahozták. Istvánnal 12 évesen mi is disszidálni akartunk, de nem sikerült, lemondunk róla.

Németh Jánost bevitték a fehérvári ügyészségre 1957 februárjában. Két-három hétig ott tartották, aztán Kistarcsára vitték, ahol 6 hónapig tartózkodott, aztán még másfél hónapot töltött megfigyelés alatt. Akiket lopás vagy más bűn miatt zártak ide, azok kérték elkülönítésüket, mert a politikai foglyokra nagyobb büntetés várt, mint a közbűnözőkre, ezért a politikai foglyoktól való elkülönítést kérték a bíróságtól.

A Történeti Levéltár adatai szerint Édesapám „ellenforradalmi cselekményeiért felelősségre vonva nem lett”. Viszont az adatlap rögzíti, hogy a „Nemzeti Bizottság aktív tagja volt. A Bizottság ülésein részt vett... és a Nemzeti Bizottságot tanácsokkal látta el.”



KISS ENDRE JÓZSEF  
lelkész, könyvtárigazgató

### *Ezerkilencszázötvenhat szent titkja*

A történészek megállapíthatják 1956-tal kapcsolatban, hogy a felkelés kitörésében döntő szerepet játszott a pártállami diktatúra. Az ideológia meghasonlott önmagával. Ha 8.000.000 lakosból 1.500.000 állandó zaklatásnak van kitéve, akkor törvényszerű, hogy a hatalom előbb-utóbb megbukik. Előre megtervezett provokációval kívánták a nyugatiak elérni azt, hogy az Ausztriából kivonuló szovjet haderőnek hivatkozási alapja legyen a magyarországi megszállás hosszabbítására. Az említettek mindegyike benne volt a történelemben.

Számomra 1956 elsősorban mást jelent. A nemzetünknek azt az élményét, amit a történelme során gyakran átélt, és amit úgy fogalmazott, hogy „*Isten megsegítette!*” Történelmünk századai alatt, a hadiszerencséből fakadó, csodának tűnő hősök sorakoztak, győzelmekkel, túlerővel szemben. Ide tartoznak a kevésbé látványosak, amikor például a megtelepülő község először templomot épít, azután saját házat. Az ellenreformáció idején hitvalló eleink sok mindenről lemondtak, vállalták a hátratételt számos területen. Nem tagadták meg az evangéliumi hitüket, ha kell, akár az életüket is adták érte. A magyar történelem minden epizódját ide sorolhatjuk, amikor mindig ugyanarról a megtapasztalásról tettek bizonyosságot: „Te benned bízunk eleitől fogva, Uram, Te voltál nekünk hajlékunk nemzedékről nemzedékre”. (Zsoltárok 90, 1.)

Amikor a második világháború után a lelki ébredés hulláma elérte hazánkat, tömegek indultak el Krisztus útján. Köztük voltak

olyan honfitársaink, akikről sohasem gondoltuk volna, hogy igent mondanak az evangéliumi felszólításra. De megindultak minden társadalmi rétegből, tömegesen jelentek meg az evangelizációkon, ébredtek fel lelkileg Isten kegyelmével megajándékozott imádkozó asszonyok, parasztproféták, evangelizátorok, amelyek részben megújították a keresztyén felekezetek életét.

A Horthy-korszakban nevelkedett keresztyén társadalom 1956-os népe, nemzedéke jelentkezett. Az ő értékrendjük csúcán a hitet, a reménységet, a szeretetet találjuk, azt az erkölcsiséget, amely a magyarságot a hősök nemzetévé tette. A keresztyénség maga is mindig hősiesség volt, tele bátorsággal, elszántsággal, önfeláldozással, cselekvő szeretettel. Képesek voltak úgy élni, mint a hithősök, „akik hit által országokat győztek le, igazságot cselekedtek, az ígéretek elnyerték, az oroszlánok száját betömtek. Megoltották a tűznek erejét, megmenekedtek a kard életől, fölerősödtek a betegségből, erősek lettek a háborúban, megsza- lasztották az idegenek táborát...” (Zsidók 11, 33-34.)

Nem voltak tévécsatornák, mobiltelefonok, hagyományos nyomtatott sajtó 1956-ban. A maihoz képest a kommunikáció rendkívül lassan és nehézkesen működött, vagy egyáltalán nem volt. A hírek mégis eljutottak oda is, ahová nem címezték, az ország minden sarkába. Az emberek megmozdultak mindenütt és bár maguk is éheztek, teherautókkal vitték az élelmet a fővárosi harcolóknak. Vitték a hazafiakat gyógyító kórházba a vért és bár sohasem kaptak pontos címet, mégis minden szállítmány oda érkezett, ahová kellett. A különféle társadalmi osztályokból, rétegekből származók, akik máskor meg sem ismerték volna egymást, most egyenlő bajtársak lettek és egymásra bízta életüket.

Fiatalok indultak el, maguk sem tudták, hogy hová, de pontosan megérkeztek oda, ahol szükség volt rájuk, ahol várták őket a fegyverek. Nem tudjuk megmagyarázni, hogy világra



szóló hőstetteket hajtottak végre, benzines palackjaikkal, felrobantva a megszállók harckocsiit. Nem volt sem országos, sem központi mozgósítás, mégis minden és mindenkihez eljutott, és a példátlan összhangban történt. Kevesen maradtak a több mint 8 millió lakosból, akik nem lettek egyszerre forradalmárok és szabadságharcosok. Emberileg nem magyarázható az együttműködés harmóniája, annak a gyakorlatnak megszületése, hogy mindenki azt tette, amit kellett.

A történész vagy a katona szemével nézve teljeséggel irracionális eseménysorozat indult, ami szakmailag nem történhetett volna. Fiatalok, öregek asszonyok, gyermekek spontán verbuválódva haderőnek nem minősíthető csoportja szembe mert szállni – a nagyvilág meglepetésére – a legfélelmetesebbnek tartott reguláris fegyvereseknek. Indultak volna százezrek nyugatról is, hogy csatlakozzanak a vörös veszedelem megállításáért harcolókhoz, de ezt megakadályozta a nagyhatalmi politikai döntés. A Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangján keresztül segítséget ígértek a magyarságnak, mint „rab nemzetnek”, közben a háttérben kiegyeztek az oroszokkal, és megengedték, hogy a Vörös Hadsereg túlereje hallgatólagos hozzájárulásukkal letiporja a szabadságharcot.

A szomorú történetben számomra mégis elsősorban az a megragadó, hogy Valaki az évezredes hivatástudatára ébresztette a magyarság apraját és nagyját. Magyarország Európa keresztyén védőbástyája lett. Valaki összefogásra és felkelésre szólította a magyarokat. Valaki motiválta a felkelőket, hogy nem mindennapi bátorsággal harcoljanak a túlerővel szemben, és adják életüket a szabadságért. Valaki alkalmassá tett képzetlen civileket különleges katonai akciók végrehajtásához. Valaki a teljes esélytelenség ellenére arra bírta rá a felkelőket, hogy fölvegyék a harcot, vívjanak a győzelemért. Valaki mindent szer-

vezett, irányított, összhangba vezetett. Valaki olyan belső, erkölcsi tartást adott a felkelőknek, hogy a forradalom tisztasága nem engedte meg az üzletek fosztogatását, a betört kirakatokon keresztül sem. Valaki a forgalmas utcára kitett és nyitott ládákban gyűjthette a pénzt az elesettek hozzátartozóinak. Sőt Valaki arra készítette a szovjet katonákat, hogy miután megtudták azt, hogy egy nép harcol itt a szabadságért, szembe fordultak saját bajtársaikkal és átálltak a felkelők oldalára a magyar szabadságért.

Ezt a Valakit, 1956 legnagyobb felbújtóját, irányítóját a földi szereplők között hiába keressük, mert csak Isten Szentlelkének a személyében találhatjuk meg. Istent nem állíthatta meg semmilyen parancsuralmi terror, nem verhette bilincsbe nagyhatalmi döntés. Az Úr ajándéka a magyar történelem máig utolsó nagy fellobbanásához az apátiába süllyedt nyugati civilizáció felrázása. Nem állíthatta meg a fél világot rabságban tartó hatalom megsebzése, a gyengülés, majd a kimúlás felé vezető úton és nem utolsó sorban „legyőzve győztes” magyarság erkölcsi diadala.

A lélek indításának engedve, hitben járva és cselekedve ma is munkatársai lehetünk Istennek és egyben munkatársai egy méltóbb magyar jövő előkészítésének.



DR. KOVÁTS DÁNIEL

ny. főiskolai tanár

## *A forradalom hullámverése*



Hat évtized vonult át fölöttünk a forradalom óta, s amikor most a kerek évforduló beszédtemává teszi az 1956-ban történeteket, magam is megpróbálom képpé összerakni emlékeim mozaikdarabjait.<sup>2</sup> Persze, azonnal feltámad bennem a kétely: érdemes-e. Nem voltam az események cselekvő résztvevője, háromszáz kilométerre éltem a fővárostól; a Bodroghöz távoli zugába, Zemplénagárdra lassultan áramlott ki a szabadságharc hullámverése. A pesti és budai megmozdulásokhoz és harcokhoz, a mosonmagyaróvári vagy salgótarjáni sortüzekhez képest nálunk „nem történt semmi”. Bár sem a hely, ahol akkor éltem, sem a magam személye nem emelkedik ki az akkori hónapok történetéből, legfeljebb a „szürke” átlagot képviseljük, valami azt súgja, hogy érdemes visszapillantani, rögzíteni, milyen volt 56 ott, ahol „nem történt semmi”.

Az események híre a mi távoli kis világunkban is azonnal visszhangot keltett. Volt ebben a visszhangban öröm a falvakat különösen sújtó politika bukását remélve, volt aggodalom a harcok nyomán a fővárosi emberek, atyafiak miatt, aztán felszínre került a segítőkészség a budapesti élelmiszer-ellátás nehézségeiről értesülve. Megrettentünk a várálidozatok hallatán, szurkoltunk Nagy Imre kormányának, reménykedtünk az ENSZ segítségével, azután meg az iskolában sztrájkoltunk Kádárék kormányának intézkedései ellen tiltakozva. „Kicsiben”

---

<sup>2</sup> Részlet az *Egynapi járóföld* című emlékiratból.

nálunk is megformálódtak azok a megmozdulások, amelyek Budapesten s a nagyvárosokban lezajlottak.

Volt tüntetés a forradalom hírére. Az I. világháború áldozatainak emlékművénél gyülekezett a nép, amely a falu közepén, utak találkozásánál kialakított kicsinyke ligetben áll. Nem lehetett tudni, hogy ki szervezi a gyűlést, de gyorsan terjedt a híre, s mi abbahagytuk a tanítást, s a hetedik, nyolcadikos gyerekekkel a közeli iskolából mi is odavonultunk. A cél a fővárosi eseményekkel való szolidaritás kifejezése, a pontokba foglalt követelések melletti kiállás volt.

A tüntetés mellett Agárdon is megfogalmazódott az igény az új rend fegyveres védelmének biztosítására. Valaki kiadta a jelszót, hogy vonuljunk a határőrlaktanyához, szerezzünk fegyvert. A tüntetők népes csoportja megindult a falu északi végén álló laktanya felé. Én is velük tartottam. Tanulságos jelenetnek lehettem ott tanúja. A laktanya bejáratánál az őrsparancsnok várt bennünket. Valaki beszédet akart intézni a katonákhoz, s elkezdte: „Kedves Elvtársak!” De a tömegből hangzó bekiabálás leintette: „Nincsenek elvtársak!” Bányász Laci, a falu egyik korcsmárosa, a község párttitkára nem messze állt tőlem, s hallottam, amint ő is megismétli: „Nincsenek elvtársak!” Mintha ez valami hivatalos megerősítése lenne a megváltozott világnak. Egy szóvivő a parancsnokhoz fordult, s elmondta, azért jöttünk ide, hogy fegyverhez segítsenek bennünket a forradalom védelmében. Ő azonban nagyon okosan ítélte meg a helyzetet, s azt mondta, hogy a fegyver a katonák kezében van jó helyen, nekik az a hivatásuk, hogy helytálljanak, ha szükséges, s ők szavatolják a biztonságot, maguk is a forradalom pártján állnak. Ez a megoldás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Agárdon szélsőséges események nem történtek, véráldozatra nem került sor, s a forradalom leverése után itt kevésbé volt heves a megtorlás.

A legszebb élményem azokban az október végi napokban a szolidaritás megnyilatkozása volt. Képzeljük el a falusi népesség akkori helyzetét! Szinte teljesíthetetlen beszolgáltatási kötelezettség terhelte mindazokat, akik – bármily csekélyke földcsékén – gazdálkodtak. A „padlás söprések” időszaka volt az, amikor gyakran az emberek, gyerekek szájából szakították ki a falatot, hogy az előírt terménykvótát behajtsák rajtuk. Akadozott az ellátás, a faluban nem lehetett húst venni. Anyám azért tartott baromfit, hogy tojáshoz, olykor húshoz jussunk, mert pénzért nem lehetett beszerezni. Mégis ebben a helyzetben megnyílt az emberek szíve, amikor éhező budapestiekről hallottak. A néhány házból álló Órhegyen, amely 1945-ig a Mailáth család majorja volt, és egykori cselédek lakták, pár óra alatt megtelt egy teherautó a helyiek élelmiszeradományjaiból. Tudok gazdáról, aki kisborjút vezetett oda, hogy legyen húsup a pestieknek, baromfit, tojást, lisztet, zsírt hordtak össze önzetlenül a maguk szűkös készletéből, s vitték nemzeti lobogóval az ismeretlen pestieknek. A forradalmi napok legmegragadóbb emléke a nemzet összekapaszkodása lett.

Ma már tudjuk, hogy a megtapasztalt magas hőfokú szolidaritás, elszántság nem győzhetett, szabadságharcunkban ismét magunkra maradtunk, a „szocialista tábor” nem engedett ki szorításából, lényegi segítséget sem a nyugati nagyhatalmaktól, sem az Egyesült Nemzetek Szervezetétől nem kaphattunk. A szovjet tankok és „tanácsadók” segítségével a Forradalmi Munkás-paraszt Kormány előbb a fegyveres góccokat számolta föl, majd a munkástanácsok erejét törte meg, s Nagy Imréék könnyörtelen kivégzésével üzent az egész világnak: nincs kitörés a II. világháború lezárása utáni tömbösödésből.



DR. MAKKAI ÁDÁMNÉ

ARANY ÁGNES

tanár, műfordító, történész, író

*Forradalomban tizenkét évesen.*

A forradalom 1956. október 23-án olyan napnak indult, mint bármelyik másik. Kedd volt. Ebéd után elindultam a Gellért-hegyről a Bartók Béla úti leányiskolába, amelyhez közel volt a Műszaki Egyetem. Az osztály hangosabb volt a szokásosnál, mert arról beszélgettek, hogy egyetemisták járják az utcát csoportosan papírtekercsekkel. Nem tudni mi, de valami készül.

A hatodik osztályba jártam, amikor már egy éve oroszot tanultunk. Padtársam szerint ebből elég volt, ő más nyelvet szeretne. Szóval oroszot egyáltalán nem, és többen is csatlakoztak hozzá. Nem értettem mi történt? Izgatottan vártuk a tanárnőt és Start Kati jelentkezett azonnal.

– Felelni akarsz? – kérdezte Vilma néni, és még a lélegzetünk is elállott, amint Kati ezt válaszolta, hogy nem akar többé oroszot tanulni.

Vilma néni becsukta az osztálynaplót, megsimogatta a lányt és azt kérdezte:

– Milyen nyelvet szeretnétek? Taníthatok franciát vagy olaszt is.

Nem jutottunk egyességre, de egyre hangosabban vitáztunk. Vilma néni végül azzal fejezte be vitánkat, hogy beszéljünk meg szüleinkkel. Azután megkérdezte, hogy akar-e valaki felelni. Csend lett, ám a stréber Kovács Jutka azonnal jelentkezett, és elégedetten ült le az ötös birtokában. Ezután kinyitottuk a

tankönyvet, de semmi nem történt. A kivetkező órák alatt is fel-lazult a fegyelem, és – amire addig nem volt példa – a tanárok békén hagytak bennünket. Valami vibrált a levegőben, senki nem látta a jövőndőt. Valami megfoghatatlan következik.

Meglepetésemre édesanyám várt az iskola kapujában és valóban ez a nap tényleg más, mint a többi.

– Ma sikerült egy kicsit korábban hazajönni – nyugtatott meg mosolyával.

Ekkor már találkoztunk egyetemistákkal az úton, akik siettek, vagy csoportba verődve vitatkoztak. Az egyik utcából egy férfi szaladt ki, aztán eltűnt a kereszteződésben. Elmentünk egy villa mellett, ahol egy fekete gépkocsi szokott állni, rajta orosz fémbetűs felirat. Ilka nénire gondoltam, akinek a lánya iskolatársam volt eddig, de csak egyszer-kétszer láttam. Az hírlett róla, hogy Rákosi Mátyás titkárságán dolgozik. Magyarul nem tudott, odahaza is oroszul beszéltek. Ilka néni fekete kosztümet viselt, aminek ujjaira ráhímezték arany fonallal a szovjet címet.

Fölfelé haladva a hegyen, teljesen kihalt volt a város, bár itt sohasem járkált tömeg. Lentről viszont valamivel több zaj hallatszott a szokásosnál. Estére édesapám is megérkezett vacsora-időre, ami ritkán fordult elő. Mondott valamit halkan anyának, aztán nagymamának. Nagyapa nem kérdezett semmit, csendesen ettük a gyakori ecetes krumplifőzeléket. Közben elbeszéltem, hogy az osztálytársnőim nem akarnak tovább oroszul tanulni és én is választhatok valami mást.

– Mit akarsz? – kérdezte anya.

Apa lezárta a témát, hogy majd meglátjuk. Családunk hallgatagabb volt a szokásosnál. A város zaja erősödött és felkiáltottam:

– Lőnek!

– Nem, nem! – nyugtatott meg nagymama, hiszen nem ismerhettem ezt a hangot. A második lövést is szüleim próbálták ignorálni, nyilván miattam, de miután egyre gyakoribbak lettek a lövés hangjai és nem lehetett titkolni tovább.

– Kitört a forradalom – hozta a hírt a házmester, aki a Szabad Európát hallgatta.

A mi készülékünkön nem lehetett fogni. A társbérlnők késő este sápadtan tért haza, reszketett a felindulástól. Hányta a keresztet, amiért sikerült ép bőrrel megúszni a rádió közelében. Golyózáporba került, de sikerült beugrani, amikor a mellette álló férfit eltalálták és meghalt. Jött egy teherutó, tele diákokkal és a Himnuszt énekelték. Ismét megindult a golyózápor, azután csönd lett, pokoli csönd, számolt be társbérlnők.

A Rádióban állandóan egy lemez ment, ugyanazt ismételték. Nem tudtam, hogy ennek mi az oka, miért kínozzák annyira a zenekart. Később megtudtuk a házmestertől, hogy az egyetemistáknak nem engedték beolvasni 16 pontjukat, ami a nép követelését tartalmazta. Egyenesen beléjük lőttek, így lett vége a Rádió ostromának.

A Magyar Rádió, amelynek adását a Parlamentből közvetítették, tovább dicsérte a kommunizmust meg a nagy Szovjetuniót.

– Ezek sosem változnak –, csóválta fejét apa szomorúan. Békés természetével mindig a tárgyalást tartotta megoldásnak.

A lavinát nem lehetett megállítani. A házmesterünk szorgalmasan hozta a Szabad Európa Rádió híradásait, és másnap izgatottan újságolta, hogy a diákok és munkások ezrei járják az utcákat, felvonultak az amerikai követség elé, innen a Parlamenthez, zászlókat lengettek, amelyekből kivágták a kommunista címet. A szovjet kormány páncélosokat rendelt a városba, de az oroszszakos hallgatók beszédbe elegyedtek velük és



megmagyarázták nekik, hogy ők nem fasiszták, hanem egyszerű dolgozók és diákok, nehogy lőjenek rájuk. A katonák erre barátságosan reagáltak. Egyszer csak golyózápor indult meg a mögöttük lévő minisztérium tetejéről, szíven találták a mellette álló évfolyamtársnőt, aki elfeketedett, kifolyt a vére. Hamarosan hullák és sebesültek feküdtek a földön.

Hátrapillantottam és megláttam Ádámot. Hogyan is tudhatam volna, hogy ez a diák, akit Isten életben hagyott, férjem lesz 1988-ban. Amerikai nyelvészprofesszor, műfordító és költő, Kossuth díjas és a Magyar Szent István Rend kitüntetettje lett. Férjem lesz az, akinek magyar nyelvű költészet angol nyelvű antológiáját kezdettől fogva napjainkig köszönheti a nemzet.

Azon a szörnyűséges napon 300-400 ember nem kelt fel többé a kövezetről. Vajon hány tehetség életét kaszálták le ott az AVH golyói?

Az események hömpölygését nem lehetett megállítani. Mi is hallottuk, hogy „Ruszk! Ruszk! Ruszk! Ruszk! Ruszk!” Súlyos harcokról érkeztek hírek, és mivel a konyha ablakunkból a Szabadság szoborra láttunk, végig nézhettük a szovjet katona szobrának ledöntését. Erős láncokat tettek köré, majd teherautóhoz kötve húzták, nem adták fel a sikertelenséget és egyszer csak inogni kezdett, majd felborult a szobor, amit már játék volt levontatni a platformról. Kalapáccsal széttördelték, és egy férfi nagy szuszogással húzta a szobor egyik kezét. Megbátorodva kértem tőle egy darabkát. Nem nagy, de régi emlék, máig is őrzöm. Így lesz a gyermekből nagy idők tanúja. Aztán röpcédulák röpködtek a levegőben. Az egyiket elkaptam és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom 12 pontja volt rajta, Münchenből indították útra.

Estefelé mérnökhallgató unokabátyám látogatott hozzánk, aki éppen a kötelező katonai kiképzés miatt egyenruhában volt. Kezében géppisztoly. Hozott egy nagy darab szalonnát, amit a

falusiak teherautóról osztogattak, volt, akinek liba is jutott. Örültek a földművesek annak, hogy vége lesz a téesznek és visszakapják földesekjüket. Szüleim azonnal civilbe öltöztették unokabátyámat, a fegyvert pedig a nyúlketrec mögé rejtették. Ettől kezdve napi elfoglaltságom a Kossuth-címerek festése volt. Gombostűvel a ruhákra erősíthették. Csak később mertem szüleimnek bevallani, hogy füzet nagyságú írkába: „Ruszki, mars, ki!” felírást készítettem, és az utcai fákra tűztem ki.

Vásárolni nem lelhetett, de 26-án mégis lementünk a kis Közértbe, és kezünkben a kannával tejért álltunk sorba. Ma McDonald's étterem van a helyén. A túloldalon, a diákotthon bejáratánál megjelent egy személyautó. Akkor kilépett két egyetemista az épületből, az egyikük egy koreai volt, akiből elég sokat láttunk, mert ezer létszám körül tanultak Magyarországon. Egyetlen hang nélkül kinyitották a csomagtartójukat, kiszedték a géppuskákat, és többszöri fordulóval bevitték a kollégiumba. Megtudtam, hogy a koreai háborúban jártas diákok tanították magyar társaikat a fegyverek kezelésére. A forradalom után valamennyit hazahívták és gondolni sem merek rá, hogy mi lett a sorsuk.

Amikor szüleimmal lementem a Móricz Zsigmond körtérre, a barikádok maradványát láttam. Az utca kövezetét felszedve építették ki. A Himfy lépcsőhöz vezető út elején kiegészített tank őrizte a tűzharc emlékét. A Népbüfé feliratát olvastuk, mellette madzagra kötött szögletes fekete orosz kenyér, alatta a felirat: „Ezt akarták velünk megetetni.” Köröskörül kézzel írott plakátok sokasága takarta el a helyiség belsejét. Legalább százan álltunk sorba. Mindenki izgatott volt, csoportokban tárgyalták a változásokat, hogy kivonják az orosz csapatokat. Végre!

– A kiskatonáknak is jobb otthon a családban, mert nem is az emberekkel van bajunk, hanem az eszmével, – okított engem édesapám.

Amit ekkor láttam, az sajnos nem ismétlődik meg többé az életemben: fölszabadulás! A fölszabadulást remélve örömmá-morban úszott a lakosság. Ismeretlenek megölelték egymást, egy férfi pedig demizsonból jó szívvel kupica pálinkát osztogatott mindenkinek. Boldogságkavalkád volt az egész. Megértettem, hogy mi a lélek szabadsága, amit szüleim emlegettek. Belém oltották a vágyat a szabadságért, amit mindig reméltem. Szabadság Istennel együtt, Aki nem hagyhat el bennünket. A forradalom tisztaságát betört kirakatok is bizonyítják, amiben az állt, hogy a kiállított áruk most a házmesternél megvásárolhatók. Az elesettek családjának kitett dobozokba gyűjtötték a pénzt. Szabadok vagyunk, végre szabadok. Igen! Az orosz csapatok elmennek, mert kivonják őket Budapestről.

Így érkezett el november 4-e. Amíg mi lelkesedtünk, addig a gonosz sem aludt. Csendben szőtte hálóját. November 4-én hajnalban már ágyúdörejtlől reszketett a levegő. Amikor az égen piros rakéta repült és két fényszóró keresztelte egymást, édesapám azt kiáltotta, hogy „le a pincébe!” Anyám kapkodva szedte elő a télikabátokat és lepedőket. Lementünk. A szél erősen fújtt, sorra rázta az alagsor ajtóit, míg odafentről ágyúlövések sivítottak. Egyikőnk, sem mert szólni egyetlen szót sem, mert nem lehetünk befolyással arra, ami fent történik. Azt el kellett szenvedni. Ezen a nagyon hosszú éjszakán tanultam meg, mi a félelem. Eszembe jutott, hogy nagyon lelkesedtem a Rákóczi-felkelésért, amiről egy igen szép nagy albumban olvastam. Az osztályunk üveg tábláin piros betűkkel felírat függött: „Édes és ékes dolog a hazaért meghalni.” Ezen az éjszakán inamba szállt a bátorság, és többé nem hittem, hogy a felkelés csodás dolog.

Dél körül csend lett, felmerészkedtünk a lakásba enni. Nagymama főzött. A két öreg, nagymama és nagyapa egyszer sem jöttek le a pincébe. „Mindegy”, mondták kérdésünkre és legyin-

tettek. Mindketten az 1800-as évek végén születtek, átérték az 1919-es forradalmat és a két világháborút. Rendkívül erősen hittek a megmaradásunkban, amikor órákig mozdulni sem mertünk a pincében. A halálfélelem gyötört, amikor hallottuk, hogy nagymami mossza fel a konyha követ, teszi arrébb a vödröt.

Egy tűzszünetben átjött a szomszédos ház gondnoka és felajánlotta, hogy menjünk hozzájuk, ahol méteres vastagságúak a falak. Az épület teljesen üres. Nagyobb biztonságba kerültünk, együtt lehettem a szomszéd gyerekekkel. A következő napokat a szomszédunk pincéjében töltötte az egész ház, mert sikerült mindenkinek egy széken elhelyezkedni. A háború előtti színlapokat megtaláltam, így ismerkedtem meg Szeleczy Zitával, Karády Katalinnal, Páger Antallal és más korabeli hírességgel. Csodálkoztam rajta, hogy milyen elegánsan öltöztek és divatoztak, mert nekünk bizony csak zöld lóden kabát, pamutharisnya és barna disznóbőr cipők jutottak a háború utáni években.

A Magyarországon állomásozó szovjet csapatokat látszólag kivonták, de újak is jöttek. Elfoglalták a hozzánk közeli Citadellát, onnan lőtték az alatt elterülő várost. Okosak voltak az osztrákok, mert ők is tudták, hogy ide és így kell építeni. Egy alkalommal, amikor éppen fent voltam a lakásunkban, láttam, amint vörös torokkal tüzeltek az ágyuk. És ha a bejárat fölött találna el egy lövedék, akkor ránk rogyik az épület?

Édesapám megengedte, hogy kártyázzak velük, amit máskor szigorúan tiltott, hogy ez időpocséklás, az időt pocsékolni pedig öngyilkosság. Életem során egyet is értettem ezzel. Az egyik kislány apja kórházba került a forradalom előtt, a rokonok úgy gondolták, hogy oda nem lőnek az oroszok. Nem? Egy akna robbant fel a kórházban, átütötte az apa szívét egy repesz, és míg mi az alagsorban kártyáztunk, Ildikó elvesztette az édesapját. Akkoriban több városi parkból lett hevenyészett temető.

Egy csendesebb nap felmentem házunk második emeletére, ahol Csepelig láttam. Akkor eldördült egy ágyú és a hangja végig ment a Dunán, Csepel égett. Vörös Csepelt lángok mardosták. Az amerikaiakban reméltünk, hogy segítenek, amint a Szabad Európa rádión keresztül ígérték. „Csak még egy kicsit tartsatok ki, már ott vagyunk Európában.” Elhittük. Kitartottunk a véráldozatban, de el sem tudtuk képzelni, hogy magunkra hagytak. Pedig ez történt, hogy elárult bennünket nyugat. A Szuezi-csatornáért izraeli, francia és brit erők közös háborút viseltek Egyiptom ellen, ami elfordította nyugat figyelmét a magyar forradalomról.

Folytak a harcok és megint az oroszok győztek. Amikor már kilőtték, amit ki akartak lőni, elcsendesedett a város. Visszaköltöztünk a lakásunkba, és az udvaron voltam, amikor egy mandulaszemű szovjet katona jött be. Mozdulataiból teljesen nyilvánvaló volt, hogy el akarja adni a karján lévő plédet és a kezében lévő ébresztőórát. Udvarunk magasságából a Dunáig láttunk. Ő is odafordult és ezt mondta: „Szuez”. „Nem, nem”, ráztam a fejemet, mert az a Duna. Duna. Csak évek múltán tudtam meg, hogy a katonáknak azt mondták, Szuezbe viszik őket, az egyiptomiaknak segíteni.

Lassan azt is megtanultam, hogy a nagy félelem, ijedtség hatására az ember egy szempillantás alatt megőszülhet. Vajon milyen iszonyaton mehetett keresztül ez az igen fiatal sorkatona, mialatt parancsra ártatlanok életét oltotta ki? Tudtam, hogy mi nem veszünk tőle semmit, de bevittem a szomszédokhoz, akik olcsón jutottak a holmihoz. Már nem írták ki a betört kirakatokban, hogy hol vásárolhatnak. Másnap a szomszéd panaszkodott szüleimnek, hogy a szívbajt hoztam rájuk az orosz katonával, és kérték, hogy többé ne tegyek ilyet. Házunkkal szemben, annak tetején minden nap orosz katona lövésre készen figyelt. Mi

pedig, lányok, azt mutattuk, hogy nincsen rossz szándékunk, hogy ne lőjön. Nem lőtt.

Közben tél lett, lehullott az első hó, és addigra elhallgattak a lövések. Az iskolába nem mehettünk, de szánkózni igen. Egyszer csak odajött hozzánk két orosz katona, elkérték a szánkót, az egyikük keresztet vetett, de nem úgy, ahogy mi szoktuk, és mint az őriültek, vágattak vele lefelé. Másnap is jöttek szánkózni.

Közel volt hozzánk a „Búsuló juhász” vendéglő, pincéje pedig tele boroshordókkal. A felnőttek attól tartottak, hogy az oroszok felfedezik, leisszák magukat és halomra lőnek minket. Szerencsére nem következett be, de ma is fülemben cseng egy szűnni nem akaró női sikoly, ami a Citadella felől jött.

A rádió megint munkásdalokat, proletárindulókat zengett, és közölték, hogy hála a szovjet csapatoknak, helyreállt a rend, mert ismét „megmentették hazánkat” Kádár elvtárs és a kommunista párt kérésére. A szocializmust megmentették a szocialisták. A lelkesedés a felszabadult jókedv, a boldogság, amit pár nap alatt megismertem, teljesen és véglegesen belefulladt a keserű veszteségbe, a kemény megtorlásba, a minden napokba. Az „ünneplés” ezután már csak parancsra történt. Nemsokára az iskolába mehettünk, egy félévig német nyelvet tanulhattam. Aztán a következő tanévtől kezdve, ismét orosz.



TOÓKOS UZONKA BOJTOR ISTVÁNNÉ

## *Fohász*

Családunk című könyvének 304. oldalán megírta fohását.



Köszönöm Uram, hogy a próbatételekben is megdicsőítetted magadat a Te szabadításoddal, gondviselő szeretetteddel. Áldott légy Uram, hogy beteg szemem világát is még megtartottad. De legfőbbképpen hálát adok azért, hogy mennyei Atyám az Úr Jézus Krisztus áldozatáért bűneimet megbocsátotta, a Lélek örömeivel megajándékozott és szerettem, valamint népem között szolgálhatok.

Uram! Tartsd meg magyar népünket!



# Vallomás

A legtöbb olvasó megkérdezi majd, hogy miért írtam meg a forradalom történetét világi és egyházi szempontból.

Azért, mert 1944 decemberétől 2021-ig, napjainkig a forradalom hatása érint bennünket. A szabadság láncait 1956-ban le-törtük ugyan, de a szovjethatalom „meggyőzött arról”, hogy nélkülük nem boldogulhatunk. Ebben a tudatban éltünk 1989-ig, amikor a szovjet katonák valóban kivonultak az országból, és új korszak köszöntött reánk. Ebben az új korszakban két irány között folyik a küzdelem. Az első a hagyományos, vallásos magyarság megtartására törekszik. A másik oldal beolvadást akar a nemzetközi szövetségbe. A két tábor vitatkozik egymással, lehet választani a jobb és a bal között.

Aki múltját nem ismeri, az a jelent nem érti, a jövőt pedig nem érdemli.

Mit tett az egyház 1948 és 1989 között?

Szomorú válasz, hogy vezetői odabújtak az ateista kormány karjaiba.

A könyv első része 1944 decemberétől 2021-ig szól, köztörténeti vonatkozásban. A második részének utolsó fejezete ugyanerről az időszakról szól, politikai, egyháztörténeti szempontból.

Rendkívüli dolog történt 1956-ban, amikor a szovjet bilincseket letéptük magunkról, hogy az országban igazi, szabad demokrácia legyen. A világ nagy része mellettünk állt, de a szovjet haderő őket is meggyőzte. A szovjethatalom „védelme” nélkül élünk 1989-től.

Két irány maradt 1989 után Magyarországon a demokráciában: jobb- és baloldal. A nemzeti jobboldal az emberek életét kívánja kellemesebbé tenni. Nem fél a politikai, gazdasági



változásoktól sem. A romos templomokat, várakat, kúriákat felújítja. Az egyházakat erősíti és az Európai Unió vezetését nem tartja mindenben szükségesnek. Másik oldalon a balosok, akik az Európai Unióval kívánnak együtt élni, akár jó nemzetünknek, akár rossz. A göncruszkai eseményeket ilyen szituációban írtam le. Másik példa a keleti vagy nyugati vakcina. Az orvosok szerint mindkettő jó, a baloldali politikusok szerint csak a nyugati jó. Mérleget húztak a kétféle súlyos nézet miatt, és a baloldal mindenben nemet mond annak, amit a jobbik szeretne.

Választás következik. Ha pedig a jobboldal fog győzni, az országnak az is kevés, mert a mindennapi életünk boldogulásához a megtartó evangélium szükséges. A teljes szabadulás Krisztusban jött el hozzánk.

Miért írtam e korszakokról?

Azért, hogy Istent dicsőítsük, felebarátinkat szolgáljuk és magunk számára is a legjobb legyen. Az ember lényege test, lélek és szellem. A vakcina csak a testet védi, vagy gyógyítja, a léleknek és szellemnek nem tud segíteni.

A szíveket, lelkeket csak Isten tudja gyógyítani az egyház által is. Az elmúló korokban az Isten beszéde, az Ige örök a világ kezdetétől annak végéig. Az Úr tegnap, ma és örökké ugyanaz. Ölelő karjaival magához vonja életünket és gondjainkkal. A változó korszakokban nem vagyunk egyedül!

Elmondtam a történelmi események közepette, hogy a segítséget Isten adja a mi Urunk, Jézus Krisztus által.

„A reménységnek Istene pedig töltsön be titeket minden örömmel és békességgel a hívésben, hogy bővüljétek a reménységben a Szentlélek által.”

„Boldog nép az, amelynek Istene az Úr.” (Róma 15, 13. Zsoltárok 37, 5.)

## *Summary*

After the Yalta Conference and the Potsdam Conference in 1945, the Great Powers of Britain, France, Russia and the United States divided Europe into two parts. The countries of Western Europe were considered to be aligned with the Western Powers while the Balkans and the Eastern European nations were in the Soviet sphere of influence. From the latter half of 1944 until 1948 Hungary enjoyed a degree of freedom, which it lost after 1948 with the imposition of communism under the direction of the USSR. Mátyás Rákosi arrived from Moscow and became the General Secretary of the Hungarian Socialist Workers Party (created by the Communist Party) and leader of the Hungarian State Government until 1956. Then, on 23 October 1956, revolution broke out. The Western Powers, led by the United States, gave encouragement to the uprising and implied they would help defend a newly liberated Hungary from Russian aggression, but that was in words only and an unfulfilled promise. The large Russian Army defeated the small and under-equipped Hungarian Army and the other forces of the revolution. Rákosi returned to Moscow and was succeeded by Janos Kadar as head of the party and government under renewed Russian domination.

23 October 1989 was proclaimed as the day of freedom from Russia in the new era following the events of that year throughout Eastern Europe. Hungary rejoined Europe as a free and increasingly prosperous independent nation again, though with new challenges in its relationship to the European Union, migration and then the Covid-19 pandemic.

What did the church do during this time? We are enjoying freedom and asking God to give spiritual renewal in Hungary and in the neighboring countries. Under communism the church became divided into four parts. The "peace church" part was content with the communist program including, for example, the nationalizing of the church-connected schools and accepted that the church was not growing. A second part faithfully confessed that Jesus Christ is the Redeemer. A third part consisted of nominal Christians who identified with the church because of tradition or because it represented a national identity that was separate from communism. The fourth part was made up of those who left the church and simply "disappeared".

We need a new spiritual blessing from the Lord.

Why have I written this book? Because the living man can make good or bad choices, can produce that which is good or bad in his life and the life of the nation. If we can do what is good, we give thanks to the Lord. If we bring about bad, give thanks to the Lord for his mercy.

We live on the earth by the grace from God in Jesus Christ.



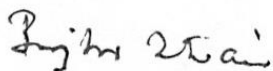
## Köszönet

Köszönetet mondok dr. Kováts Dániel tanár úrnak, hogy a szerkesztés nehéz munkáját elvállalta. Életünk napja szépen lealkonyul. Legyen áldott Isten a sok kedves közös feladatért! Urunk áldása maradjon a Szerkesztőn!

Hálával fordulok a sok kedves adatközlőhöz, hozzászólóhoz, amelyek közelebb vittek az 1956-os magyar forradalom megértéséhez.

Végül kifejezem örömömet és hálámat feleségem, Uzonka munkájáért, a rám fordított segítségnyújtásért.

Hajdúszoboszló, 2021. pünkösd havában



# Tartalomjegyzék

Fehér József: Előszó	5
----------------------	---

## I. VIHARFELHŐ KÖZELEG


Új kormány alakul	10
Debrecen	10
Rákosi Mátyás és a diktatúra	16
Jozsif Visszarionovics Sztálin	20
Rajk (Reich) László	21
Nagy Imre	22
Ellentmondások	23
Miért élünk?	25
Kitört a forradalom	27
Szabadságharc	27
Ostromállapot	34
Kádár János	37
A kádári korszak	43
A Magyar Köztársaság	46
Rendszerváltás	46
Elnökeink	48

## II. AZ EGYHÁZ ÚTJA

Evangeliumi hagyomány és útkeresés 1944–1948	56
Debrecen	56
A Bethánia	58
Útkeresés	62

A keskeny út teológiája 1948–1950	63
Fegyelmi a Teológián	63
Az engedelmesség teológiája 1950–1954	71
A szolgálat teológiája 1954–1990	83
Mezőgazdasági prédikáció	83
Ébredés, misszió	85
Hitvallás	89
Az Egyházak Világtanácsa	90
Lelkészválasztás Göncruszván	92
Abaújváron	95
Forradalom – ellenforradalom	96
Egyházépítés 1989–2021	102
Forradalom után	102
Göncruszka	105
Színdarabok	106
Énekkar, zenetanítás	107
Irodalom	108
Orvosi összejövétel	108
Népfőiskola	109
A Károlyi Teológiai és Missziói Intézet	109
Fony	111
Immánuel Ház	111
Vaságyak	113
Zsujta	116
Bükkszentkereszt	117
Gyülekezeti élet Fonyban	119
Testvéri találkozások	120
Kormánypolitika	121

### III. UTAK, EMLÉKEZÉSEK

<i>Benke György: Emlékeim</i>	126
<i>Bojtor István: Hit nélkül nem lehet</i>	128
<i>Buzogány Dezső: 1956-os emlékezés</i>	130
<i>Czető Norbert: Szabadon a tűzben</i>	134
<i>Csohány János: Az 1956-os magyar forradalom</i>	139
<i>Bojtor István: 1956 Erdélyben és ami utána következett</i>	144
<i>Drenyovszky Irén: Emlékezés 1956-ra</i>	152
<i>Erdélyi Géza: Nagy napok Prágában</i>	156
<i>Édes Árpád: Egyház és világ</i>	159
<i>Horkai László: Tanulhatunk a történelemből</i>	161
<i>Fehér József: 1956 forradalmának sátoraljaújhelyi emlékezete</i>	166
<i>Kis Boáz: Emlékek Csákvárról 1956 kapcsán</i>	171
<i>Kiss Endre József: 1956 szent titka</i>	175
<i>Kováts Dániel: A forradalom hullámverése</i>	179
<i>Makkainé Arany Ágnes: Forradalomban 12 évesen</i>	182
<i>Toókos Uzonka Bojtor Istvánné: Fohász</i>	191
 Vallomás	 192
	
Summary	194
Köszönet	196

# BOJTOR ISTVÁN ÉS BOJTORNÉ TOÓKOS UZONKA KÖNYVEI A KAZINCZY FERENC TÁRSASÁG KIADÁSÁBAN

